

Khuvhanganyo ya Mañwalwa

TSHIVENDA

LUAMBO LWA HAYANI

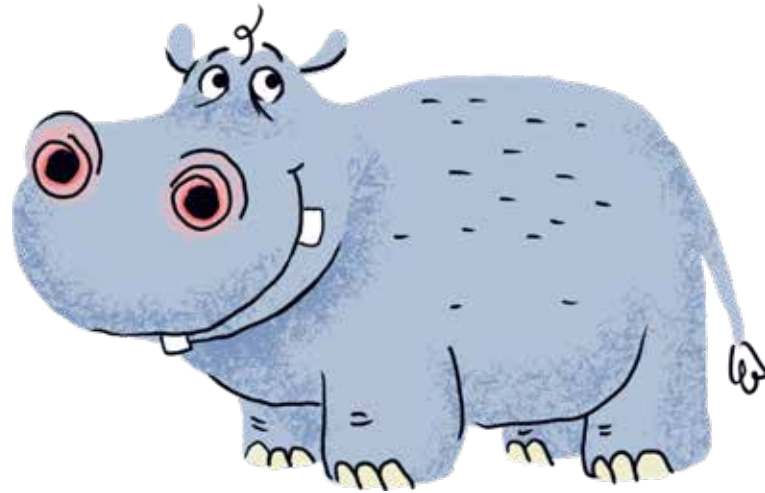
THEMO YA 1 & 2

GIREIDI YA

2

Khuvhanganyo ya Mañwalwa

GIREIDI YA 2 | THEMO YA 1 & 2

TSHIVENDA

**Copyright © 2026 National Educational
Collaboration Trust (NECT)**

This work is licensed under a **Creative Commons
Attribution–NonCommercial–NoDerivatives 4.0
International License (CC BY-NC-ND 4.0)**.

Additional permissions beyond the scope of this license
may be available. For further information, please
contact the publisher at **materials@nect.org.za**.

First edition, 2026

THEMO YA 1

MEPE WA AFRIKA TSHIPEMBE

Khuhu ntswa
dza Thuli

Kapa Devhula

Mudzumbamo

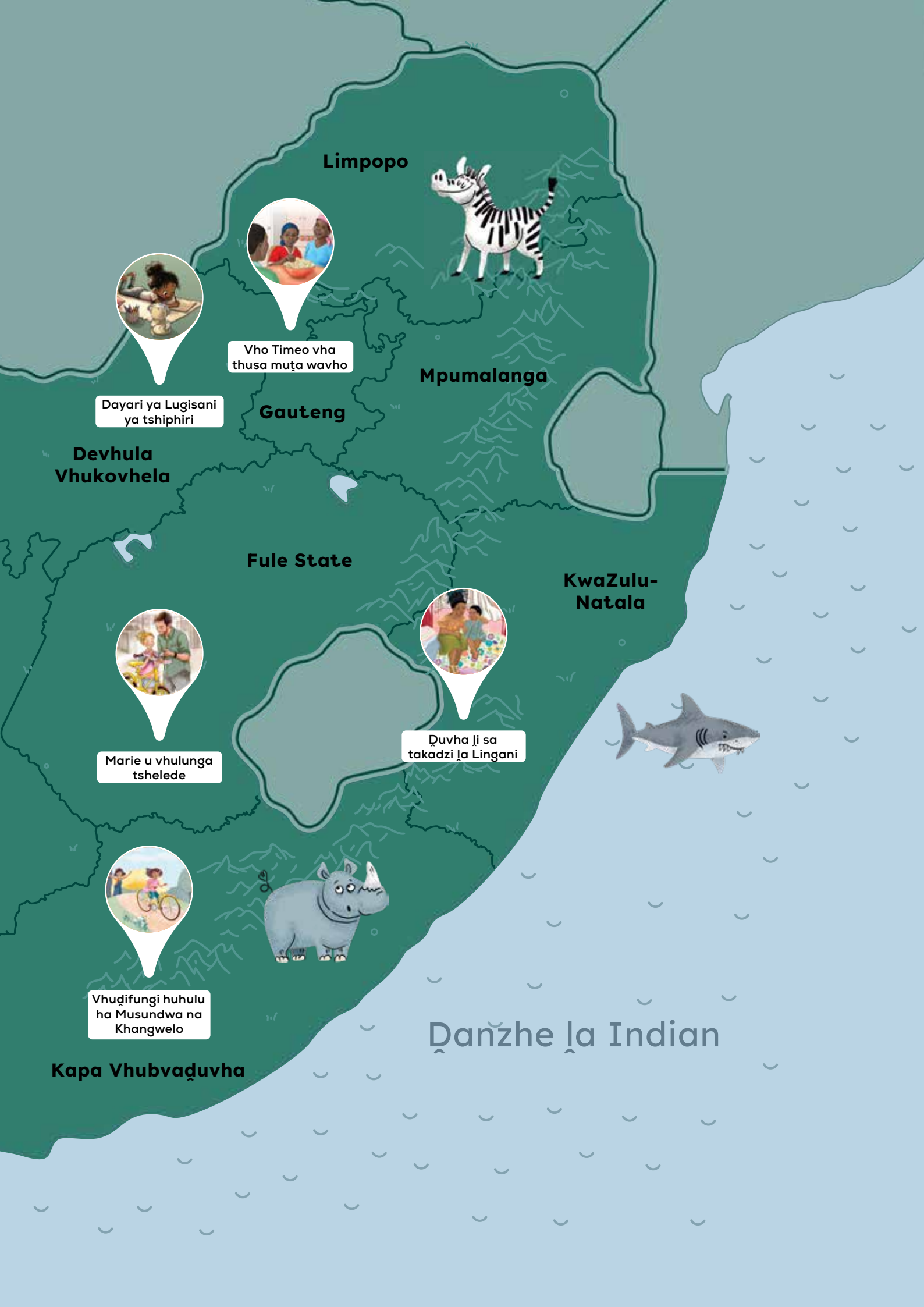
Ndamulelo u pfha a
songo dzudzanyea

Kapa Vhukovhela

Danzhe la Atlantic

Limpopo

Vho Timeo vha
thusa muṭa wavho

Dayari ya Luḡisani
ya tshiphiri

Gauteng

Mpumalanga

Devhula
Vhukovhela

Fule State

KwaZulu-
Natala

Marie u vhulunga
tshelede

Ḑuvha ḽi sa
takadzi ḽa Lingani

Vhugifungi huhulu
ha Musundwa na
Khangwelo

Kapa Vhubvaḑuvha

Ḑanṡhe ḽa Indian

THEMO YA 1 ZWIṬORI

1. Marie u vhulunga tshelede

1

2. Khuhu ntswa dza Thuli

13

3. Vhuḁifungi huhulu ha Candice na Carla

27

4. Vho Timeo vha thusa muṭa wavho

41

5. Ndamulelo u pfha a songo dzudzanyea

55

6. Ḑuvha ḽi sa takadzi ḽa Lingani

67

7. Dayari ya Lugisani ya tshiphiri

81

8. Mudzumbamo

93

TSHITŌRI TSHA 1

MARIE U

VHULUNGA TSHELEDE

Thero: U ñivhetshela ndivho

Siangane ya mafhungo

- Tshiŭori itshi ndi tshi si tsha ngoho.
- Fhethuvhupo ndi Afrika Tshipembe.
- Zwi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Hetshi tshiŭori tshi ðo thusa vhagudi vhavho uri vha kone u pulana na u ñivhetshela ndivho, na u dzi swikelela.

Minwe ya mihumbulo ine vha nga ñea vhagudi

- Kha itshi tshiŭori, u ñivhetshela ndivho ya u renga baisigirantswa.
- Marie u vhulunga tshelede ye a i shumela u itela u swikela ndivho yawe.
- Itshi tshiŭori tshi dzhenisa mafhungo a muŭuso na muŭanganyo wa tshelede. Hezwi zwi ñea vhagudi tsumbo dzi no bva vhutshiloni dza u sumbedza zwikili zwa Mbalo kha u tandulula thaidzo.

Tshiŭirathedzhi tsha: U shumisa tshifanyiso tsha muhumbulo

- Ndi mini: Ndi u sika tshifanyiso tsha muhumbulo tsha zwine zwa khou itea kha tshiŭori.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela uri mafhungo a tshiŭori a pfhale e a vhukuma na uri a takadze.
- Zwine tsha thusa ngazwo: U pfhesesa nzulele ya vhabvumbedzwa na fhethuvhupo na u ita uri tshiŭori tshi vhe khagala zwavhuŭi.

U shumisa tshifirathedzhi itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Bonyani maṭo ni ri
8, 2	“Vhonani!” ndi Roṇewa. “Zwino ni na tshelede i linganaho u renga baisigira ra dovha ra sala na tshintshi!”	Ndi a humbulela nga tshifanyiso tsha muhumbulo uri Marie na Roṇewa vha tshi khou thamukana nga dakalo musi vha tshi sumbedzana R100. Zwino Marie u na tshelede yo linganaho u renga baisigira yawe!
9, 1	Nga mugivhela u tevhelaho, Marie na khotsi awe vha ṭuwa vha ya mavhengeleni u renga baisigira ya ṭaḁa ya u naka. Roṇewa na Marie vho mbo ḁi reila vhoṭhe baisigira dzavho ḁuvha loṭhe, u swika li tshi kovhela.	Ndi a humbulela dakalo la avha vhasidzana musi vha tshi khou reila baisigira vhe vhavhili! Kha tshifanyiso tshanga tsha muhumbulo, ndi vha vhona vha tshi khou ṛweṛwela na u sea musi vha tshi khou reila vhoṭhe.

Khonani ya Marie, Roṇewa o vha e na baisigira lwa vhuḍisa lwa pinki. Ḑuvha ḽiṇwe na ḽiṇwe Marie o vha a tshi zwi humbula uri ngavhe o vha e na baisigira lu fanaho na lwa Roṇewa uri vha kone u reila vhoṭhe.

ḽiṇwe Ḑuvha Marie e na khotsi awe mavhengeleni a vhona baisigira lwa ṭaḁa lu fanaho na lwa Roṇewa lwa Pinki.

“Yooo! Nṅe ndi khou ṭoḁa u renga baisigira holwu.” ndi Marie a tshi ḑivhudza. Baisigira lwo vha lu tshi ḑura R200. “Baba ndi khou humbela u rengelwa baisigira holwu. Ndi ḑo badela hafu ya heyi tshelede.” ndi khotsi a Marie vha no ralo. “Inwi ni tea u shuma na vhulunga iṇwe hafu.” Khotsi awe vho mbo ḑi mu fha R100.

Marie a tshi swika hayani a vhea ḽa tshelede kha ḑirowara, hune ya ḑo vha yo vhulungea zwavhuḑi. A thoma u humbula, “Zwino ndi ḑo wana ngafhi iṇwe tshelede uri ndi kone u renga baisigira?”

Nga ɖuvha ʎi tevhelaho, Roŋewa a ɖa a tshi khou reila baisigira lwawe lwavhuɖi lwa pinki. Marie a mbo ɖi vhudza khonani yawe Roŋewa zwe khotsi awe vha mu vhudza. “Arali nda kona u vhulunga tshelede, ri nga kona u reila baisigira roṭhe.” ndi Marie a no ralo.

“Ndi na muhumbulo!” ndi Roŋewa. “Ṭhamusi ri nga shuma ngadeni, khotsi aṇu vha ri badela. Zwenezwo, ni nga kona u shumisa iyo tshelede kha u renga baisigira Roŋewa na Marie vho mbo ɖi ya kha khotsi a Marie.

“Baba vha nga ri badela arali ra thusa u kunakisa ngade?” ndi Marie a tshi vhudzisa.

“Ndi muhumbulo wavhuɖi hoyo!” ndi khotsi a Marie. “Ndi a ṭoɖa thuso kha heyi ngade khulu ngaurali. Ndi ɖo ni badela R20 muṇwe na muṇwe nga ɖuvha.”

Roṅewa na Marie vho shuma ḡuvha loṯhe. Vha tshi fhedza khotsi a Marie vha vha ṅea muṅwe na muṅwe wavho R20. Roṅewa a mbo ḡi fha Marie mukovhe wawe. “Zwi ḡo takadzesa musi inwi no no vha na baisigira lwaṅu ra reila roṯhe.” ndi Roṅewa a no ralo.

“Eeeee, ndo livhuha Roṅewa!” ndi Marie a no ralo.

Marie o mbo ḡi ya lufherani lwawe lwa u eḡela. A vhea R40 yawe he a vha o vhea R100. “Ndi na R140!” ndi ene a tshi humbula. “Maḡuvha a si mangana ndi ḡo kona u renga baisigira lwanga.”

Nga Musumbuluwo tshikolo tshi tshi tou bva, Roṇewa na Marie vha tshi khou tamba vhoṭhe dzharatani, Marie a pfha phosho i sa pfheseseiho. “Thetshelesani!” ndi ene a tshi amba. “No zwi pfha?” Roṇewa a sedza fhasi. A vhona tshimange tsho fashwa luhurani lwa darata.

“Aivho! Tshimange tsho fashwa.” ndi Roṇewa.

“Tshimange hetshi tsho fashwa.” Marie o no tou gwadama a tshi khou thusa u tshi fashulula. “Yoweee! Tshimangana iwe vhathu!” a ralo.

Roṇewa a dzhia tshimange a tshi vhandavhanda a tshi khou tshi fhumudza.

“Zwino ndi ite mini?” ndi Marie a tshi vhudzisa. “Ndi a ni anela hu na muṇwe muthu huṇwe fhethu, ane a khou toḁana natsho hetshi tshimange.”

Zwenezwo vha tshee vho mangala, vha mbo di vhona phositara yo nambatedzwa kha muri. Yo vha i na tshifanyiso tsha tshimange tshenetsho, ho nwalwa nga maledere matswuku uri, “TSHO XELA.” Vha mbo di nwalwa nomboro dza lutingo fhasi. Vha gidimela hayani ha Roñewa. Mme a Roñewa vha vha tendela vha tshi shumisa lutingo lwavho u rwela lutingo lwe lwa nwalwa kha phositara.

Jennifer o mbo ɔi ɔa u dzhia tshimange tshawe. Musi a tshi vho ɕuwa, o mbo ɔi bvisa R100 begeni yawe. “Ndo livhuha no wana tshimange tshanga,” u ralo a tshi vha vhudza, a ɕekedza Roɕewa tshelede.

“Vhonani!” ndi Roɕewa. “Zwino ni na tshelede i linganaho u renga baisigira ra dovha ra sala na tshintshi!”

Nga mugivhela u tevhelaho, Marie na khotsi awe vha
tuwa vha ya mavhengeleni u renga baisigira ya tšada
ya u naka.

Ronewa na Marie vho mbo ɔi reila vhothe vhukanyakanya
havho ɔuvha lothe, u swika li tshi kovhela!

U vhala ha 1

Ndi nnyi o fhaho Marie tshelede?

Khotsi awe, Roṇewa, Jennifer (muṇe wa tshimange).

Marie o vha a tshi khou ṭoḁa vhugai uri a renga baisigira?

O vha a tshi khou ṭoḁa R200.

Ndi nga mini Marie o tea u vhulunga tshelede?

- Ngauri o vha a tshi ṭoḁa u renga baisigira.
- Ngauri o vha a tshi ṭoḁa u renga baisigira lu ngaho lwa khonani yawe Roṇewa.
- Ngauri o vha a tshi ṭoḁa u reila baisigira lu no fana na lwa khonani yawe Roṇewa.
- Ngauri khotsi awe vho mu vhudza uri vha ḁo badela hafu, ene u ḁo vhulunga inwe hafu.

U vhala ha 2

Marie o i wana hani tshelede?

- O shuma ngadeni.
- Roṇewa o shuma ngadeni a fha Mashudu tshelede.
- Vho wana tshimange tsho xelaho, muṇe watsho a vha livhuha nga tshelede.

Tshelede ya avha vhasidzana yo fhedza yo fhira nga vhugai?

Yo fhedza yo fhira nga R40.

Ndi nga mini Roṇewa o nea Marie tshelede?

- Ngauri o vha a tshi ṭoḁa u thusa khonani yawe u vhulunga tshelede ya u renga baisigira.
- Ngauri ene o no ḁi vha na lukanyakanya.
- Ngauri ndi khonani ya vhukuma i ṭoḁaho u thusa.
- Ngauri zwi a takadza u reila baisigira u na khonani yau.

TSHIṬORI TSHA 2 KHUHU NTSWA DZA THULI

Thero: U ḡivhetshela ndivho

Siangane ya mafhungo

- Tshiṭori itshi ndi tshi si tsha ngoho.
- Fhethuvhupo ndi Afrika Tshipembe.
- Zwi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Hetshi tshiṭori tshi ḡo thusa vhagudi vhavho uri vha kone u pulana na u ḡivhetshela ndivho, na u dzi swikelela.

Minwe ya mihumbulo ine vha nga ṛea vhagudi

- Kanzhi, musi ri tshi ṭoḡa u swikelela ndivho ri tea u vha na pulane. Kha tshiṭori itshi, makhulu vho ita pulane nahone vha tevhela maga u swika vha tshi bvelela.
- U thoma bindu ḡavho, makhulu vho shumisa zwishumiswa zwo mu tangaho, vha humbela thuso kha muṭa wa hawe. Ndi ramabindu a konaho u tandulula thaidzo!
- Nga u lavhelesa makhulu, Thuli o guda nga ha ṇḡila ya u thoma bindu ḡituku.

Tshiṭirathedzhi tsha: U humbulela

- Ndi mini: Ndi u bvumba zwithu zwine muṇwali a sa zwi bvisele khagala kana a sa zwi ṭalutshedze thwii, nga u shumisa lusevheḡi kha tshiṭori.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela u pfhesesa ṭhalutshedzo dzo dziaho na milaedza yo dzumbamaho.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Ndi uri ni kone u dzhia tsheo musi ni tshi khou vhala, na u pfhesesa tshiṭori na vhabvumbedzwa khwiṇe.

U shumisa tshiṭirathedzhi itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
15, 1	Dzharatani ya Thuli na makhulu wawe ho vha hu na khuhu ya phambo ya u naka, ya buraweni. Yo vha i tshi pfhi Tshikekea. Misi yoṭhe nga matsheloni, Thuli o vha a tshi ya u ṭolela gumba ḷa u ḷa nga vhuragane.	Ndi a humbulela uri makumba ha eḡani uri makhulu vha ḷe nga matsheloni – hu tou vha na gumba ḷithihi fhedzi ḷa Thuli.
20, 3	“Ni songo ḷi fara!” ndi Makhululu vha tshi amba nga vhulenda. “Tshikekea u tea u pfha o tsireledzea muḡini wawe uri a si ṇale makumba!”	Ndi humbulela uri makhulu vho no vhuya vha fuwa khuhu dza makumba kale, ngauri zwi vhone vha tshi ḡivha zwine vha tea u ita.

Dzharatani ya Thuli na makhulu wawe ho vha hu na khuhu ya phambo ya u naka, ya buraweni. Yo vha i tshi pfhi Tshikekea. Misi yothe nga matsheloni, Thuli o vha a tshi ya u tolela gumba la u la nga vhuragane.

Makhulu wa Thuli vha humbula u thoma bindu la makumba. Vha vhalela uri arali khuhu dzavho dzothhe dzi fumimbili, vha nga wana makumba a no hovhelela a tahe nga duvha. Zwo ralo, vha do kona u dzhia makumba man'a a vhuragane, vha rengisa o salaho.

“A ri na tshelede ya u renga phambo nna,” ndi Makhulu vha tshi amba na Thuli, “fhedzi ndi na maano!”

Makhulu vha ya vha hadzima mukukulume wa Khotsimunene Vho Maraga. Makhulu vha talutshedza Thuli uri u bva zwino makumba a do thothonya ha bva zwikukwana.

Mbilu ya Thuli yo vhavha zwituku ngauri zwi do dzhia tshifhinganyana a sa tsha do la makumba maswamaswa a no difha. Fhedziha, o vha o lavhelela uri dzharata yotlhe i do dala nga zwikukwana.

Liñwe ðuvha nga masiari, Mmemuhulu wa Thuli Vho Lydia vha mbo ði swika na mavhagelo a thanda, vhuzennge na pennde. Thuli na Mmemuhulu vha fhaṭa tshitumba tshiswa tsha khuhu hune Tshikekea a ðo kudzela hone makumba. Vho tshi pennda nga mivhala i no vaṭamedza. Vha adza furu fhasi tshitumbani.

Nga matshelo nga matsheloni, Thuli a isa zwiliwa zwa Tshikekea tshitumbani na bawele thukhu ya maḡi. Thuli a humbula u vhea iyi bawele ya maḡi ngomu tshitumbani fhedzi Makhulu vha mu vhudza uri a i vhee nḡa.

“Arali zwiliwa na maḡi zwa nga dzula tsinisa na tshitaha, Tshikekea a nga khakha a kandekanya makumba awe musi a tshi khou ḡa!” ndi Makhulu vha tshi talutshedza.

Li tshi tsha nga matshelo, Thuli o vha o takalesa. Musi Tshikekea o takutshela u la zwiliwa, Thuli a vhona hu na gumba la u naka la buraweni, lo dzumbama furuni.

“Kha vha vhone!” hu amba Thuli, a tshi khou sumba ilo gumba.

“Ni songo li fara!” ndi Makhululu vha tshi amba nga vhulenda. “Tshikekea u tea u pfha o tsireledzea mudini wawe uri a si nale makumba!”

Nga matsheloni mañwe na mañwe u bva uyo musu,
Thuli o vha a tshi vhala makumba musu Tshikekea o ya
zwiliwani.

1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11. Maḍuvha a fumithihi,
makumba a fumithihi. Hu na gumba lithihi ḍuvha
linwe na linwe.

Fhedzi nga duvha la vhufumimbili, makumba e Thuli a a vhala o vha a kha di vha fumithihi.

“Ndi nga mini hu si na makumba maswa?” Thuli u vhudzisa a tshi timatima.

“Khuhu i kudzela fhedzi makumba a no swika fumimbili. Makumba ane ya tea u a alamela o no dalesa zwino! Tshivhalo tsha makumba a khuhu tshi na dzina latsho lo tiwaho – hu pfhi ndi mukatela wa makumba. Ngauri zwino Tshikekea u na mukatela, ha tsha do kudzela manwe makumba maswa. U do alamela aya makumba lwa maduvha a fumbilithihi,” ndi Makhulu vha tshi vhudza Thuli.

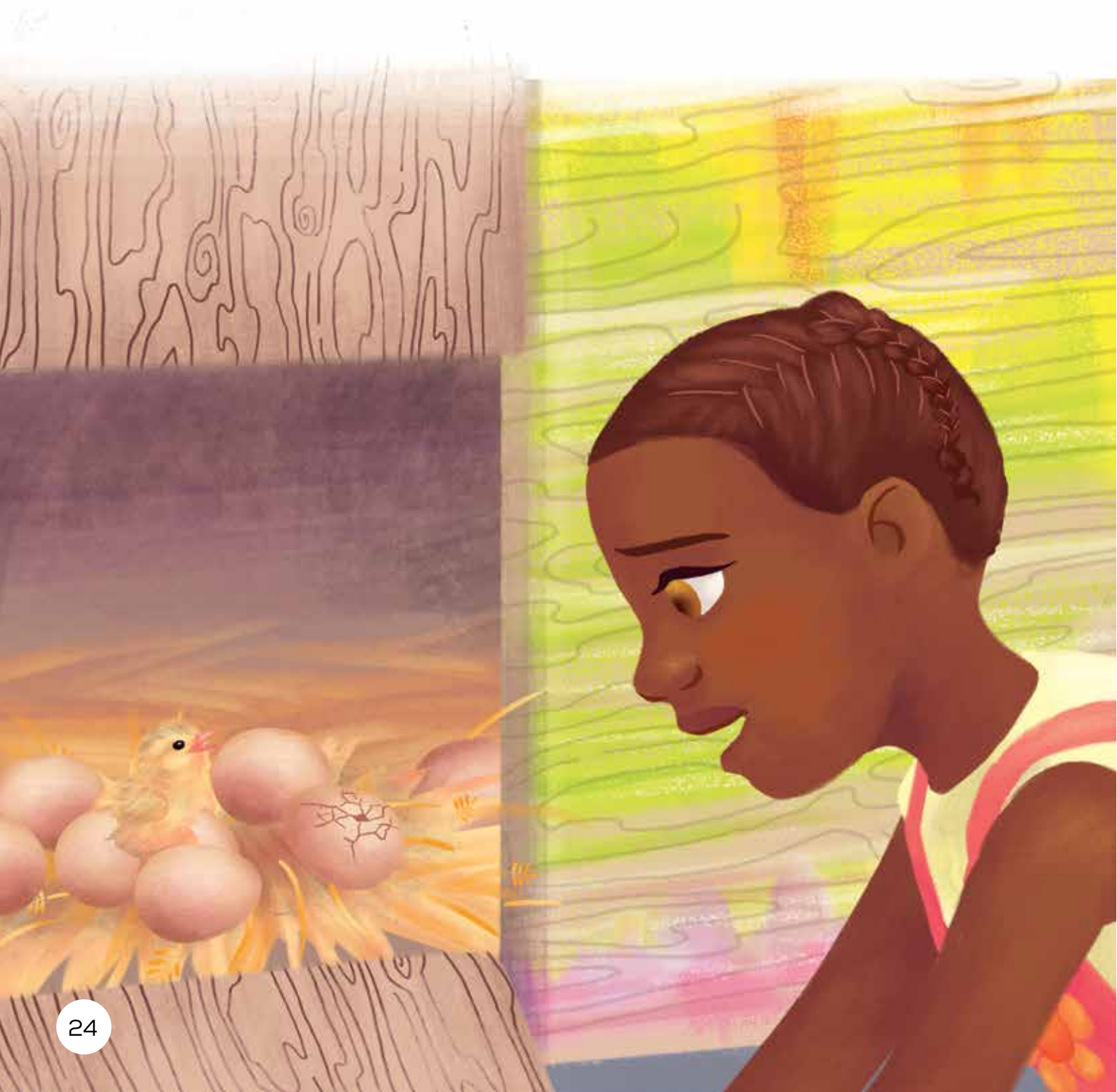
Thuli a mbo ǀi gidimela nǀuni. A swika a ita khalenda i re na maǀuvha a fumbilithihi. A ita luswayo kha ǀuvha la u thoma.

ǀuvha linwe na linwe u bva uyo musu, Thuli o ita luswayo ǀuvha nga ǀuvha. Musu o no swaya ǀuvha la vhufumbilithihi, a tzhema nga dakalo.

“Lila ǀuvha lo swika!” u vhidzelela a tshi khou gidima a tshi bva.

Thuli a swika a dzula tsini na tshitumba tsha khuhu a tshi khou thetshesela. Zwikukwana zwo vha zwi tshi khou thothonya!

U vhala ha 1

Makhulu vho vha vha tshi tṱoda u fuwa mbambo nngana?

Makhulu vho vha vha tshi tṱoda u fuwa mbambo dza fumbili.

Makhulu wa Thuli vho hadzima mukukulume kha nnyi?

Vho hadzima mukukulume kha Khotsimunene Vho Maraga.

Ndi nga mini makhulu wa Thuli vho hadzima mukukulume kha Khotsimunene Vho Maraga?

- Ngauri vho vha vha tshi tṱoda uri zwikukwana zwi aluwe ngomu ha makumba.
- Ngauri vho vha vha tshi khou tṱoda uri makumba a thothonye a bve zwikukwana uri khuhu dzavho dzi ande.
- Vho vha vha tshi khou tṱoda uri khuhu dzavho dzi ande u itela uri Thuli a vhe na makumba manzhi. Vho vha tshi ḑo kona u rengisa o salaho.
- Ngauri vho vha vha tshi khou tṱoda u thoma bindu ḽa u rengisa makumba zwino vha tea u vha na khuhu nnzhi.

U vhala ha 2

Tshikekea o alamela makumba mangana?

O alamela makumba a fumithihi.

Thuli o lindela tshifhinga tshingafhani uri makumba a thothonye?

O lindela maḑuvha a fumbilithihi uri makumba a thothonye.

Ndi nga mini mbilu ya Thuli yo pfha u vhavhanyana fhedzi a dovha a pfha o takalesa?

- Thuli o pfha mbilu yawe i tshi vhavhanyana ngauri o vha a tshi takadzwa nga u ḽa makumba ḑuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe, fhedzi musi zwikukwana zwi tshi khou aluwa ngomu ha makumba, ha tsha ḑo wana makumba a u ḽa.
- Thuli o pfha mbilu yawe i tshi vhavhanyana ngauri u ḑo fhedza tshifhinganyana a sa ḽi makumba nga vhuragane.
- Thuli o pfha o takalesa ngauri hu si kale dzharata ya hawe yoṱhe i ḑo vha yo ḑala zwikukwana.
- Thuli o pfha o takalesa ngauri makumba a ḑo thothonya a bva zwikukwana.

TSHITŌRI TSHA 3 VHUDIFUNGI HUHULU HA CĀNDICENA CARLA

Thero: Ri a thusa

Siangane ya mafhungo

- Tshiŭori itshi ndi tshi si tsha ngoho.
- Fhethuvhupo ndi Afrika Tshipembe.
- Zwi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Hetshi tshiŭori tshi ɔo thusa vhagudi vhavho uri vha kone u pulana na u ɔivhetshela ndivho, na u dzi swikelela.

Minwe ya mihumbulo ine vha nga nea vhagudi

- Kha itshi tshiŭori, Candice u ita zwoŭhe uri a kone u gudisa murathu wawe Carla u reila baisigira.
- Candice ndi mukomana a re na vhulenda na mbilu ndapfhu. U ɔa na mihumbulo minzhi i no fhaŭa ya u thusa murathu wawe.
- U gudisa Carla u reila baisigira zwo vha zwithu zwi no nyanyula na u takadza vhukuma!

Tshiŭirathedzhi tsha: U humbulela

- Ndi mini: Ndi u bvumba zwithu zwine muŭwali a sa zwi bvisele khagala kana a sa zwi ŭalutshedze thwii, nga u shumisa lusevheɔi kha tshiŭori.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela u pfhesesa ŭalutshedzo dzo dziaho na milaedza yo dzumbamaho.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Ndi uri ni kone u dzhia tsheo musi ni tshi khou vhalo, na u pfhesesa tshiŭori na vhabvumbedzwa khwiŭe.

U shumisa tshiṭirathedzhi itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
29, 1	Duvha ḷa mabebo a Carla ḷo vhuya ḷa swika. Mukomana wawe Candice o vha o lindela heli duvha. Candice na makhulu vha mukegulu vho nangela Carla baisigira ya ṭaḍa. Candice o vhona zwi tshi khou lenga uri a gudise Carla u reila baisigira.	Ndi tou humbulela uri Candice u vho kona u reila baisigira. Candice a nga vha o takala vhukuma uri u ḍo gudisa Carla u reila baisigira, u itela uri vha reile vhoṭhe!
35, 1	Candice o zwi limuwa uri a hu nga vhi na u reila hulapfhu ṇamusi. Candice a dovha a tika baisigira nga murahu. “Zwa zwino itani ṇḍowendḍowe ya u reila na u balantsa,” u vhudza Carla.	Ndi tou humbulela uri ndi zwa vhukuma uri Candice u khou tama uri murathu wawe a gude. Candice u gidima nga murahu ha baisigira ya Carla ḍuvha ḷoṭhe a tshi mu thusa u ita ṇḍowendḍowe ya u reila!

Duvha ɿa mabebo a Carla ɿo vhuya ɿa swika.
Mukomana wawe Candice o vha o lindela heɿi ɿuvha.
Candice na makhulu vha mukegulu vho nangela Carla
baisigira ya ɿaɿa. Candice o vhona zwi tshi khou lenga
uri a gudise Carla u reila baisigira.

Nga murahu ha tshilalelo, makhulu vha mukegulu vho mbo vhudza Candice uri a kunguluse baisigira ntswa i dzhene nduni. Candice o mbo di vhidza Carla. Candice o vha o lindela u vhona Carla a tshi mwemwela musi a tshi tou vhona baisigira ntswa.

Carla a gidimela nduni, tshifhatuwo tshawe tsho vha tsho tsha a tshi vhona baisigira ya tšada. Fhedzi u mwemwela hawe ha mbo ɔi revha zwiṭuku.

A mbo ɔi ri, “fhedzi... a thi ɔivhi uri i reiliswa hani.”

“Ni songo vhilahela!” Candice o amba o takalesa ari, “mpho yanga ya mabebo ndi u gudisa inwi uri i reilisiwa hani.”

Duvha li tevhelaho ho vha hu Mugivhela. Candice a vusa Carla nga matshelonitsheloni.

“Kha ri ye phakhani! Ndi khou tṱoda u ni funza u reila baisigira uri ri ḑo kona u yo ḑitumbulela zwithu,” hu amba Candice. Candice a ṅamela baisigira yawe. “Sedzani nṅe. Ni ḑo kona u ḑivha zwine na tea u ita,” u vhudza murathu wawe.

Candice a reile baisigira yawe milenzhe i tshi ya nṱha na fhasi kha ludila musi Carla o tṱalela.

“Zwino ni nga lingedza!” ndi Candice a tshi vhudza Carla.

“Ndi khou ofha!” ndi Carla a tshi vhudza Candice. “Arali nda wa?” u a vhudzisa.

Candice o vha o humbula ungari zwi do leluwa u funza Carla. O vha a tshi khou elekanya nga ha uri a nga funza hani murathu wawe u reila. O mbo di delwa nga muhumbulo.

“Idani, namelani baisigira yaṅu,” hu amba Candice. Candice o fara baisigira uri i songo tshimbila. “Ni nga kona u ita ndowendowe ya u reila,” ndi ene a tshi vhudza Carla.

Carla a vhea milenzhe kha zwa u reila ngazwo musi Candice o farelela baisigira. O reila, a reila. Nga murahu ha minetse i si minzhi, Candice a humbula uri Carla o zwi fara.

“Ni nga edzisa nga inwi muṅe zwino.” Candice u ṅea Carla ndaela. “Carla tshimbidzani baisigira.”

Carla o mbo di kanda kha tirapa fhedzi a pfha baisigira i tshi khou pepeleka. A bvisa milenzhe yawe kha zwa u reila ngazwo. “Ndi khou ofha u reila nga ṅe muṅe arali nda wa?” hu vhudzisa Carla.

Candice o vha o humbula u nga zwi do leluwa u funza Carla. O vha a tshi khou elekanya nga ha uri a nga funza hani murathu wawe u reila. O mbo di delwa nga muhumbulo.

“Idani, namelani baisigira yaṅu,” hu amba Candice. Candice o fara baisigira uri i songo tshimbila. “Ni nga kona u ita ṅdowendṅowe ya u tshova,” ndi ene a tshi vhudza Carla.

Carla a thoma u tshova ngeno Candice a tshi khou gidima nga murahu, o omba baisigira. Nga murahu ha miminete i si gathi, Candice a humbula uri Carla o zwi fara. “Ni nga edzisa nga inwi muṅe zwino!” Candice u ṅea Carla ndaela dza u reila, a litshedza baisigira.

Carla a pfha baisigira i tshi khou pepeleka. A bvisa milenzhe yawe kha ṱirapa a kanda fhasi.

“Ndi khou ofha u ḍitika nga ṅṅe muṅe! Arali nda wa?” hu vhudzisa Carla.

Candice o zwi limuwa uri a hu nga vhi na u reila hulapfhu namusi. Candice a dovha a tika baisigira nga murahu.

“Zwa zwino itani ndowendowe ya u reila na u balantsa,” u vhudza Carla.

Vha gonya vha tshi tsa na mulila, lwa awara na dzi awara Carla a ntsha ha baisigira yawe, Candice a tshi khou gidima nga murahu.

Duvha  a mbo thoma u kovhela. Candice o vha o netesa nga u gidima duvha  o he.

“Kha ri ye hayani,” ndi Candice a no ralo.

“Luthihi fhedzi,” ndi Carla a no ralo.

Candice a gidima murahu o farelela uri a sa we. Nga murahu ha sekhende dzi si gathi, Carla a huwelela, “litshedzani!”

Candice a litshedza tshanda tshawe a lavhelesa musi Carla a tshi khou reila ludilananani, nga ethe. Candice a thoma u vhandu zwanda a tshi khou khodedzela a tshi vhona murathu wawe a tshi khou reila baisigira.

Naho zwo ralo yo vha tshenzhemo yavhuḽi ḽamusī. O ṭavha mukosi wa dakalo na u vhandā zwāḽa a tshi vhona murathu wawe o kona.

U vhala ha 1

Baisigira ya Carla yo vha i muvhalade?

Yo vha i tḁaḁa.

Tshifhiwa tshe Candice a fha Carla ndi tshifhio?

Tshifhiwa tsho vha tsha u mu gudisa u reila baisigira.

Ndi nga mini Candice o gidima nga murahu ha baisigira ya murathu wawe ḁuvha loṱhe?

- Ngauri o vha a tshi khou tḁaḁa uri murathu wawe a kone u reila baisigira.
- Ngauri murathu wawe o vha a tshi ofha u reila baisigira e eṱhe.
- Ngauri o humbula uri zwi ḁo ṱhṱusa u ita ṅḁowḁḁowe ya u reila na u baḁantsa.
- Ngauri o vha na vhulenda na u londa murathu wawe.

U vhala ha 2

Ni nga humbulela hani uri Candice o vha e na vhulenda na u londa murathu wawe?

- Ngauri o pulana u funza murathu wawe u reila baisigira sa mpho.
- Ngauri o vha o tika baisigira musi murathu wawe a tshi khou reila.
- Ngauri o gidima murahu ha baisigira ḁuvha loṱhe.
- Ngauri ha ngo fhela mbilu musi murathu wawe o a tshi khou ofha u reila e eṱhe.
- Ngauri o fhululedza na u vhanda zwanda musi Carla o fhedzisela o kona.

Candice o thusisa hani murathu wawe?

- O vha o farelela baisigira musi murathu wawe a tshi khou reila.
- O vha a tshi tika baisigira musi murathu wawe a tshi khou reila na u baḁantsa nga tshifhinga tshithihi.

Ndi nga mini Candice o vhanda zwanda na u ṱavha mukosi musi o ṱalela murathu wawe a tshi khou reila?

- Ngauri murathu wawe o vha a tshi khou reila baisigira lwa u tou thoma.
- Ngauri o vha a khou ḁihudza nga murathu wawe.
- Ngauri murathu wawe o shuma nga maanda ḁuvha loṱhe.
- Ngauri o shuma nga maanda ḁuvha loṱhe a tshi ṱhṱusa murathu wawe.
- Ngauri ḁuvha loṱhe, murathu wawe o vha a tshi khou ofha u reila e eṱhe, fhedzi a fhedza o lingedza.
- Ngauri ndi mukomana wa vhulenda na u londa – u takala musi murathu wawe o bvelela kha zwiṅwe zwiswa.

TSHIṬORI TSHA 4 VHO TIMEO VHA THU- SA MUṬA WAVHO

Thero: Ri a thusa

Siangane ya mafhungo

- Tshiṭori itshi ndi tshi si tsha ngoho.
- Fhethuvhupo ndi Afrika Tshipembe.
- Zwi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Hetshi tshiṭori tshi ḑo thusa vhagudi vhavho uri vha pfhesese khwiṇe uri u kolelana na u shengedzana zwi a vhaisa vhaṇwe vhathu – vhana na vhahulwane.

Miṇwe ya mihumbulo ine vha nga ṇea vhagudi

- Hu na zwiitisi zwo fhambanaho zwa u kolela na u shengedza vhathu. Vhaṇwe vhathu vha a shengedzwa ngauri a vha bvi Afrika Tshipembe. U shengedzana a zwo ngo vhuya zwa vha zwithu zwavhuḑi na luthihi.
- Kha itshi tshiṭori, muṇwe na muṇwe muṭani uyu o vha na ḑuvha ḽi sa takadzi, nge vha kolelwa kana vha shengedzwa.
- Vho Timeo vha thusa muṭa wavho nge vha ita uri vhathu vha ambe nga thaidzo dzine vha vha nadzo, na nga u vha humbudza uri muṇwe na muṇwe wavho u na vhathu vha vhulenda vho ḑiimiselaḥo u mu thusa.

Tshiṭirathedzhi tsha: U ṭumanya

- Ndi mini: Ndi u elekanya nga ha ṇḑila ine tshiṭori tsha ṭumana ngayo na vhutshilo haṇu, dziṇwe bugu, kana zwi re shangoni.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela u pfhesesa tshiṭori khwiṇe nga u tshi ṭumanya na zwithu zwine na vha zwi ḑivha.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Zwi ita uri tshiṭori tshi pfhesesee na uri zwi leluwe u tshi humbula.

U shumisa tshiṭirathedzhi itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
44, 3	Vho Timeo vha amba nga vhulenda vha ri, “thetshelesani, vhashengedzi vha huṅwe na huṅwe. Zwine na tea u ita tshiṅwe tshifhinga ndi u nga a ni zwi pfhi. Wanani khonani dzaṅu na vhathu vha re na vhulenda, ni fhedze tshifhinga tshinzhi ni navho.”	Ndi a kona u ṭumanya uri: vhathu a vha na vhulenda kha Eva na Vho Gloria. Vhuvhili havho vho ṭungufhala ngauri hu na muthu we a amba zwithu zwi sa takadzi khavho.
47, 2	...Zwinoha aḽa maipfhi a vhaḽa munna e vha vha vha tshi dzulela u mmbudza o vhifhaho, ha tsha nndina ngauri ndi a ḽivha uri khonani dzanga ndi dzifhio. Kana nda tou badelwa ndi nga si tende u vha na vhukonani na havhaḽa munna,” ndi vhone vha tshi ralo.	Vho Timeo na vhone vho ṭangana na u shengedzwa u fana na vhaṅwevho afha muṭani wavho. Ndi vhona u nga vha khou ita uri vhathu vhoṭhe afha muṭani vha vhe ṅanda nthihi vha ṭalukanye uri a si muthu muthihi fhedzi we a shengedzwa.

“Ho vha hu hani tshikoloni namusi?” ndi Vho Timeo vha tshi vhudzisa nwana wavho wa musidzana a tshi tou dzhena nga munango.

Eva o vinyula mashada awe. “Ho vha hu havhudi,” u fhindula o tou tungufhala.

“Ho khakhea mini?” hu vhudzisa Vho Timeo.

“Tshinwe tshifhinga hu na hoyu musidzana a no sokou ntsumba. Uri nne ndi pfhi tshibumba. Ndo khwatthesa nne nandi?” ndi Eva a tshi vhudzisa.

Vho Timeo vha amba nga vhulenda vha ri,
“thetshelesani, vhashengedzi vha hunwe na hunwe. Zwine na tea u ita tshinwe tshifhinga ndi u nga a ni zwi pfhi. Wanani khonani dzanu na vathu vha re na vhulenda, ni fhedze tshifhinga tshinzhi ni navho.”

“Ho vha hu hani mushumoni namusi?” Vho Timeo vha vhudzisa mufumakadzi wavho zwezwi a tshi tou dzhena.

Vho Gloria vha dzungudza tshoho. “Ho vha hu havhudzi,” vha fhindula vho tou tungufhala.

“Ho itea mini?” vha a vhudzisa.

“Hu na vhanwe vhafumakadzi vha no ri ndo vha ndo tea ndi songo wana mushumo. Vha ri ndi tea u ya hayani, fhedzi ro dzula hafha minwaha. A si hayani hashu fhanona?” ndi Vho Gloria vha tshi vhudzisa.

Vho Timeo vha amba nga vhulenda vha ri,
“thetshelesani, vhashengedzi vha hunwe na hunwe. Zwine na tea u ita tshinwe tshifhinga ndi u nga a ni zwi pfhi. Wanani khonani dzanu na vathu vha re na vhulenda, ni fhedze tshifhinga tshinzhi ni navho.”

“Ngdowendowe ya bola ya milenzhe yo vha i hani?”
Vho Timeo vha vhudzisa nwana wavho wa mutukana
a no pfhi Emmanuel zwezwi a tshi tou dzhena nga
munango.

Emmanuel a monisa maṭo awe. “Yo vha yavhudi.” O
fhindula o tou tungufhala.

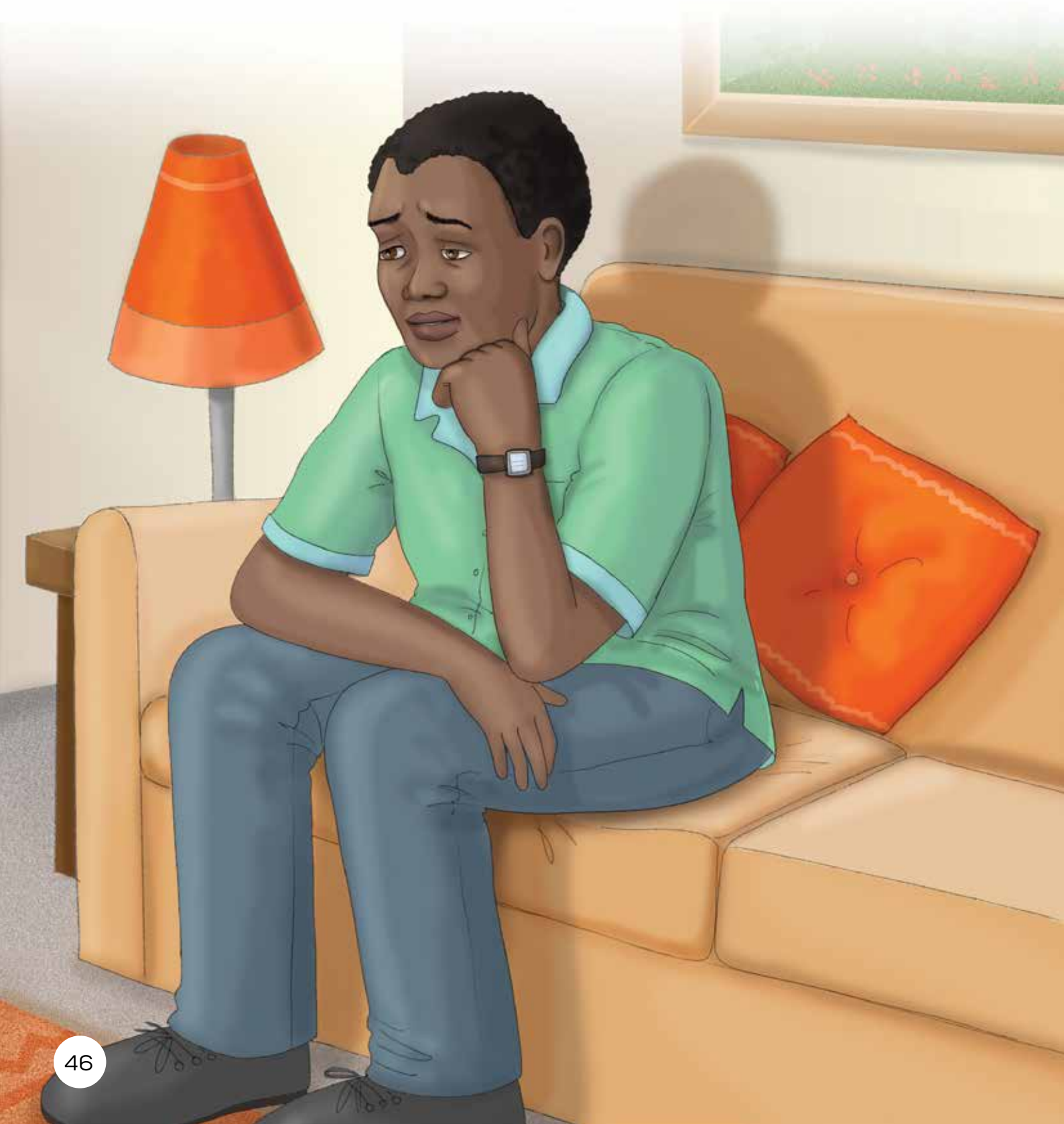
“Ho tou itea mini?” vha a vhudzisa.

“Tshiṅwe tshifhinga hu na hoyu mutukana a no
nkolela. U ri nṅe a thi koni u dirivhula kana u fhirisela
bola kha vhaṅwe. Ndi tou vha muthu a sa koni bola ya
milenzhe?” hu vhudzisa Emmanuel.

Vho Timeo vha amba nga vhulenda vha ri,
“thetshelesani, vhashengedzi vha huṅwe na huṅwe.
Zwine na tea u ita tshiṅwe tshifhinga ndi u nga a ni
zwi pfhi. Wanani khonani dzaṅu na vathu vha re na
vhulenda, ni fhedze tshifhinga tshinzhi ni navho.”

Vho Timeo vho didzulela kha sofa, vha tshi khou la marambo a thoho nga ha muta wavho. A vho ngo takalela u vhona mirado ya muta wavho vha sa difulufheli nga mulandu wa u shengedzwa. Vha dzhia tsheo ya u ita mutangano na muta wavho.

Vho Timeo vho ita makipukipu vha vhidza vha muṭa wavho uri vha ye khishini. Vho dzula u mona na ṭafula. Vho Gloria vho vhone vho dinalea.

“Hu na zwiṇwe zwi si zwavhuḍi zwo bvelelaho?” vha vhudzisa vha songo dzulisea.

Vho Timeo vha sedza u mona na ṭafula vho tou futa. “Tshiṇwe tshifhinga hu na munna ane a mpfharisa tshi no konḍa musi ndi tshi diḽivara dziofisini. U amba uri ha mpfhesezi ngauri kubulele kwanga kwa maipfhi kwo vhifhesa. Ndo vha ndi tshi dzulela u timatima kha zwikili zwanga zwa Luisimane. Ndo vha ndi tshi dzulela u dinalea ndi tshi ri ndi khwiṇe ndi sa ḍidini u lingedza u amba Luisimane. Fhedziha nda ḍa nda fhaṭa vhukonani na malume Vho Temba na malume Vho Steven. Zwinoha aḽa maipfhi a vhaḽa munna e vha vha vha tshi dzulela u mmbudza o vhifhaho, ha tsha ndina ngauri ndi a ḍivha uri khonani dzanga ndi dzifhio. Kana nda tou badelwa ndi nga si tende u vha na vhukonani na havhaḽa munna,” ndi vhone vha tshi ralo.

Vho Timeo vho lavhelesa vha muṭa wavho. “Roṭhe ro pfha mimuya yashu i fhasi. Roṭhe ro pfha ri tshi vho ḍitimatima. Roṭhe ro pfha ro nyadziwa. Fhedzi a ri roṭhe. Ri nga tikedzana. Na u dzula ri tshi humbudzana uri, a ri zwibumba, a ro ngo tswa mishumo, a ri vhatambi vhavhi vha bola ya milenzhe nahone a ri na tshikha,” hu amba Vho Timeo.

Eva a mwemwela.

Vho Gloria vha mwemwela.

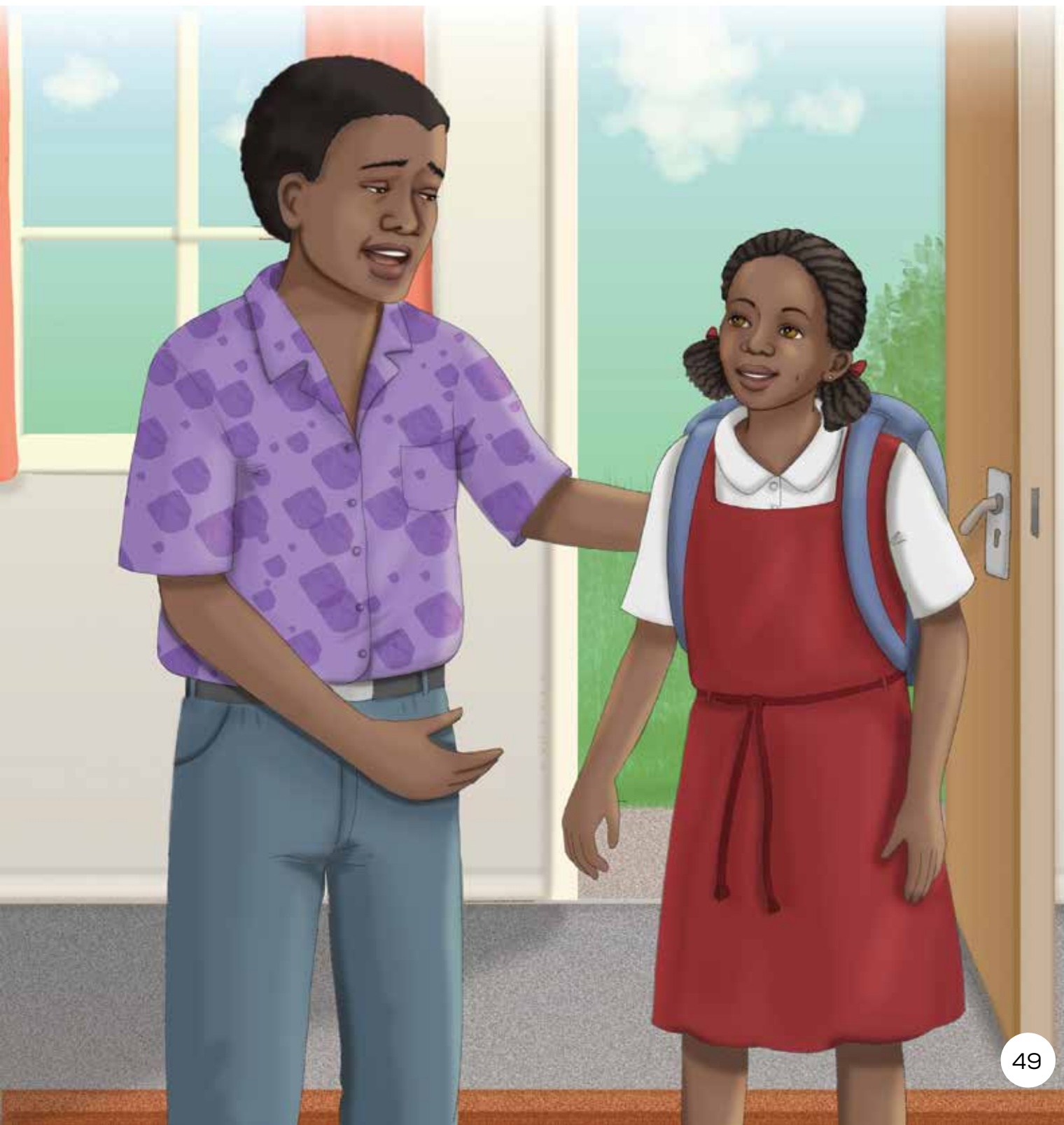
Emmanuel a mwemwela, a ḍiṭusela makipukipi tshanda tsha ḍala.

Masiari a tevhelaho, Vho Timeo vha lindela Eva a tshi vhuya tshikoloni.

“Ho vha hu hani tshikoloni namusi?” vha a vhudzisa.

“Ho vha hu khwiṇenyana,” ndi Eva a tshi khou mwemwela.

Vho Timeo vha lindela Vho Gloria vha tshi vhuya mushumoni.

“Ho vha hu hani mushumoni namusi?” vha a vhudzisa.

“Ho vha hu khwiṇe,” ndi Vho Gloria vha tshi khou mwemwela.

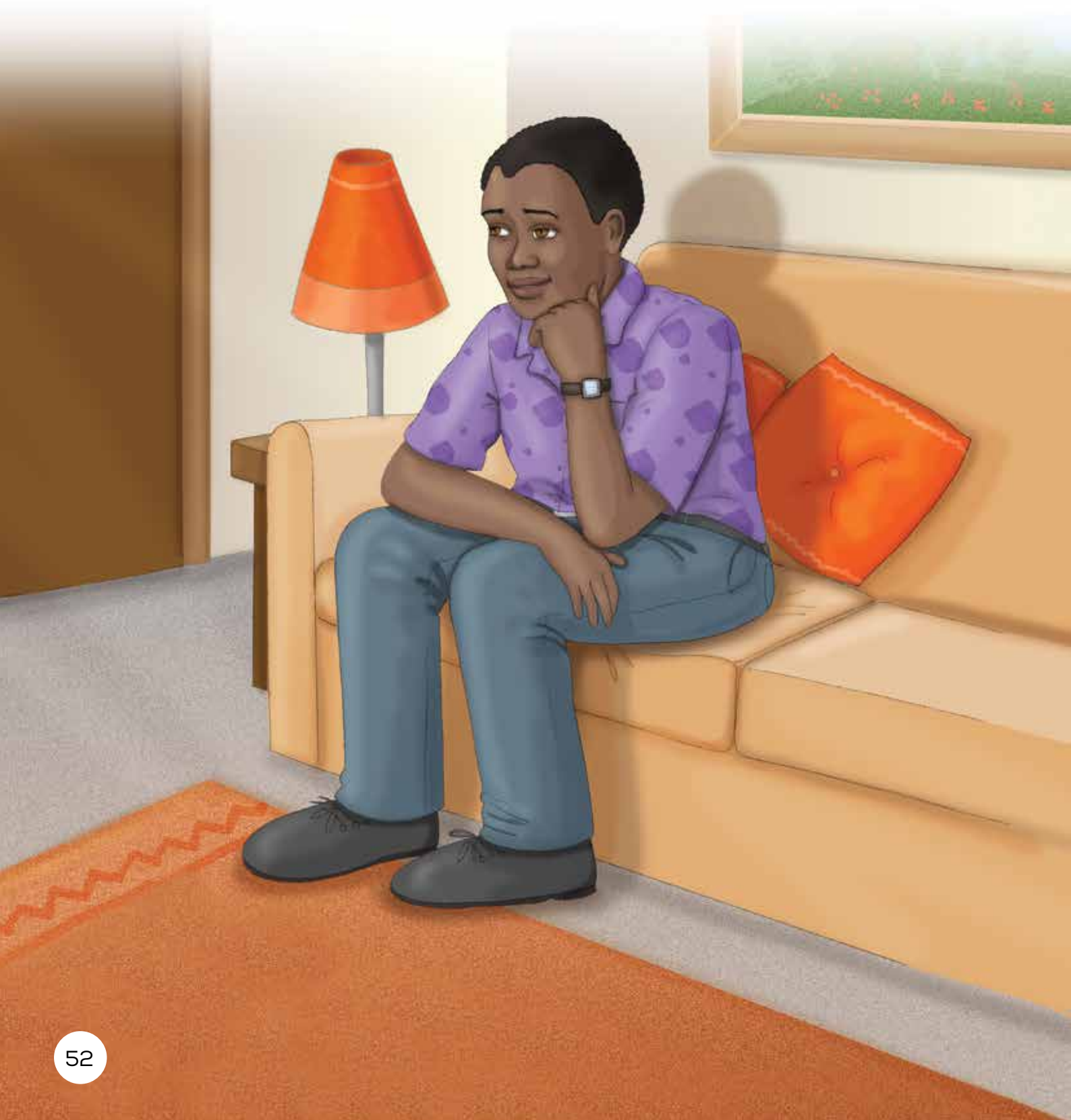
Mafhedziseloni Emmanuel u dzhena hayani a tshi bva u tamba bola ya milenzhe.

“Yo vha i hani ndowendowe ya mutambo wa bola?” vha a vhudzisa.

“Zwo vha zwi kha di konḁa,” Emmanuel u amba o tou futelela, “fhedzi ndi humbula uri zwi ḁo vha khwiṇe.”

Vho Timeo vha dzula kha sofa, vha tshi tou vha tshidzikini tsha u humbula nga ha muṭa wavho. Vho zwi ḡvha uri thaidzo a yongo tandululea, fhedzi vha pfha vho takala uri vho thusa muṇwe na muṇwe wavho uri a vhe na ḡvha ḽavhuḡi.

U vhala ha 1

Ndi nnyi a no khou shengedzwa tshiṭorini?

Muṭa woṭhe, (Eva, Vho Gloria, Emmanuel) vho vha vha tshi khou shengedzwa tshiṭorini.

Ndi zwiliwa zwifhio zwa u ḍimvumvusa zwe Vho Timeo vha zwi itela muṭangano wa muṭa wavho?

Vho ita makipukipu.

Ndi nga mini Vho Timeo vho dzhia tsheo ya u vhidza muṭangano wa muṭa?

- Ngauri vha muṭa wavho vhoṭhe vho vha vha na thaidzo i fanaho.
- Ngauri vho humbula uri zwi nga thusa muṅwe na muṅwe muṭani u ḍivha uri a vha vhoṭhe – u tambudzwa hu nga itea kha muṅwe na muṅwe.
- Ngauri vha muṭa wavho vhoṭhe vho vha vha na thaidzo i fanaho.
- Ngauri vho vha vha tshi ṭoḍa uri vha muṭa wavho vha pfhe vha khwiṇe.
- Ngauri vho vha vha tshi ṭoḍa uri vha muṭa wavho vha zwi ḍivhe uri navho vha ita vha tshi tambudzwa.

U vhala ha 2

Vho Timeo vho zwi humbulisa hani uri muṭa wavho u ḍo tandulula vhudipfhi havho ha u shaya vhudifulufheli?

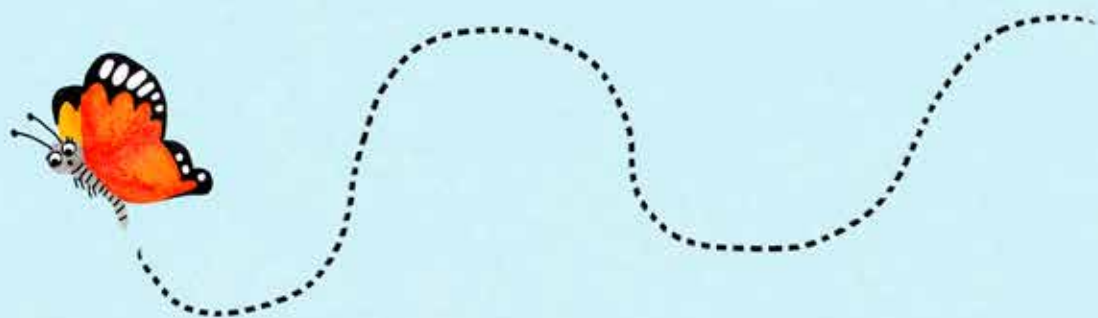
- Nga u sa ita vhukonani na vhatambudzi.
- Nga u ita vhukonani na vathu vha re na matshilisano avhudi.

Ni nga ita vhuṭumanyi? No no vhuya na kolelwa kana u shengedzwa? No ita mini uri ni pfhe ni khwiṇe?

Ndi ya kona u ṭumanya. Tshifhinga tshe nda vhuya nda tambudzwa ndo...

Ndi nga mini Vho Timeo vho dzhia tsheo ya u vhudza vha muṭa wavho nga ha u shengedzwa mushumoni?

- Ngauri vho vha vha tshi khou ṭoḍa u ita vhuṭumanyi nga tshenzhemo ya muṅwe na muṅwe.
- Ngauri vho vha vha sa ṭoḍi uri hu vhe na ane a pfha e eṭhe hafha muṭani.
- Ngauri vho vha vha tshi ṭoḍa u sumbedza muṭa wavho uri u tandulula thaidzo havho ho shuma u thusa uri vha pfhe vha khwiṇe.
- Ngauri vho vha tshi khou ṭoḍa uri mirado ya muṭa wavho vha lingedze u tandulula thaidzo nga ndila ye vha vha tsivhudza ngayo.

TSHITORI TSHA 5 NDAMULELO U PFHA A SONGO DZUDZANYEA

Thero: Mivhili yashu

**Siangane ya
mafhungo**

- Tshiṭori itshi ndi tshi si tsha ngoho.
- Fhethuvhupo ndi Afrika Tshipembe.
- Zwi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Hetshi tshiṭori tshi ḑo thusa vhagudi vhavho uri ṭalukanya uri zwi na ndeme u ḑiambela arali muṇwe muthu a tshi ita uri u ḑipfhe u tshi tata kana u songo vhoḑholowa.

**Miṇwe ya mihumbulo ine
vha nga ṇea vhagudi**

- Hetshi tshiṭori tshi a kwama vhuḑipfhi ha muthu. Ndivho yatsho ndi u funza vhana uri vha vhudze vhathu vhahulwane vhane vha vha fulufhela arali hu na muṇwe muthu ane a ita uri vha pfhe vha songo vhoḑholowa.
- Zwi nga kongela vhana u amba zwithu, nga maanda arali vha tshi ḑivha uyu muthu a no ita uri vha pfhe vha tshi mu tata.
- Vhana vhanzhi vhane vha ṭhuphiwa vha ṭhuphiwa nga muthu ane vha mu ḑivha.

Tshiṭirathedzhi tsha: U vhudzisa mbudziso / U ḑivhudzisa

- Ndi mini: U elekanya na u vhudzisa mbudziso nga ha tshiṭori musi ri tshi khou vhalo.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela uri ni dzule ni na dzangalelo na u wana zwinzhi nga ha tshiṭori musi ni tshi khou vhalo.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Ndi u ita uri ni dzule ni tshi ḑidzhenisa kana u dzhenelela kha mafhungo na u ni thusa u pfhesesa tshiṭori khwiṇe. Zwi thusa kha u bvumba zwine zwa ḑo itea kha tshiṭori.

U shumisa tshitiirathedzhi itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
58, 1	Vhulenda, mukomana wa Ndamulelo a dzhena lufherani. A vhudzisa a ri, “Ndamulelo ho tshinyala mini?” “A hu na,” Ndamulelo a tshi zwifha. Vhulenda a dzula fhasi tsini nae. A mu vhudza uri, “ndi khou zwi vhona uri hu na zwo tshinyalaho, mmbudzeni.”	Ndi divhudzisa uri ndi nga mini a tshi khou ofha u vhudza mukomana wawe? Thamusi u khou vhlahedzwa ngauri vhudipfhi hawe hu do vhlahedza na u sinyusa vhanwe.
65, 1	Musi Malume Humbulani vha tshi tou dzhena nga vothi, a vho ngo lingedza u kuvhatedza kana u khisa vhasidzana. Vho sokou ri, “Swondaha ya dakalo, Vhulenda na Ndamulelo,” vha imisa tshanda tshavho tsha hai faifi.	Ndi divhudzisa uri Ndamulelo u khou dipfha hani zwino? U tea u zwi vhona uri vhudipfhi hawe hu na ndeme.

Ndamulelo a dzula n̄tha ha mmbete wawe o tshuwa. Mme awe vho vha vho mu vhudza uri malume Humbulani vha khou ḡa u ḡa tshiswiṭulo nga Swondaha. Ndamulelo ho ngo zwi takalela musi malume Humbulani vha tshi ḡa. Ho ngo takalela nḡila ye vha mu kuvhatedza ngayo. Ho ngo takalela nga nḡila ye vha mu khisa ngayo kha meme dzawe dza mulomo.

Vhulenda, mukomana wa Ndamulelo a dzhena lufherani. A vhudzisa a ri, “Ndamulelo ho tshinyala mini?”

“A hu na,” Ndamulelo a tshi zwifha.

Vhulenda a dzula fhasi tsini nae. A mu vhudza uri, “ndi khou zwi vhona uri hu na zwo tshinyalaho, mmbudzeni.”

“A tho ngo zwi takalela musi malume Humbulani vha tshi ḡa. Ndi khou sokou pfha... a thi ḡivhi,” ndi Ndamulelo o ambaho. “Fhedzi ni songo vhudza muthu! A thi ṭoḡi mmawe vha tshi ntsingutshela!”

“Ndi a zwi ḡivha zwine na khou pfha. A thi takaleli musi vha tshi nkhis a kha meme dza mulomo,” ndi Vhulenda a ambaho. “Ndi humbula uri ri vhudze mmawe. Ndi zwa ndeme arali muṅwe muthu a tshi ita uri ri pfhe ri songo dzulisea!”

“Hai! Vha ɔo ri sinyutshela ri tshi amba zwithu zwi sa divhalei nga ha khaladzi avho. A thi ɔo vha tshi ri sinyutshela lwo kalulaho.” Ndamulelo a tshi khou lila.

“Ndi a zwi divha uri zwi a ofhisa, thamusi zwi nga vha zwi na ndeme. Thamusi vha ɔo ri thusa uri ri pfhe ri khwiṇe. Arali zwa sa ralo, tenda ri tshi ɔo vha ri tshi khou vha vhudza rothe,” ndi Vhulenda o no ralo o fara tshanda tsha Ndamulelo.

Vhulenda na Ndamulelo vho wana mme avho vha tshi khou bika tshiswiṭulo.

“Mmawe ri khou ṭoḡa u amba navho,” ndi Vhulenda a tshi amba a sa ofhi.

Ndi hone, Vhulenda a tshi vhudza mme avho uri malume Humbulani vha ita uri ri si dzulisee.

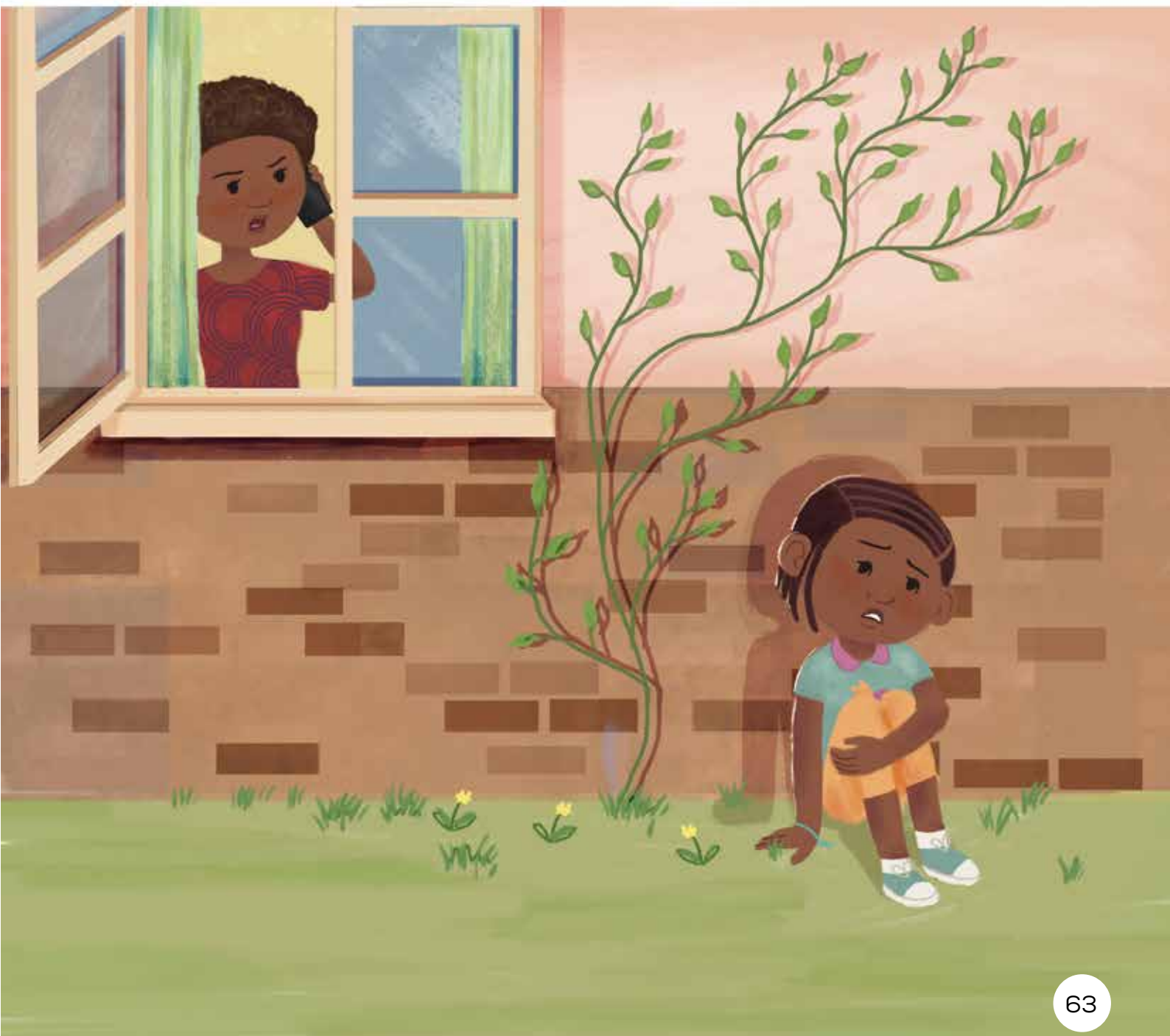

Mme avho vha thoma vha dzhia muya muhulu nga murahu ha u pfha mafhungo aya. Ndamulelo o humbula uri vha khou dilugisela u semana.

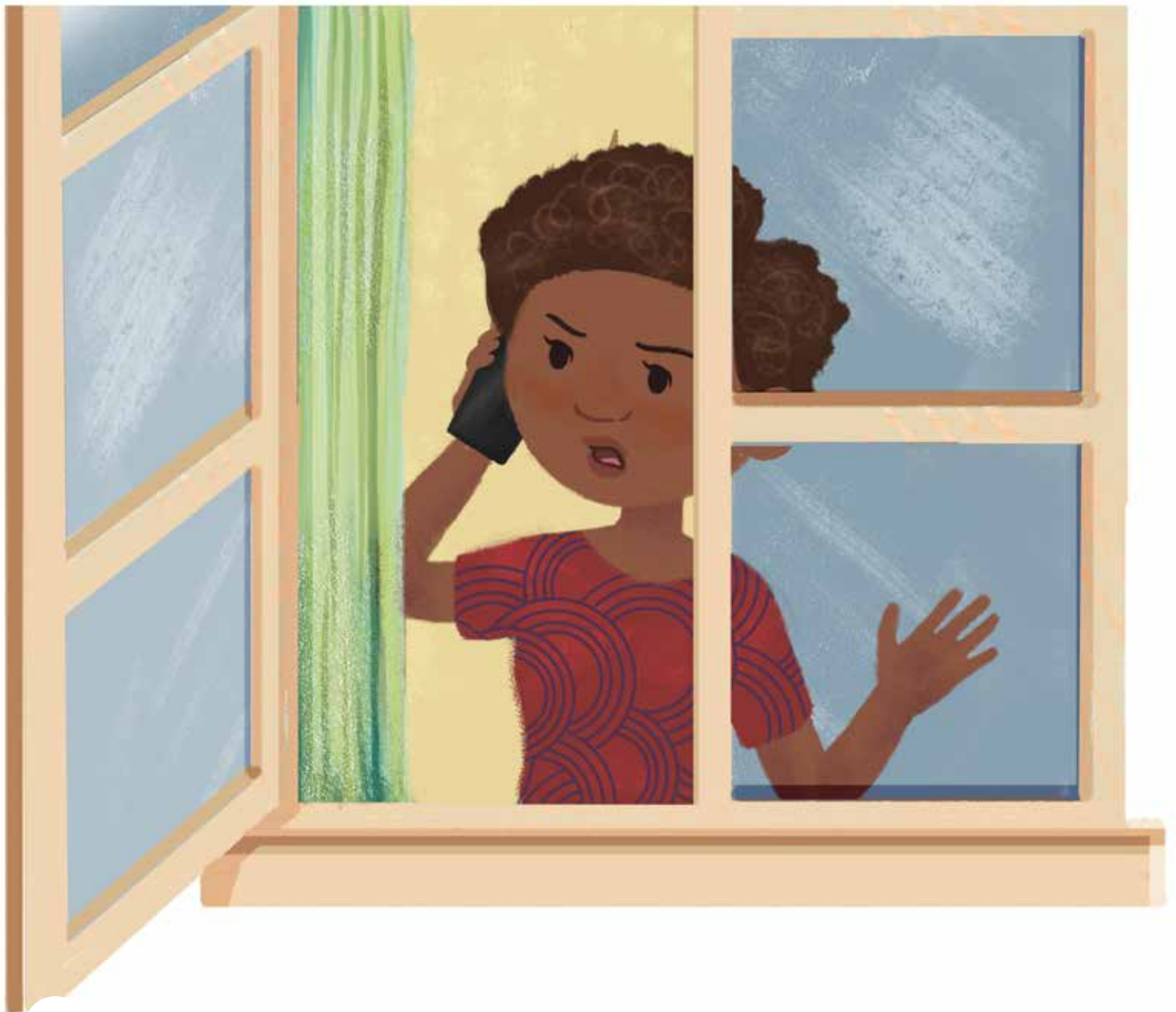
“Ndo takala ngauri no mmbudza. Ni songo zwi ita tshidzumbe arali muñwe muthu a tshi ita uri ni songo dzulisea. Hezwi ndi vhudipfhi ha ndeme vhune a ni tei u vhu litsha ho ralo. Ndi do amba nae. Na inwi, Vhulenda, a thi todi uri inwi kana Ndamulelo ni vhe ni nae ni vhavhili fhedzi,” mmawe vha amba vho singuwa. “Ni dzule ni vhavhili tshifhinga tshothe musi malume Humbulani vha hone.”

Ndamulelo na Vhulenda vha bvela nnda u tamba. Ndamulelo a mbo di vhona mme awe nga fasiṱere la tshiṱangani vha tshi khou amba nga luṱingo. Ndamulelo u khou vhilaela nga ha zwine mme awe vha nga vha vha tshi khou vhudza malume Humbulani. O zwi divha uri vha nga si vhuye vha thetshelesa, fhedzi a hu na zwine a nga ita. A gidima a ya a dzula nga fhasi ha fasiṱere la tshiṱangani.

“Humbulani,” hu amba mme awe nga ipfhi lo dinaleaho, “vhasidzana a vha dzulisei musi vhanna vha tshi vha kuvhatedza na u vha khisa nga nnda ha khotsi avho. Ndi khou humbela uri ni vha thomphe vhudipfhi havho. Ni tou ita hai faifi musi ni tshi vha lumelisa.”

Musi malume Humbulani vha tshi tou dzhena nga vothi, a vho ngo lingedza u kuvhatedza kana u khisa vhasidzana. Vho sokouri, “Swondaha ya dakalo, Vhulenda na Ndamulelo,” vha imisa tshanḁa tshavho tsha hai faifi.

U vhala ha 1

Ndi nnyi o itaho uri Ndamulelo a pfhe a songo dzulisea?

Malume Humbulani vha ita uri a pfhe a songo dzulisea.

Ndamulelo o vhudza nnyi uri u pfha a songo dzulisea?

O vhudza mukomana wawe Vhulenda.

Ndi nga mini Ndamulelo a tshi pfha a songo dzudzanyea a sa toḁi u vhudza muthu nga ha vhuḁipfhi hawe?

- Ngauri o vha a tshi vhilahela na u vhona u nga vhuḁipfhi hawe ho khakhea.
- Ngauri o vha a tshi vhilahela na u vhona u nga a hu na ane a ḁo pfhesesa vhuḁipfhi hawe.
- Ngauri o vha a tshi vhilahela na u vhona u nga mme awe vha ḁo mu singutshela.

U vhala ha 2

Ndi mini tsho itisaho uri Ndamulelo a sa dzulisee?

Nḁila ine malume Humbulani vha mu kuvhatedza na u mu khisa.

Ndi nga mini Ndamulelo o dzula fhasi ha fasiṽere la tshiṽanga?

- Uri a pfhe zwine mme awe vha khou amba kha luṽingo.
- Uri a pfhe zwine mme awe vha khou vhudza malume Humbulani.

Ni vhona u nga Ndamulelo o ḁipfha hani mafheloni a tshiṽori? Ndi ngani?

- Ndi humbula u nga Ndamulelo o ḁipfha o takala na u livhuha khaladzi awe o mu thusa u bvisela vhuḁipfhi hawe khagala.
- Ndi vhona u nga Ndamulelo o pfha o vhofholowa uri mme awe vho amba na malume wawe.

TSHIṬORI TSHA 6 DUVHA LI SA TAKADZI LA LINGANI

Thero: Mivhili yashu

Siangane ya mafhungo

- Tshiṭori itshi ndi tshi si tsha ngoho.
- Fhethuvhupo ndi Afrika Tshipembe.
- Zwi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Hetshi tshiṭori tshi ḑo thusa vhagudi vhavho uri vha pfhesese khwiṇe uri u amba zwo vhifhaho nga mivhili ya vhaṇwe vhathu zwi nga vhaisa avho vhathu.

Miṇwe ya mihumbulo ine vha nga ṇea vhagudi

- U amba nga mivhili ya vhaṇwe vhathu zwi nga vha vhaisa kana u vha holedza.
- Vhana vha anzela u kolelwa malugana na mivhili yavho – vha kolelwa nga vhaṇwe vhana kana nga vhathu vhahulwane. Hezwi a si vhuhwavho!
- Arali muṇwe muthu a nga vhaisa ṇwana nga maipfhi, zwi na ndeme uri uyu ṇwana a zwi vhudze muṇwe muthu muhulwane.

Tshiṭirathedzhi tsha: U humbulela

- Ndi mini: Ndi u bvumba zwithu zwine muṇwali a sa zwi bvisele khagala kana a sa zwi ṭalutshedze thwii, nga u shumisa lusevheḑi kha tshiṭori.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela u pfhesesa ṭhalutshedzo dzo dziaho na milaedza yo dzumbamaho.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Ndi uri ni kone u dzhia tsheo musi ni tshi khou vhalala, na u pfhesesa tshiṭori na vhabvumbedzwa khwiṇe.

U shumisa tshiṭirathedzhi itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
69, 2	Tshifhatuwo tsha Lingani tsha pfhala tshi tshi fhisa. Ho ngo ḡivha uri a ri mini.	Ndi tou humbulela uri Lingani o pfha o vha isala ngauri maipfhi a ri tshifhatuwo tshawe tsho pfhala tshi tshi fhisa – nahone u vhone a songo takala na luthihi afho kha tshifanyiso!
72, 1	Vha kona u tshintsha khalo ya ipfhi. “Tsha vuvhili, hezwo a si zwone. A hu na mualuwa ane a tea u amba nga ha muvhili wanu. A si zwavhudi zwo iteaho. Ndi ḡo ya nda amba na ṭhoho ya tshikolo matshelo.”	Ndi tou humbulela uri mme a Lingani vho vha vho singuwa. Vha pfhala vho ḡiimisela nahone vha tshi ḡo ya vha amba na ṭhoho ya tshikolo nga zwa bvelela.

Lingani o vha o takalesa tshikolo tshi tshi vula. Musi a tshi khou tshimbila a tshi bva he vha vha vho kuvhangana hone a tshi khou ya u ita muduba wa u yo dzhena kilasini, muñwe wa vhagudisi, Vho Ravele vha ri, “hoo Lingani, no khwaṭha! Ni vhone no khwaṭha vhukuma.”

Tshifhatuwo tsha Lingani tsha pfhala tshi tshi fhiswa. Ho ngo divha uri a ri mini.

Lingani ho ngo vhuya a pfha o dzudzanyea. O ambara dzhesi naho kilasini ho vha hu tshi khou fhisa. “Thamusi hezwi zwi do dzumba muvhili wanga,” u khou humbula.

Musi khotsi a Lingani vha tshi ya u mu dzhia tshikoloni, a diposa kha tshidzulo tsha murahu kha modoro.

“Ho tshinyala mini?” vha a vhudzisa.

“A thi todi u amba nga hazwo,” Lingani o fhindlela fhasi.

Nga murahu nga madekwana eneo, musî mme a Lingani vha tshi vhuya mushumoni, vho khokhonya kha vothi la lufhera lwa Lingani. “Duvha lanu lo vha li hani?” ndi musî vha tshi vhudzisa.

“Vho Ravele vho ri ndo khwaṭha. Vho mmbidza bumba,” hu amba Lingani. “Nandi ndo khwaṭha?” hu vhudzisa Lingani.

“Tsha u thoma kha zwoṭhe, mivhili minwe na minwe ndi yavhudi.” Mme a Lingani vho fhindula nga vhulenda. “No naka naho no khwaṭhisa hani.”

Vha kona u tshintsha khalo ya ipfhi. “Tsha vhuvhili, hezwo a si zwone. A hu na mualuwa ane a tea u amba nga ha muvhili waṅu. A si zwavhuḽi zwo iteaho. Ndi ḽo ya nda amba na ṽhoho ya tshikolo matshelo.”

“Hai mmawe! Vho Ravele vha ḽo humbula mini? Vha ḽo mmbenga!” Lingani a tshi lila.

“Lingani hezwi a zwi litshiwi zwo rali. Hezwi zwo vha zwo tea zwi songo itea kha inwi, a zwi tei na u dovha zwa bvelela kha vhaṅwe vhagudi na muthihi,” ndi mme awe vha tshi amba vho khwaṽhisa na ipfhi.

Vhusiku honoho Lingani o pfha vhabebi vhawe vha tshi khou amba vho edela mmbeteni.

“Ndi khou pfha ndi songo dzulisea na luthihi nga zwe mugudisi a ambisa zwone na Lingani – a thi humbuli uri ndi zwavhuḽi vha tshi amba nga muvhili wawe,” hu amba mme a Lingani.

“A huna o teaho u ita uri Lingani a pfhe a songo dzulisea e tshikoloni – nga maanda mugudisi!” khotsi a Lingani vha tshi ḡadzisa.

Lingani o edela mmbeteni a tshi khou vhilahela nga
ha uri hu do itea mini musi mme awe vho no amba na
thoho ya tshikolo Vho Maano.

Masiari a tevhelaho, vhabebi vhawe vhothe vha da vha mu dzhia. Lingani o vha a tshi khou tamba nnda musi vhabebi vhawe vha tshi khou ya ofisini ya thoho ya tshikolo. Lingani o lingedza u dzula o tou fombe kha tshiswathe, o vha a tshi khou isa phanda na u lingedza u hangwa zwo 'bvelelaho'. Zwothe zwe a vha a tshi humbula nga hazwo ndi uri hu khou ambiwa nga ha mini ngei ofisini.

Vho no fhedza, mme a Lingani vha mu vhidza. Lingani a fara tshanda tsha mme awe vha tshi dzhena ofisini ya ṭhoho ya tshikolo Vho Maano.

“Lingani, ndi khou humbela pfharelo nga u amba nga ha muvhili wanu zwa ita uri ni si tsha dzulisea,” hu amba Vho Ravele. “A thongo zwi divha uri zwi do ni dina. Fhedzi ndi khou zwi vhona zwino uri zwo khakhea. Mivhili yothe ndi yavhudi, a thi tei u hatula tshileme tsha muthu na muthihi.”

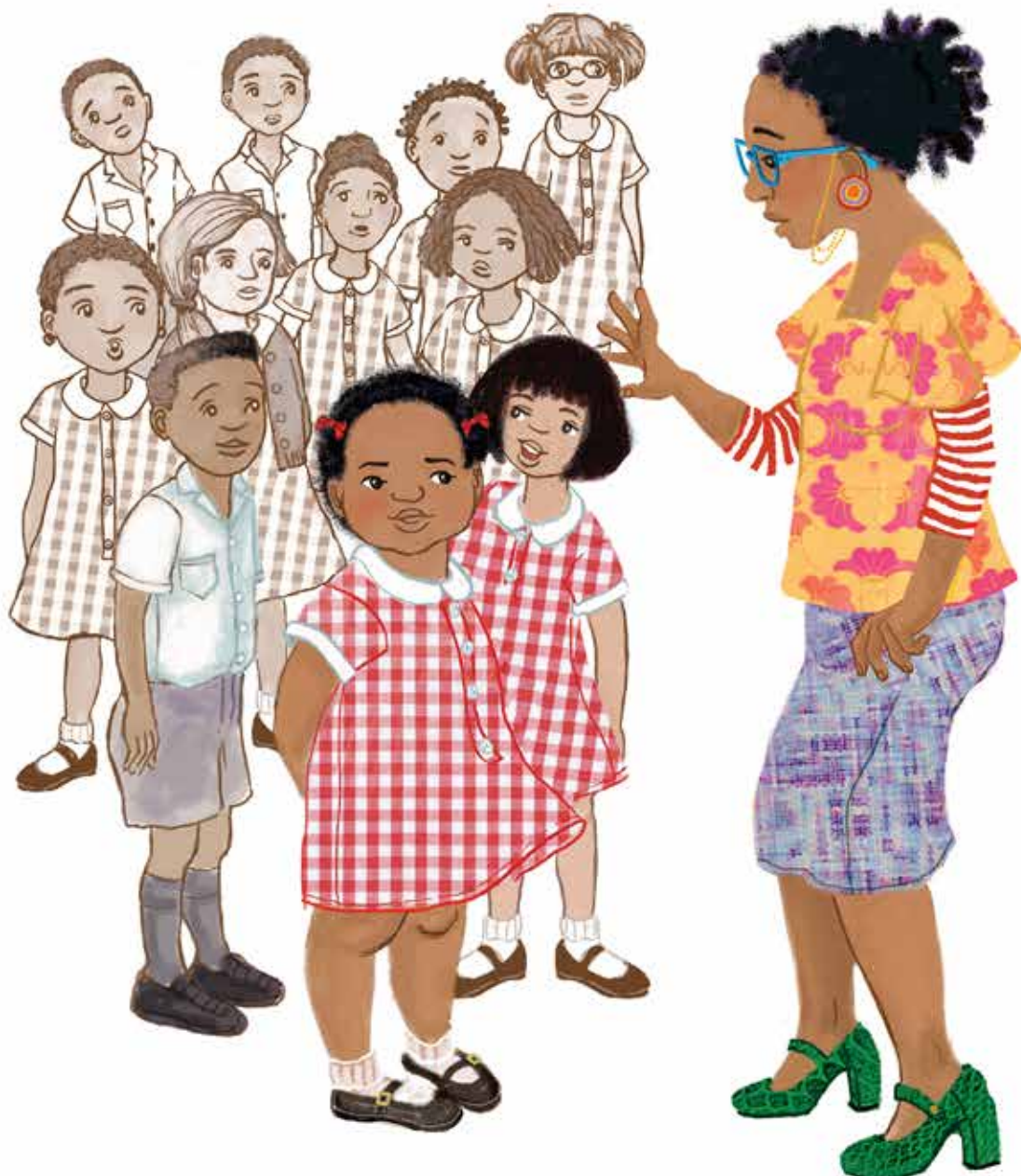
Nga murahu ha musì Vho Ravele vho bva, ṭhoho ya tshikolo Vho Maano vho zwondolola Lingani, “Lingani, a zwo ngo luga uri muñwe muthu a ambe nga ha muvhili wañu. Ri khou livhuwa no ita uri na riñe ri zwi ñivhe.”

Lingani o vhilahela nga ha u ño vhona Vho Ravele ñuvha li tevhelaho, naho a tshi ñivha uri o ita zwo fanelaho.

Nga matsheloni a li tevhelaho thabeloni, t̥ho ho ya tshikolo Vho Maano vha amba na tshikolo tshoṯhe nga ha u vha na vhulenda na u t̥hompha. “Ri ḁa nga zwivhumbeo na saizi dzoṯhe dzo fhambanaho, tshivhumbeo na saizi inwe na inwe a zwo ngo tea u ri fhambanya,” ndi musi vha tshi khou ḁivhadza.

Tasneem a rembulutshela kha Lingani, “ndi a livhuwa u sa ofha u amba zwi inwe zwithu. Ndi a fulufhela muhulwane a vha tsha ḁo amba zwithu zwi ngaho hezwi na luthihi.”

U vhala ha 1

Ndi nnyi o vhudzaho Lingani uri o khwaṭha?

Vho Ravele vho vhudza Lingani uri o khwaṭha.

Lingani o dipfhisana hani musi Vho Ravele vho amba nga tshileme tshawe?

O pfha o dinalea / a songo dzulisea / a tshi ḡi sedza sedza / o shona, na zwiṇwe.

Ndi nga mini Lingani o ambara dzhesi ḡuvha lothe naho lo vha li tshi khou fhisa?

- Ngauri Vho Ravele vho amba uri o khwaṭha.
- Ngauri o vha a tshi khou pfha a songo dzulisea ngauri Vho Ravele vho amba nga ha tshileme tshawe.
- Ngauri o vha a sa ṭoḡi muthu na muthihi a tshi haṭula muvhili wawe.
- Ngauri Vho Ravele vho ita uri a pfhe a si wavhuḡi nga ha muvhili wawe.

U vhala ha 2

Lingani o vha a tshi khou tamba mutambo ufho musi vhabebi vhawe vhe ofisini?

O tamba tshiswaṭhe na khonani dzawe.

Ndi nga mini Lingani o vha a sa koni u tou fombe kha mutambo wa tshiswaṭhe?

- Ngauri o vha a tshi khou vhihela nga ha zwi no khou bvelela ofisini.
- Ngauri o vha a tshi khou vhihela, a sa kone u tou fombe kha mutambo.

Ndi nga mini vhabebi vha Lingani vho amba na ṭhoho ya tshikolo Vho Maano?

- Ngauri Vho Ravele vho ri Lingani ndi bumba, zwa mu dzikusa.
- Ngauri vhabebi vha Lingani vho zwi vhona uri Lingani o dzikuwa vhukuma nga ha zwe Vho Ravele vha amba.
- Ngauri vhabebi vha Lingani vho dzikuwa ngauri Vho Ravele vho ita uri Lingani a pfhe a si wavhuḡi.
- Ngauri mme a Lingani vho vha vha songo dzulisea. Vho vha vha sa humbuli uri mugudisi a nga amba nga ha mivhili ya vhagudi.
- Ngauri vho vha vha sa ṭoḡi na muthihi a tshi ita uri Lingani a pfhe a songo dzulisea tshikoloni.
- Ngauri vhabebi vha Lingani vha a mu funa, nahone vha ṭoḡa u mu tsireledza.
- Ngauri mivhili miṇwe na miṇwe ndi yavhuḡi, vhaṇwe vhathu vha songo amba nga tshileme tshashu.

TSHITŌRI TSHA 7 DAYARI YA LUGISANI YA TSHIPHIRI

Thero: Ri tandulula zwi sa
ṭalutshedzei

Siangane ya mafhungo

- Tshiŋori itshi ndi tshi si tsha ngoho.
- Fhethuvhupo ndi Afrika Tshipembe.
- Zwi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Hetshi tshiŋori tshi ɔo thusa vhagudi vhavho uri vha gude zwinzhi nga u shumisa vhusevheɔi na u tandulula zwi sa ṭalutshedzei kana zwibulebule.

Minwe ya mihumbulo ine vha nga ɱea vhagudi

- Dziŋwe mbuno dzine vha nga ṭoɔa u humbula nga hadzo na / kana u kovhela vhagudi vhavho dzi katela:
- Zwithu zwi sa ṭalutshedzei kana zwibulebule ndi zwine ra sa athu zwi ɔivha – ndi phazili kana mbudziso ine ya ṭoɔa phindulo. Zwi dzhieni zwi tshi fana na musi ni tshi khou balelwa u wana thoyi yaɱu: “i nga vha yo ya ngafhi?” Ndi tshone tshibulebule tshenetsho.
- Vhusevheɔi ndi zwipiɔa zwiɱuku zwa mafhungomatsivhudzi a no ri thusa u wana phindulo. Ndi zwiga zwi no vhonala zwi no ri anetshela tshiŋori.

Tshiŋirathedzhi tsha: U ṭumanya

- Ndi mini: Ndi u elekanya nga ha nɔila ine tshiŋori tsha ṭumana ngayo na vhutshilo haɱu, dziŋwe bugu, kana zwi re shangoni.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela u pfhesesa tshiŋori khwiɱe nga u tshi ṭumanya na zwithu zwine na vha zwi ɔivha.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Zwi ita uri tshiŋori tshi pfhesesee na uri zwi leluwe u tshi humbula.

U shumisa tshiṭirathedzhi itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
85, 5	“Ndi khou ana uri ndi kukaladzi kwanga,” ndi Lugisani a tshi amba. “Tshifhinga tshoṭhe Rotshidzwa u vhuya e na zwanda zwi re na tshika musi a tshi bva u tamba nṅda!”	Ndi a kona u zwi ṭumanya na zwa mapholisa. Anna na Lugisani vha khou ṭoda vhusevheḍi na vhuṭala ha u tandulula vhutshinyi – u fana na mapholisa.
87, 1	“Vhonani haya mavhudzi a buraweninyana.” Lugisani u amba o takulela nṯha aḷa mavhudzi a buraweni. “Hovhu ndi vhuṭala ha ndeme. “Muṅwe muthu wa mavhudzi a buraweni o vhala dayari yanga.”	Anna na Lugisani vha khou kuvhanganya vhusevheḍi ha u wana uri ndi nnyi we a vhala dayari iyi, u fana na musi mapholisa vha tshi kuvhanganya vhuṭanzi ha u tandulula vhutshinyi.

Lugisani u funa u ñwala. U funesa nga maanda u ñwala kha dayari yawe. Duvha ñinwe na ñinwe, u ñwala zwe a ita.

U ita na u ñwala zwiphiri zwawe khayi. U ñwala zwi mu thusa u bvisa mutsiko thohoni yawe. Zwi mu thusa uri a dzule o takala.

Lugisani o vha a sa funi vhathu vha tshi vhala zwiphiri zwawe, o zwi divha uri u toḁa fhethu hune a ḁo kona u dzumba dayari yawe.

O sedza u mona na kamara yawe ya vhuedelo a tshi khou humbula ho khudesaho hune a nga dzumba dayari yawe. A fhedzisela a tshi humbula u i dzumba fhasi ha mmbete wawe. “Hai! Muṁwe muthu a nga i wana hafha,” ndi musi a tshi khou humbula.

Nga maṁwe masiari, musi Lugisani na khonani yawe Anna vha tshi khou bva tshikoloni, Lugisani a wana dayari yawe yo vulea kamarani yawe ya u eḁela. A pfha tshifhatuwo tshawe tshi tshi fhisa. Mbilu yawe ya thoma u rwa nga luvhilo.

“Ohoo, hai, vhoneani Anna! Muñwe muthu o vha a tshi khou vhala dayari yanga.” U ṭavha mukosi.

“Ri nga humbulela uri ndi nnyi.” Anna u amba nga vhulenda. “Ri ɔo vha mafogisi a dayari!”

Lugisani na Anna vha ɔo ṭola dayari.

“Vhoneani iyi minwe ya mashika,” ndi Anna a tshi amba. “Hezwi zwi a sumba nɔila. Ni humbula uri ndi nnyi a re na zwanda zwa mashika?”

“Ndi khou ana uri ndi kukaladzi kwanga,” ndi Lugisani a tshi amba. “Tshifhinga tshoṱhe Rotshidzwa u vhuya e na zwanda zwi re na tshika musi a tshi bva u tamba nɔda!”

Lugisani u elekanya uri Rotshidzwa o vhala zwiphiri zwawe zwothe. Fhedziha a dovha a zwi humbula uri khaladzi awe o vha a tshi tou vha na minwaha mitanu fhedzi. O vha a sa athu kona u vhala.

“Imani! A nga si vhe e ene lini! Ha koni u vhala!”
Lugisani u amba a tshi khou sea.

“Kha ri sedze vhuwe vhuṭala,” hu amba Anna.

Lugisani a thoma u sedzulusa siatari ḽiwe na ḽiwe ḽa dayari.

“Vhonani haya mavhudzi a buraweninyana.” Lugisani u amba o takulela n̄ha āla mavhudzi a buraweni. “Hovhu ndi vhuṭala ha ndeme”.

“Muñwe muthu wa mavhudzi a buraweni o vhala dayari yanga. Muñwe na muñwe ha hashu u na mavhudzi matswu. Zwino hu nga vha hu nnyi? Ndi nnyi ane nda mu ḡivha wa mavhudzi a buraweni?” u a vhudzisa, U sedza mavhudzi a Anna a buraweni a tshi khou mu humbulela. Ho vhuya haya mavhudzi a buraweni ndi mapfhufhi. Mavhudzi anga ndi malapfhu.

“A si n̄e. Ndi khou ni fulufhedzisa,” hu amba Anna.

“Ri tou tea u tou rea uri ri ɔo kona u wana muvhali wa dayari,” ndi Lugisani a tshi amba. Lugisani a dovha a vhea dayari yawe fhasi ha mmbete. A kona u ɲuɲedza fuɭauru fhasi tsini na mmbete.

“Arali muɲwe a ya tsini na dayari yanga, ri ɔo kona u vhona ɲayo kha fuɭauru,” hu ɬalutshedza Lugisani.

Vhasidzana vha dzumbama nga henefho tsini vha lindela! Hu sa athu na u fhela zwiminetse zwingana, vha pfha phosho ya u pala i tshi bva thungo dza kamarani ya u edela.

Vha gidimela murahu lufherani Iwa Lugisani.

“Ro u wana!” Anna u ṭavha mukosi. Fhedzi ha vha hu si na muthu. Hu si na muthu nga n̄da ha mmbwa ya Lugisani yo no pfhi Sivhi. Fhasi ho vha ho d̄ala nga n̄ayo dza mmbwa nga fūlauru. “Sivhi a i pfhi,” ndi Lugisani a no ralo.

Lugisani a thoma u sea. “Hu fanela u vha hu mavhudzi a Sivhi haal̄a a buraweni e a vha e kha dayari!”

“Sivhi a i pfhi,” hu amba Anna. “Ni tea u t̄oda hūwe ha u dzumba ha khwīne.”

“Ni khou amba ngoho,” hu amba Lugisani. “Ndi d̄o wana hūwe nga murahu. Hu tea u vha ha tshidzumb̄e tshot̄he na kha inwi!”

U vhala ha 1

Anna na Lugisani vho wana vhuṭala vhufhio?

Vho wana ṇayo dza mashika, vho wana mavhudzi a buraweni nga murahu vha wana ṇayo dza milenzhe ya mmbwa.

Ndi nnyi we a vha a tshi khou vhala dayari ya Lugisani zwavhukuma

Yo vha i mmbwa yawe.

Ndi nga mini Lugisani o humbulela uri ndi Anna a no khou vhala dayari yawe?

- Ngauri o wana mavhudzi a buraweni.
- Ngauri muṭani wa ha Lugisani ho vha hu si na wa mavhudzi a buraweni.

U vhala ha 2

Ndi nnyi we a vha a tshi khou humbulelwa nga Lugisani?

O vha a tshi khou humbulela kukaladzi kwawe na Anna.

Lugisani na Anna vho wanisa hani we a vha a tshi khou vhala dayari?

Vho ṭoda vhuṭala nga u tou rea.

Ndi nga mini Lugisani o ṭoda fhethu ha khwiṇe ha u dzumba dayari yawe?

- Ngauri ndi tshithu tsha tshidzumbe.
- Ngauri mmbwa yawe Sivhi a yo ngo kondelwa u i wana.
- Ngauri Anna o vha a tshi vho ḡivha hune ya dzumbiwa hone, zwino a hu tsha vha vhudzumbelo ha tshidzumbe.

TSHIṬORI TSHA 8

MUDZUMBAMO

Thero: Ri tandulula zwi sa
ṭalutshedzei

**Siangane ya
mafhungo**

- Tshiṭori itshi ndi tshi si tsha ngoho.
- Fhethuvhupo ndi Afrika Tshipembe.
- Zwi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Hetshi tshiṭori tshi ḑo thusa vhagudi vhavho uri vha gude zwinzhi nga u shumisa vhusevheḑi na u tandulula zwi sa ṭalutshedzei kana zwibulebule.

**Minwe ya mihumbulo ine
vha nga ṛea vhagudi**

- Kha vha vhudzise vhagudi arali vho no vhuya vha tamba mutambo wa: Mudzumbamo.
- Kha vha sedze hafhu milayo ya hone: muthu muthihi u a vhalela ngeno avha vhaṛwe vha tshi khou ya u dzumbama; u bva afho uyu muvhaleli u tea u ya a vha ṭoda nga muthihi nga muthihi.
- Arali mutambi a nga dzumbama lune a sa wanale, he a dzumbama hone ndi tshibulebule ngauri a hu wanali.

Tshiṭirathedzhi tsha: U humbulela

- Ndi mini: Ndi u bvumba zwithu zwine muṛwali a sa zwi bvisele khagala kana a sa zwi ṭalutshedze thwii, nga u shumisa lusevheḑi kha tshiṭori.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela u pfhesesa ṭhalutshedzo dzo dziaho na milaedza yo dzumbamaho.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Ndi uri ni kone u dzhia tsheo musi ni tshi khou vhalā, na u pfhesesa tshiṭori na vhabvumbedzwa khwiṇe.

U shumisa tshitiirathedzhi itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
101, 1	“A vho ngo nngwana!” ndi Mpho a tshi humbula, o tou liḡe nga zwiseo ngomu fagini.	Ndi tou humbulela uri Mpho o wana fhethu honehone ha u dzumbama, ngauri a hu na we a kona u mu dzumbulula – nahone vha khou tamba mutambo uyu lwavhuvhili!
106, 6	Vha ṭoḡa hoṭhe hune vha anzela u dzumbama hone, zwe vhutoto.	Ndi tshibulebule tshi sa ṭalutshedzei. A vha ḡivhi uri Mpho u ngafhi! Ndi tou humbulela uri ndi lwa u thoma hu tshi vha na muthu o dzumbamaho fagini, ngauri a hu na we a humbula u ya u mu sedza fagini.

Liñwe ɖuvha nga masiari a tshilimo, vhana vha Tsomo
vha humbula u tamba mudzumbamo.

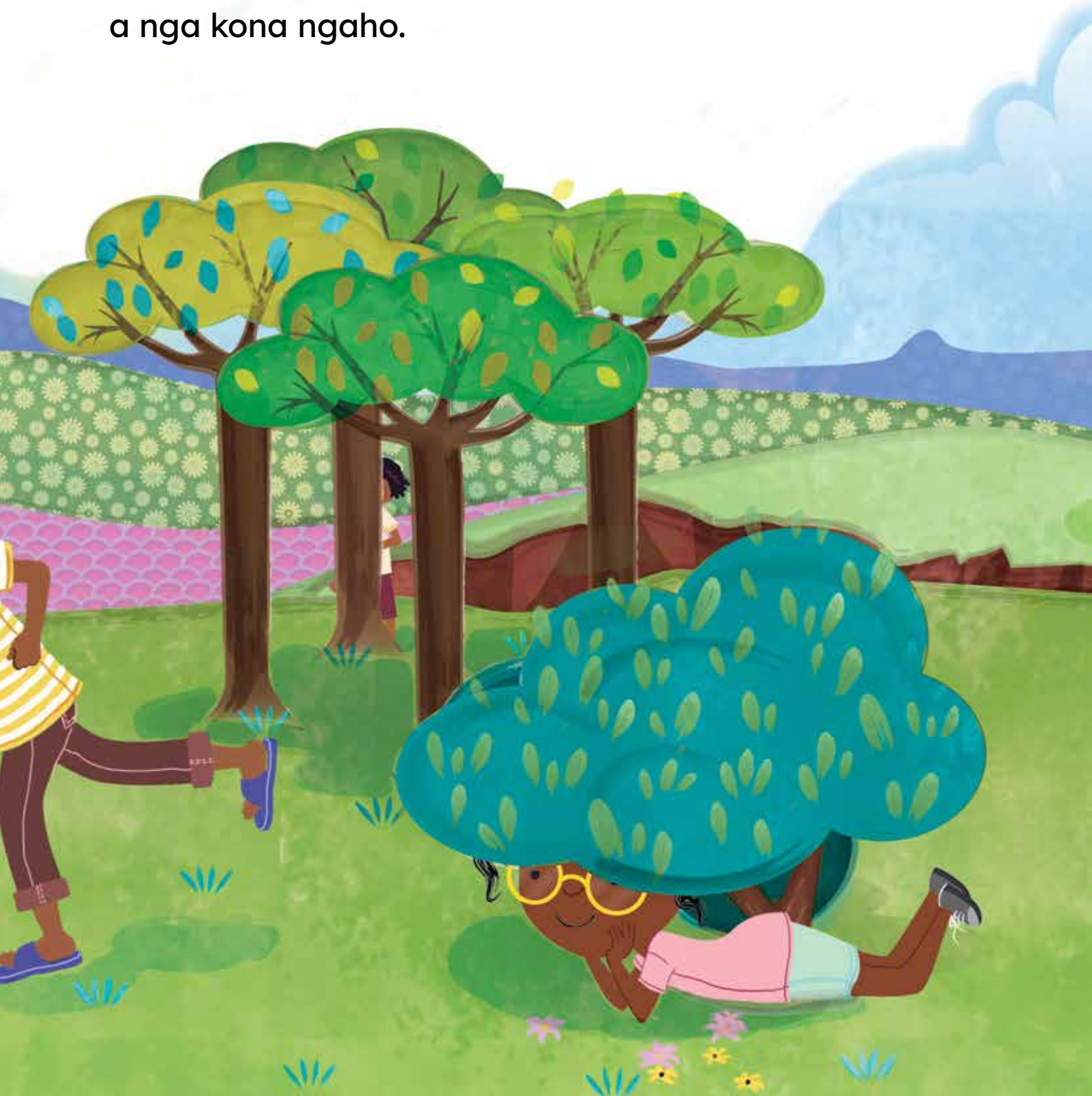
“Nṅe ndi ɖo vhalala!” ndi Avhapfhani a tshi ɖita. A
thoma u vhalela nṅha, “1-2-3-4-5...”

Vhalala vhana vhañwe vhoṅhe vha phadlalala, vha tshi
gidimela hune ha dzumbamea zwavhuḍi.

Vhuhwavho a livha zwiṭakani. A swika e nga ngomu sunguvhe!

Avheani a gidima o livha ḡakani ḡa miri. A swika a ima o tou tswititi na muri mulapfhulapfhu, u ya nga hune a nga kona ngaho.

Tsumbedzo a gidima a tshi tsa na nḽila u swika a tshi wana dindi tsini na nḽila. A mbo ḽi nga ngomu godii! A banda o guludana. Tendani u gidimela kha tombo ḽihulu. A swika a vhuvha nga murahu haḽo.

Makhulu Vho Tshisikhawe vha thusa Mpho uri a dzhene. Vha mu panga ngomu fagini lavho. “Ni songo vuwa na tiba mutibo wa fagi ili arali no dzumbama ngomu halo. Zwi do ni vhangela khombo.” Makhulu Vho Tshisikhawe vha gogodedza mutibo kha lurumbu lwa fagi vha dzhena nduni.

“Kana no no luga kana a ni athu, ndi khou ḡa!”
hu vhidzelela Avhapfhani. Avhapfhani a gidimela
zwiṭakani. “Ndo ni wana!” u ralo a tshi khou sumba
Vhuhwavho. Avhapfhani na Vhuhwavho vha gidima
vha tshi livha ḡakani ḡa miri. “Ro ku wana!” vha ralo
vha tshi huwelela Avheani.

Avhapfhani, Vhuhwavho na Avheani vha rwa gwilisha
vha tshi tsa na nḡila, u swikela vha tshi vhona
hemmbe tswuku ya Tsumbedzo ngomu dindini. “Ra ḡa
ra u wana!” ndi vhone vha tshi ralo, vha tshi vhidzelela
Tsumbedzo.

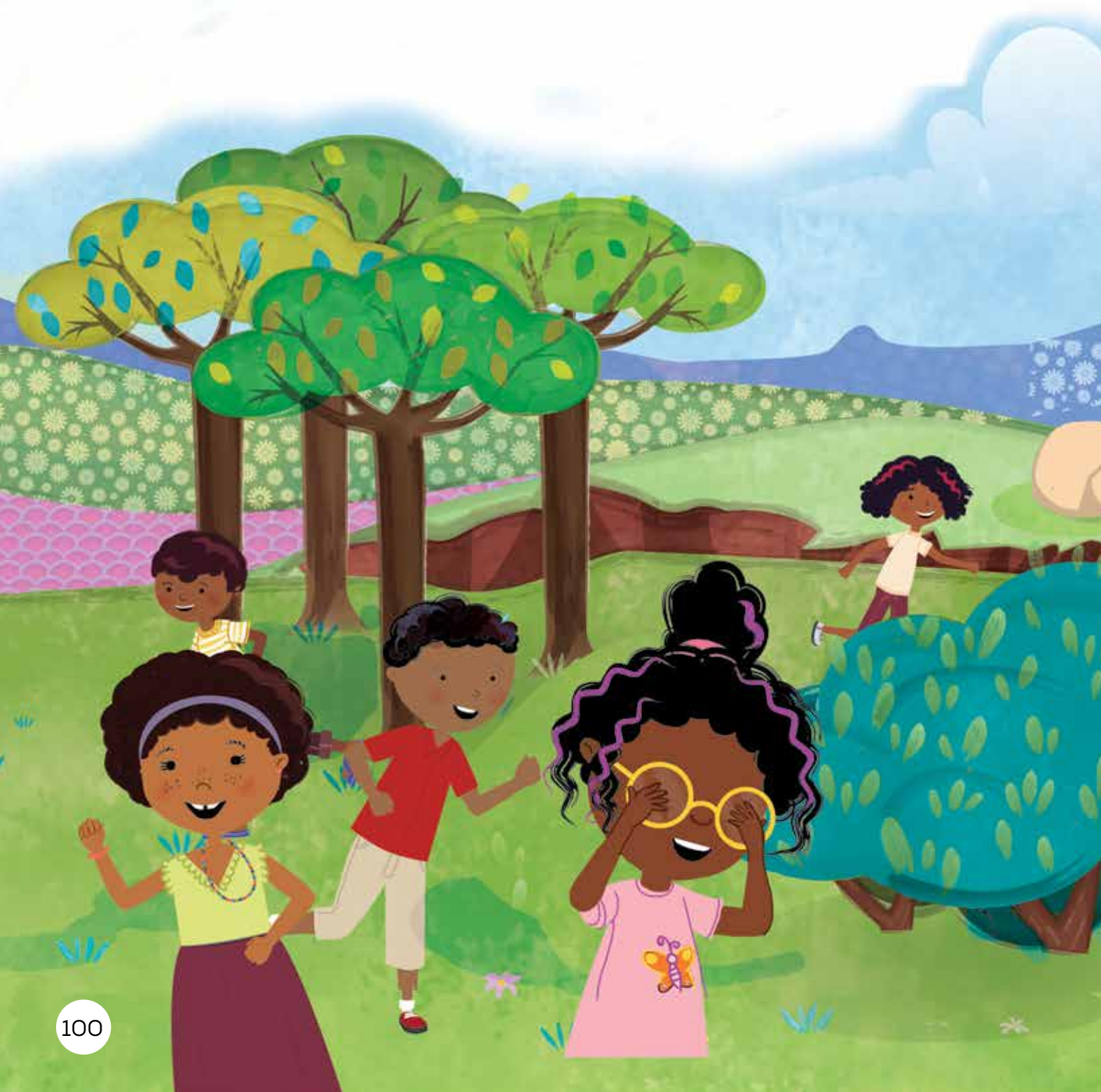
Avhapfhani, Vhuhwavho, Avheani na Tsumbedzo vha
tshimbila vho livha tomboni ḡihulu. Vha mbo pfha
Tendani a tshi hoṭola. “Ro tshi wana!” vha mbo fa nga
zwiseo vho sumba Tendani. Mpho ene o vha a tshee
ngomu fagini.

“Kha ri tambe hafhu!” hu amba Vhuhwavho, o no hangwa tshothe nga Mpho kwa vhathu.

A thoma u vhalela ntha, “1-2-3-4-5...”

Avheani, Tsumbedzo, Tendani, na Avhapfhani vha balangana, vha khou gidimela u wana ha u dzumbama huswa.

“A vho ngo nngwana!” ndi Mpho a tshi humbula, o tou liḽe nga zwiseo ngomu fagini.

Tendani a gidima a tshi tsa na bada u
swika a tshi wana thulwi ya mavu. A
shuvhama fhasi nga murahu hayo.

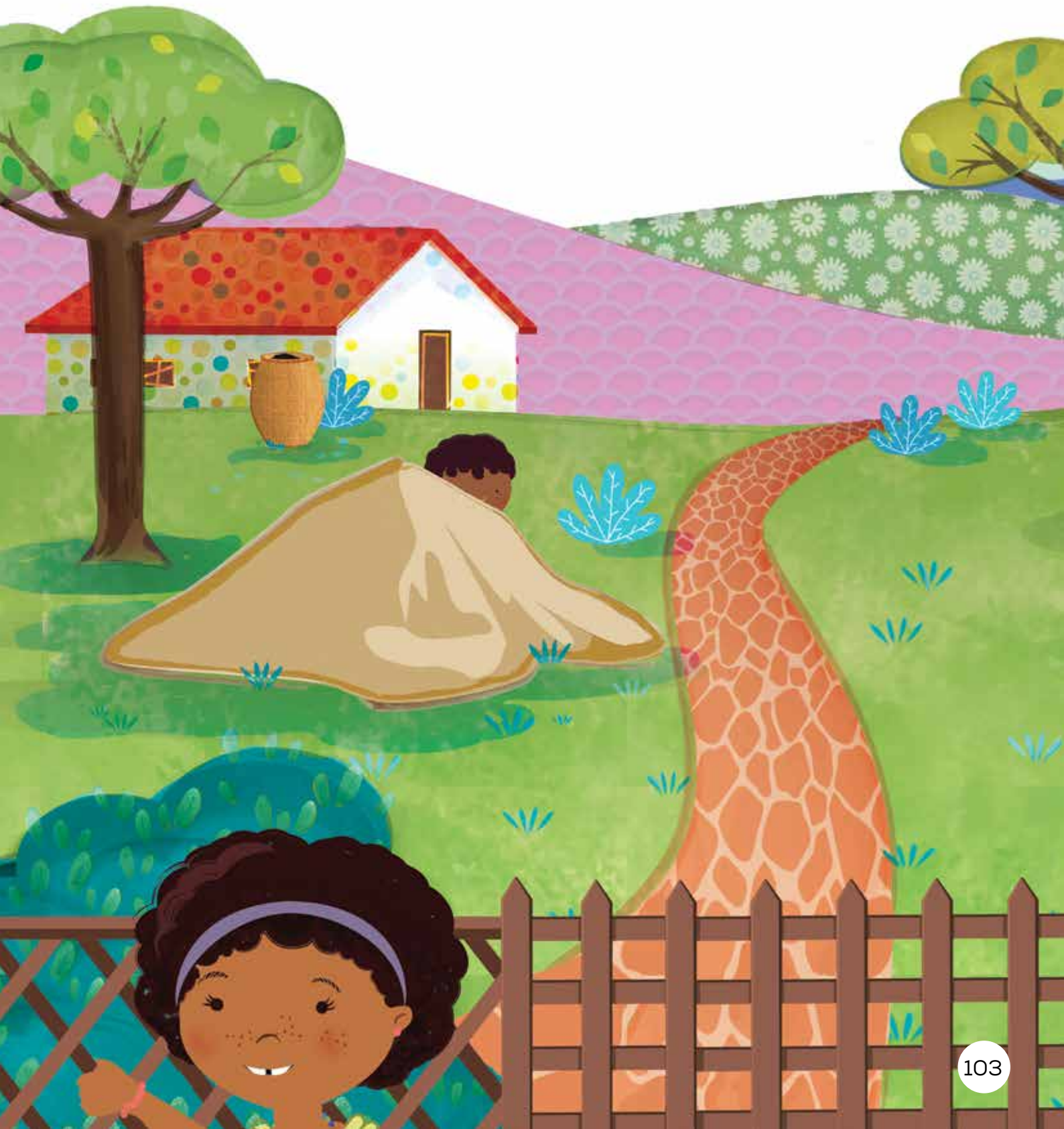
Avhapfhani a gidimela getheni, a
banda sa tshibande murahu halo.

Mpho kwa tou nana u sunguvhela
ngomu fagini.

Avheani a gidimela ligoloini la kale lo rusaho. E nga fhasi sunguvhe!

Tsumbedzo a tuwa nga luvhilo o livha nguni i re tsinisa nae. A ima na luvhondo murahu ha nndu.

“Kana no no luga kana a ni athu, ndi khou ḡa!” hu
vhidzelela Vhuhwavho.

Vhuhwavho a gidimela ngei ligoloini ḡa kale ḡo rusaho.
“Ndi ri ndo u wana!” ndi ene a no ralo, o tumba tsini
ha goloi a tshi ḡolela fhasi hayo.

Vhuhwavho na Avheani vhe mapidi vho livha ḡuni
i re tsinisa navho. “Wo wanala!” vha ralo vha tshi
vhidzelela Tsumbedzo. Vhuhwavho, Avheani na
Tsumbedzo vha gidima vha tshi tsa na ḡila, u swika
vha tshi pfha tshihotḡola tsha Tendani. “Ro u wana!”
vha amba mazha, vha tshi sea mazha. Vhuhwavho,
Avheani, Tsumbedzo, na Tendani, vha tshimbila vha
tshi ya getheni. Vha vhona zwienda zwa Avhapfhani
zwa lutombo.

“Dzumbulukwane, ro u wana!” vha thyethyenyeya vha
tshi sumba milenzhe ya Avhapfhani.

Mpho kwo vha ku tshee
fagini, kwo ya nga khofhe.

“Kha ri tambe hafhu.” hu amba Avheani.

“Ndi ɔo vhala,” Avheani u ralo a tshi ɔita.

“Vhoiwe hae, kha ri ye hayani li sa athu swifhala!” hu amba Tsumbedzo. “Kha ri tuwe Mpho,” u ralo a tshi ttingatinga a tshi toda kurathu kwawe. Ndi hone a tshi vho zwi vhona zwino uri Mpho ha athu vhone u bva tshitshetsho. Vhuhwavho a gidimela zwiṭakani. Mpho haho!

Avheani a dubisa buse o livha ḍakani la miri. Mpho doo!

Tsumbedzo a gidima a tshi tsa na ndila u swikela a tshi swika dindini. Mpho uri ndi a pfhumelwa.

Tendani a gidima o livha tomboni lihulu. Mpho ha vhoneali.

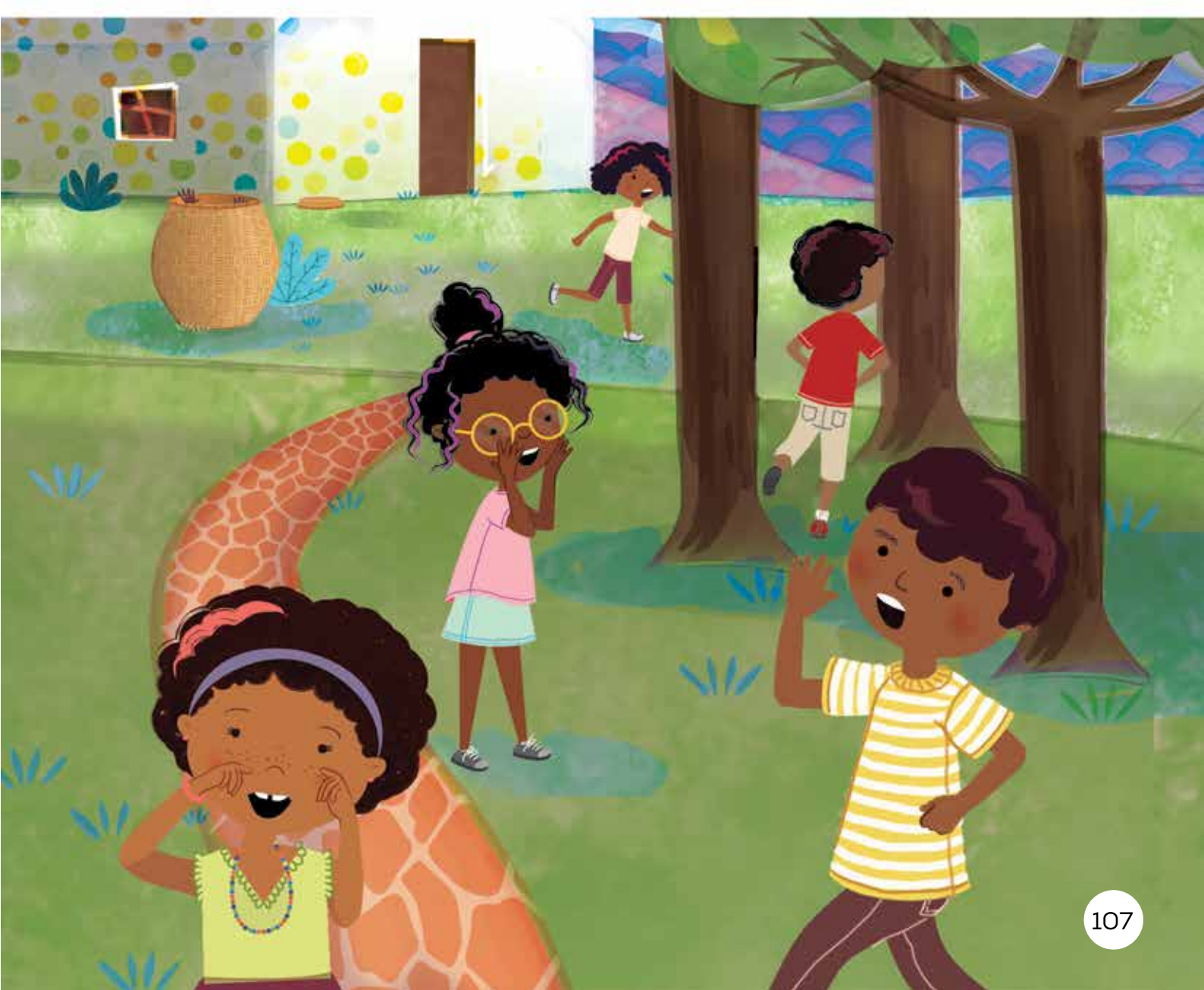
Avhapfhani a gidimela getheni. Mpho u ndi bva vhubvo.

Vha toda hothe hune vha anzela u dzumbama hone, zwe vhutoto.

Idzi khonani dza thoma u mu vhidzelela nga dzina, vha tshi tou zhamba. “Mpho! Ni ngafhi wee?” Vha tavha mikosi.

Ho no vha fhaḽa, mikosi yavho ya swika nḽevheni dza Mpho ngomu thumbuni ya fagi. A mbo takuwa, zwa kanya u vha muṭuku hawe. Ha koni u swikela mulomo wa fagi.

“Ndi ngeno, ndi ngeno!” Mpho u a vhidzelela.

Idzi khonani dza mbo rwa gwilisha dzi tshi livha ngei mukosini wa Mpho.

Tsumbedzo a hovhelela ngomu fagini a nula kurathu kwawe. “Ndo wina!” Mpho kwa vhidzelela. Vhothe vha tou fa nga zwiseo.

U vhala ha 1

Mpho o dzumbama ngafhi?

O dzumbama ngomu fagini.

Mpho o dzhenisa hani fagini?

Makhulu Vho Tshisikhawe vho mu thusa a tshi dzhena. Vho mu gagulela ngomu fagini.

Ndi nga mini Mpho o fhedza divha lothe fagini?

- Ngauri a huna we a kona u mu dzumbulula.
- Ngauri fagi lo vha li lone vhudzumbamo honehone.
- Ngauri a hu na we a da u toda Mpho ngomu fagini.
- Ngauri khonani dzawe dzo vha dzi tshi khou diphina nga mudzumbamo, a dzo ngo zwi vhona uri Mpho haho.
- Ngauri Mpho o farwa nga khofhe e fagini.

U vhala ha 2

Ndi nnyi we a dita uri a vhe ene wa u thoma u vhala?

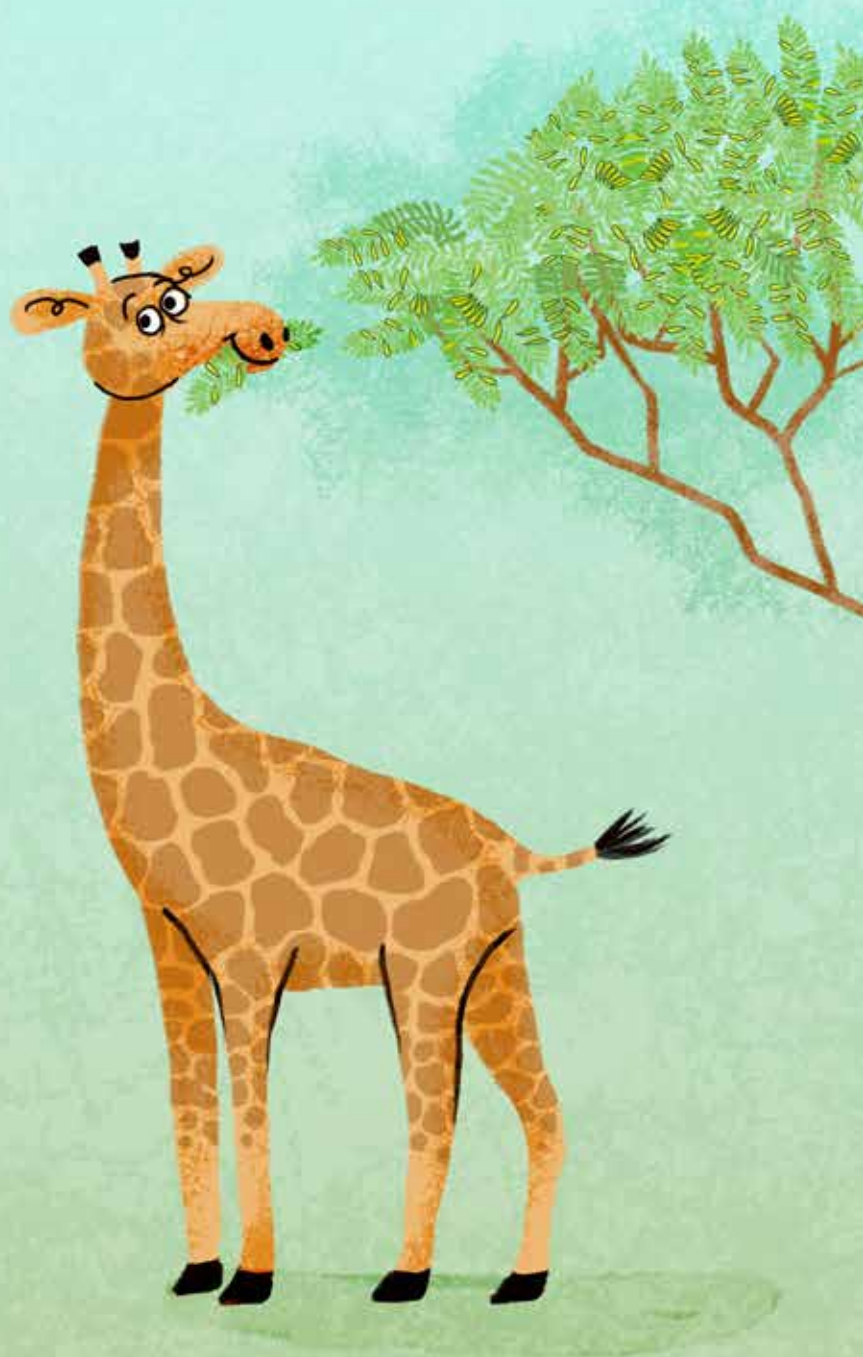
Avhaphani o dita uri a vhe ene wa u thoma u vhala.

Ri zwi divha nga mini uri Mpho o wana vhudzumbamo honehone?

- Ngauri a huna we a kona u mu wana divha lothe.
- Ngauri ndi ene we a kunda kha mutambo uyu.

Ri nga kona hani u humbulela uri avha vhana vho diphina nga u tamba mudzumbamo?

- Ngauri vho tamba lunzhilunzhi, zwi tshi tandulukana.
- Ngauri vho tamba u swika li tshi swifhala.
- Ngauri vho vha vho futelela u tamba lwe vha kundwa u vhona uri muwe wa khonani dzavho ha vhoneali.

THEMO YA 2

MEPE WA AFRIKA TSHIPEMBE

Thanya u
shumisa
zwikirini

Kapa Devhula

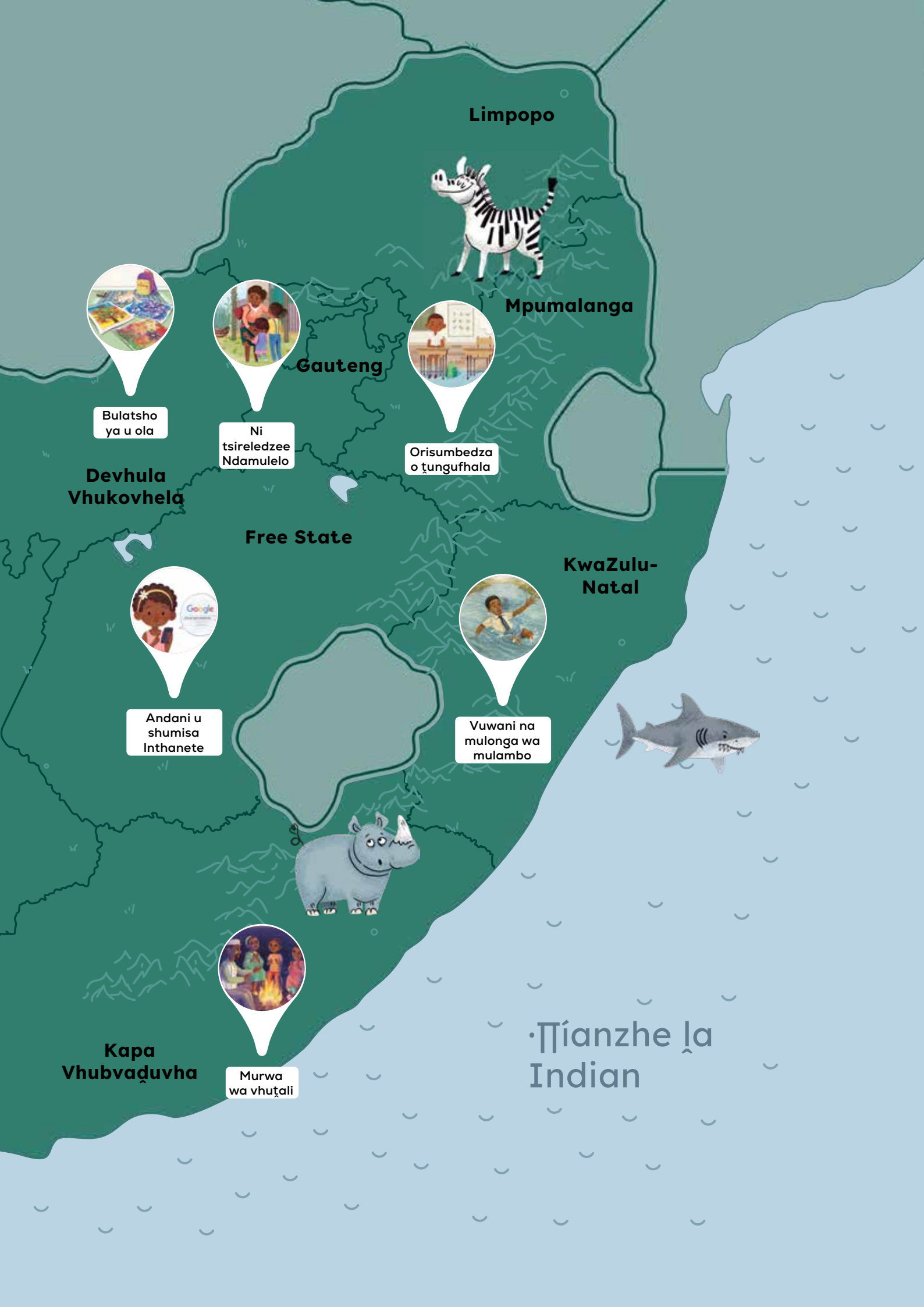

Kapa Vhukovhela

Takalani
tshiteidzhini

Díanzhe la
Atlantic

Limpopo

Mpumalanga

Gauteng

Devhula
Vhukovhela

Free State

KwaZulu-
Natal

Kapa
Vhubvaḍuvha

•Tianzhe la
Indian

Bulatsho
ya u ola

Ni
tsireledzee
Ndamulelo

Orisumbedza
o tungufhala

Andani u
shumisa
Inthanete

Vuwani na
mulonga wa
mulambo

Murwa
wa vhuṭali

THEMO 2 ZWIṬORI

1. Takalani tshiṭeidzhini

115

2. Orisumbedza o ṭungufhala

129

3. Andani u shumisa Inthanete

143

4. Thanya u shumisa zwikirini

157

5. Ni tsireledzee Ndamulelo

173

6. Vuwani na mulonga wa mulambo

187

7. Bulatsho ya u ola

203

8. Murwa wa vhuṭali

217

TSHIṬORI 1 TAKALANI TSHIṬEIDZHINI

Thero: Ri na zwipfhi

Siangane ya mafhungo

- Tshiṭori itshi ndi tshi si tsha ngoho.
- Tshi khou itea Afrika Tshipembe.
- Zwi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Hetshi tshiṭori tshi ḑo thusa vhagudi vhavho u pfhesesa uri zwo ḑoweleda uri muthu a pfhe o nyanyulea na u vha na mazhuluzhulu musi a tshi edzisa tshithu tshiswa. Tshi sumbedza vhagudi uri arali vha tshi ita ndowendowe, vha sa ofhi, nahone vha tshi dzulela u edzisa zwithu, vha ḑo pfha vha tshi ḑifulufhela lune vha ḑo kona u swikela zwipikwa zwavho.

Tshiṭirathedzhi tsha: U humbulela

- Ndi mini: Ndi u bvumba zwithu zwine muṅwali a sa zwi bvisele khagala kana a sa zwi ṭalutshedze thwii, nga u shumisa lusevheḑi kha tshiṭori.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela u pfhesesa ṭhalutshedzo dzo dziaho na milaedza yo dzumbamaho.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Ndi uri ni kone u dzhia tsheo musi ni tshi khou vhala, na u pfhesesa tshiṭori na vhabvumbedzwa khwiṇe.

Minwe ya mihumbulo ine vha nga ṇea vhagudi

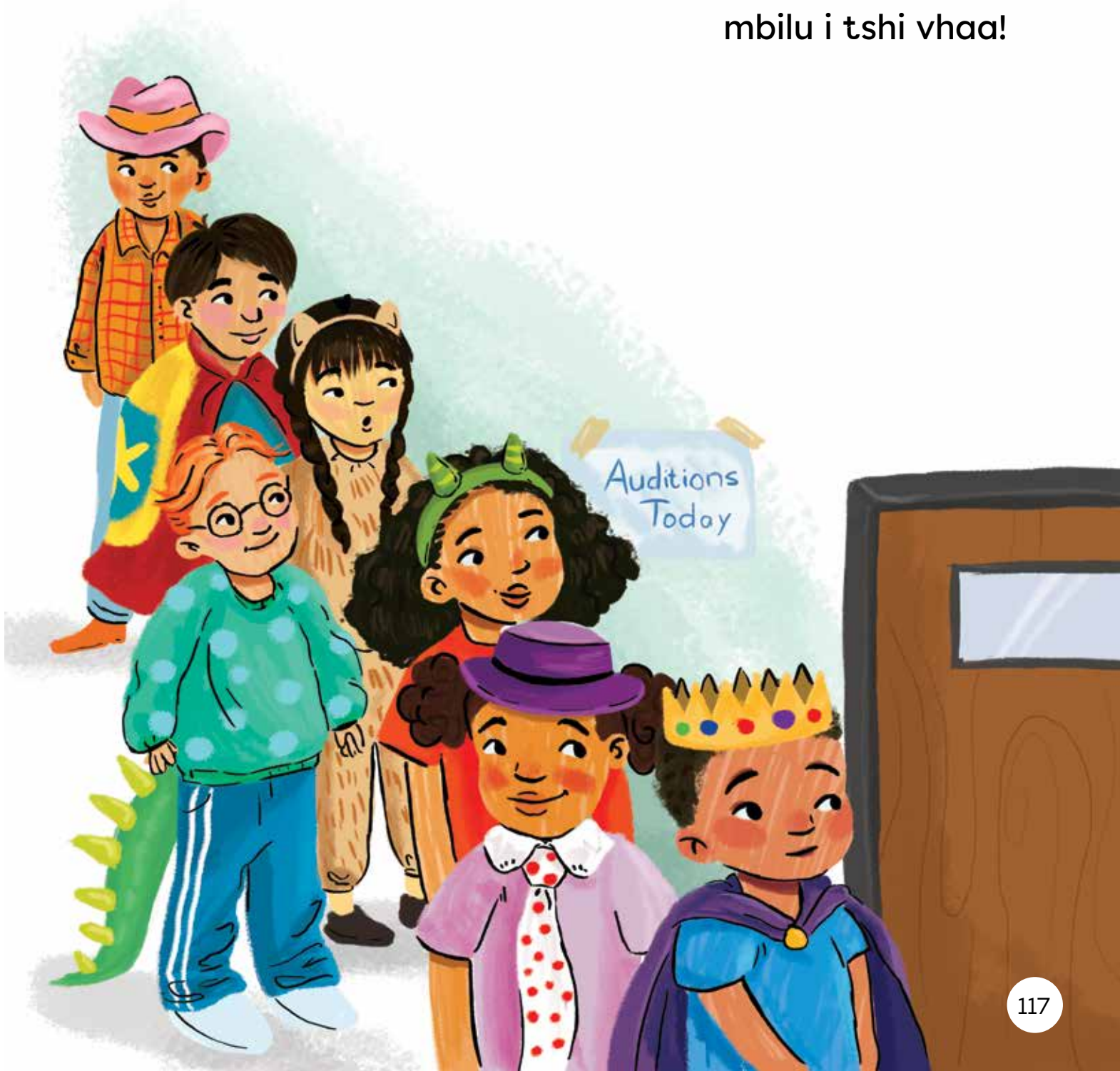
- Litambwa la tshikolo ndi musi vhagudi vha tshi litambwa tshiṭeidzhini phanda ha vhanwe vhathu. Hu vha hu na vhabvumbedzwa, khosishumu, na vhaṭaleli vha no khou ṭalela.
- Odishini ndi ndingo. Vhagudi vha amba mitaladzi ya mufhindulano ye vha vhala kana vha i sumbedzela nga u tamba vha tshi sumbedza uri vho no lugela zwine vha tea u tamba.
- Vhatambi vha litambwa vha ita ndowendowe dza mitaladzi ya mufhindulano na u vinyukana ha tshifhatuwo lunzhilunzhi musi vha sa athu musi vha sa athu tamba zwa vhukuma. Ndowendowe (rihesala) dzi vha thusa u pfha uri vho no luga.
- Tshiṇwe tshifhinga ri nga vha na vhuḑipfhi ho fhambanaho malugana na tshiṇwe tshithu. Hezwi zwi amba uri ri pfha vhuḑipfhi ho fhambanaho nga tshifhinga tshithihi. Zwi fana na, tshiṇwe tshifhinga ri pfha ro takalesa na u pfha ri na mazhuluzhulu nga tshifhinga tshenetsho tshithihi. Zwi a anzela u itea, zwi itea kanzhi musi itsho tshithu tshi na ndeme.

U shumisa tshitiṛathedzhi itshi kha tshitiṛi itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
125, 1	Musi Takalani a tshi tou thoma u swika tshiteidzhini, ipfhi lawe la thoma u tetemela. Zwanda zwi tshi khou tetemela.	Ndi a kona u humbulela uri Takalani o vha e na mazhuluzhulu musi a tshi tou swika tshiteidzhini, ngauri ipfhi lawe na zwanda zwawe zwo vha zwi tshi khou tetemela.
125, 1	A vula nga mufhindulano wawe wa uthoma. Wa bva wo ralo. U da kha wa vhuvhili. Nyasha a pfha a tshi vho thoma u digeda. lawe li vho pfhala lo dzia. Zwanda a zwi tsha tetemela	Ndi a kona u humbulela uri musi Takalani o kona u elelwa mitaladzi yawe ya u thoma, o zwi vhona uri u do zwi kona! Ndi zwone zwe zwa ita uri a pfhe a tshi vho difulufhela.

Lutamo lwa Nyasha ho vha hu u vha mutambi wa matano. Namusi Nyasha o wana tshifhinga tshawe tsha u vha mutambi. Ndi odishini dza litambwa la tshikolo. Nyasha o rwela ngomani mufhindulano wawe kana laini dzawe. O vha shumisa tshivhoni musi a tshi ita ndowendowe ya uri u do tshifhatuwo tshawe tshi do vinyukana hani. Fhedziha, musi o lindela u vhidziwa uri a gonye tshiteidzhini, a pfa mbilu i tshi vhaa!

Musi odishini dzo no fhela, Mufumakadzi Vho Tsiki vha mu vhudza uri vhuimo ha vhabvumbiedzwa zwi do nambatedzwa nda ha holo nga matshelonitsheloni. Nyasha o pfa u nga o vha o kona kha odishini. Naho zwo ralo, a pfa a tshi vhilahela uri thamusi, arali a si nangiwe, u vho do vhaaisala muyani ngeno o zwi dzhia uri o kona. Dakalo na mazhuluzhulu zwo ita uri a si egele vhusiku hothe.

Nyasha a tshi swika tshikoloni, o mbo ɔi gidimela holoni. A wana dzina lawe li hone! O nangiwa u vha mutambi we a vha a tshi khou tama u tamba ene.

A gidimela luvhandeni uri a vhudze khonani dzawe. Fhedzi ho vha hu tshee matsheloni nga maanda lwe ha vha hu sa athu vha na muthu. O vha a tshi khou balelwa u lindela uri a zwi vhudzevho muñwe muthu. Musi a tshi vhona Andrew a tshi khou dzhena nga gethe la tshikolo, a mbo mu hasha nga ayo mafhungo.

Nyasha o fhedza vhege nnzhinnzhi a tshi ya u ita ndowendowe dza litambwa tshikolo tshi tshi bva. A rwela ngomani mufhindulano we a newa. A shumisa tshivhoni kha u ita ndowendowe dza muvinuwo wa tshifhatuwo, u itela uri a kone u sumbedza u tungufhala kana u takala, fhethu ho teaho. Nga mulovha wa guvhangano a pfa o luga. Zwi khou mu balela u lindela u ima phanda ha vhathu tshiteidzhini.

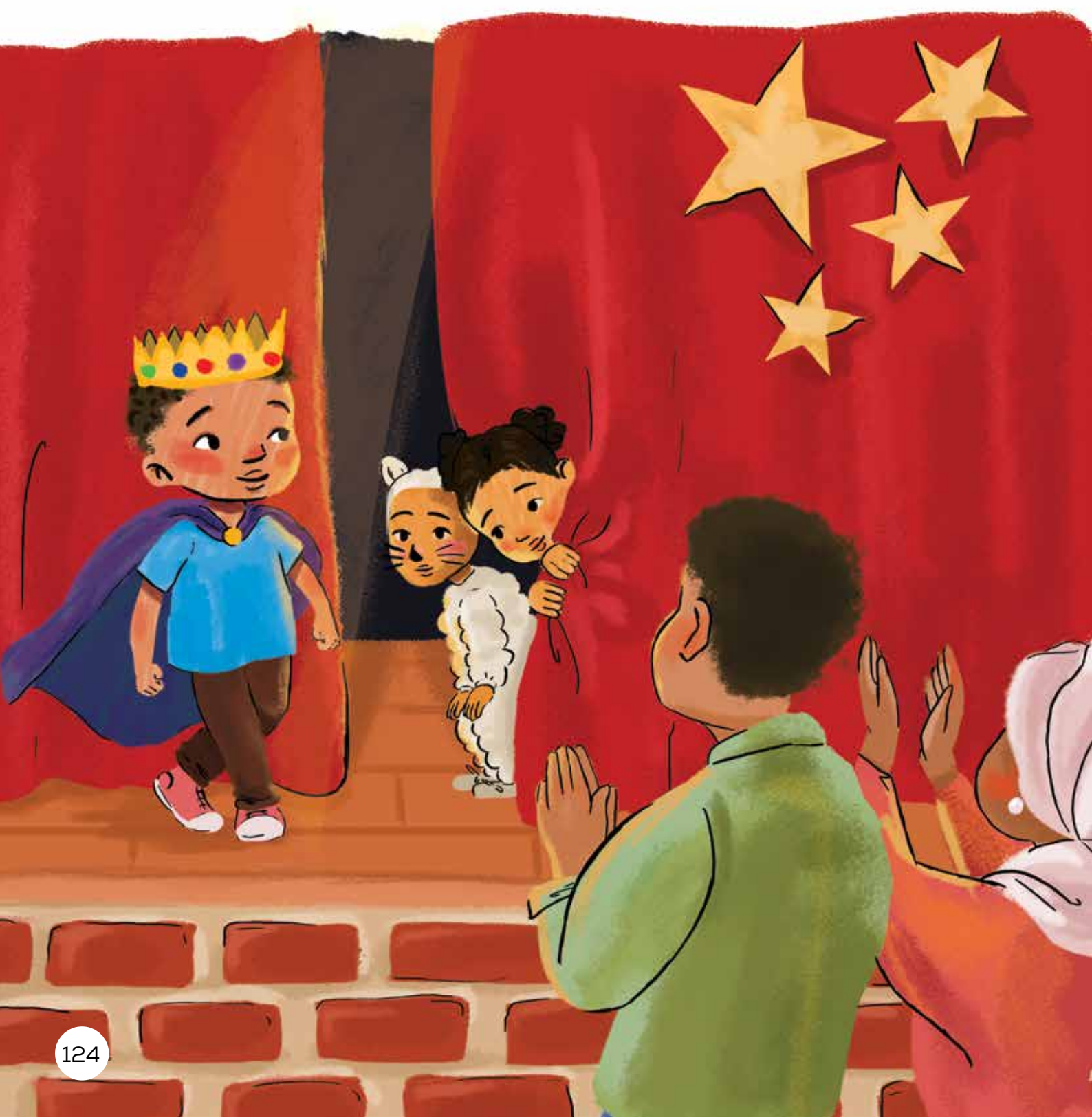
Vhusiku, nga mulovha wa u kuvhangana holoni,
Nyasha a ganama mmbeteni a tshi khou humbula
nga zwa musi vhañwe vhana vha tshi khou takadzwa
nga vhukoni hawe sa mutambi. A humbula nga musi
vhañwe vhana vha tshi khou vhanda zwanda musi vho
vhona u kona hawe. Fhedzi a pfa a tshi vhilahela uri
ho ngo tea u humbula ngauralo ngauri thamusi a nga
fhedza o tapanyedza zwithu. Dakalo na mazhuluzhulu
zwo ita uri a si edele vhusiku hothe.

Nga matshelo, Takalani a lindela uri a sendele a tambe. Musi a tshi tolela ngei kha vhataleli vhanzhivhanzhi, a pfa a tshi khou balelwa u lindela – a nga fhedza e mudivhalea wa afha tshikoloni! Fhedzi nga tshenetsho tshifhinga a pfa a tshi nga a sa shavha. A thoma u shisha biko musi a tshi humbula uri u tea u elelwa mufhindulano wawe wothe.

Nyasha a kokodza muya zwenezwi a tshi dzhena.

Musi Nyasha a tshi tou thoma u swika tshiteidzhini, ipfhi lawe la thoma u tetemela. Zwanda zwi tshi khou tetemela. A vula nga mufhindulano wawe wa u thoma. Wa bva wo ralo. U da kha wa vhuvhili. Nyasha a pfa a tshi vho thoma u digeda. Ipfi li vho pfala lo dzia. Zwanda zwawe zwa si tsha tetemela..

Musi litambwa li tshi fhela, Nyasha a ima na vhaḽa vhaḽwe vhatambi vhukati ha tshiṽeidzhi vha livhuwa vhathu nga u vha kotha. A theshelesa u vhandiwa ha zwanda na zwikhodo. A mwemwela vhukuma. A pfa a tshi dikhoda nga maanda. U tou ri liḽwe litambwa li ḽa lini. A thoma u pfa uri uḽa muloro wawe u ḽo wedza.

Vhalani 1

Ndi vhudipfi hufhio ho fhambanaho he Nyasa u hu pfa tshitorini itshi tshothe?

Dakalo, mazhuluzhulu, u sa digeda, u vhilahela, u dikhoḁa, nzw.

Ni a tama u tamba litambwa tshiteidzhini sa Nyasha? Ngani?

- Ndi nga tama u tamba litambwa tshiteidzhini ngauri...
- Ndi nga si tame u tamba litambwa tshiteidzhini ngauri...

Elelwani zwa musi we na lingedza u ita tshinwe tshithu tshiswa. No dipfha hani musi ni saathu tshi ita, musi ni tshi khou tshi ita na musi no no fhedza.

Ndo pfa...

U vhala ha 2

Ri nga humbulela hani uri Nyasha o pfa e na mazhuluzhulu?

- Ngauri u u pfha mbilu i tshi vhaa.
- Ngauri o vha a sa koni u edela.
- Ngauri o pfa a tshi nga a sa shavha musi e tshiteidzhini.
- Ngauri o vha a tshi khou bva biko.

No no vhuya na pfa vhudipfi hu no fhira huthihi nga tshifhinga tshithihi?

Ndi vhuya nda pfa ndi...nda dovha nda pfa... musi...

Ndi nga mini Nyasha o pfa e na dakalo na mazhuluzhulu nga tshifhinga tshithihi.

- Ngauri lwo vha lu lwa u thoma a tshi tamba litambwa.
- Ngauri o vha e na lutamo luhulu lwa u tamba litambwa, fhedzi zwi a tshuwisa u ita tshithu tshiswa lwa u tou thoma.
- Ngauri o vha e na dakalo la uri u ḁo kona fhedzi a dovha a vha na mazhuluzhulu a uri a nga balelwa.

TSHITŨTORI 2

ORISUMBEDZA O SINYUWA

Thero: Ri na zwipfhi

Siangane ya mafhungo

- Tshiŭtori itshi ndi tshi si tsha ngoho.
- Tshi khou itea Afrika Tshipembe.
- Zwi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Hetshi tshiŭtori tshi ŭo thusa vhagudi vhavho u pfhesesa uri musi muŭwe muthu o ŭungufhala, nga maanda nge a lovhelwa nga muthu ane a mu funa, ndila dza khwiŭe dza u mu thusa ndi vhulenda, u amba uri “Ndi lila na inwi” na u mu thetshesela.

Tshiŭrathedzhi tsha: U humbulela

- Ndi mini: Ndi u bvumba zwithu zwine muŭwali a sa zwi bvisele khagala kana a sa zwi ŭalutshedze thwii, nga u shumisa lusevhegi kha tshiŭtori.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela u pfhesesa ŭhalutshedzo dzo dziaho na milaedza yo dzumbamaho.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Ndi uri ni kone u dzhia tsheo musi ni tshi khou vhala, na u pfhesesa tshiŭtori na vhabvumbiedzwa khwiŭe.

Minwe ya mihumbulo ine vha nga ŭea vhagudi

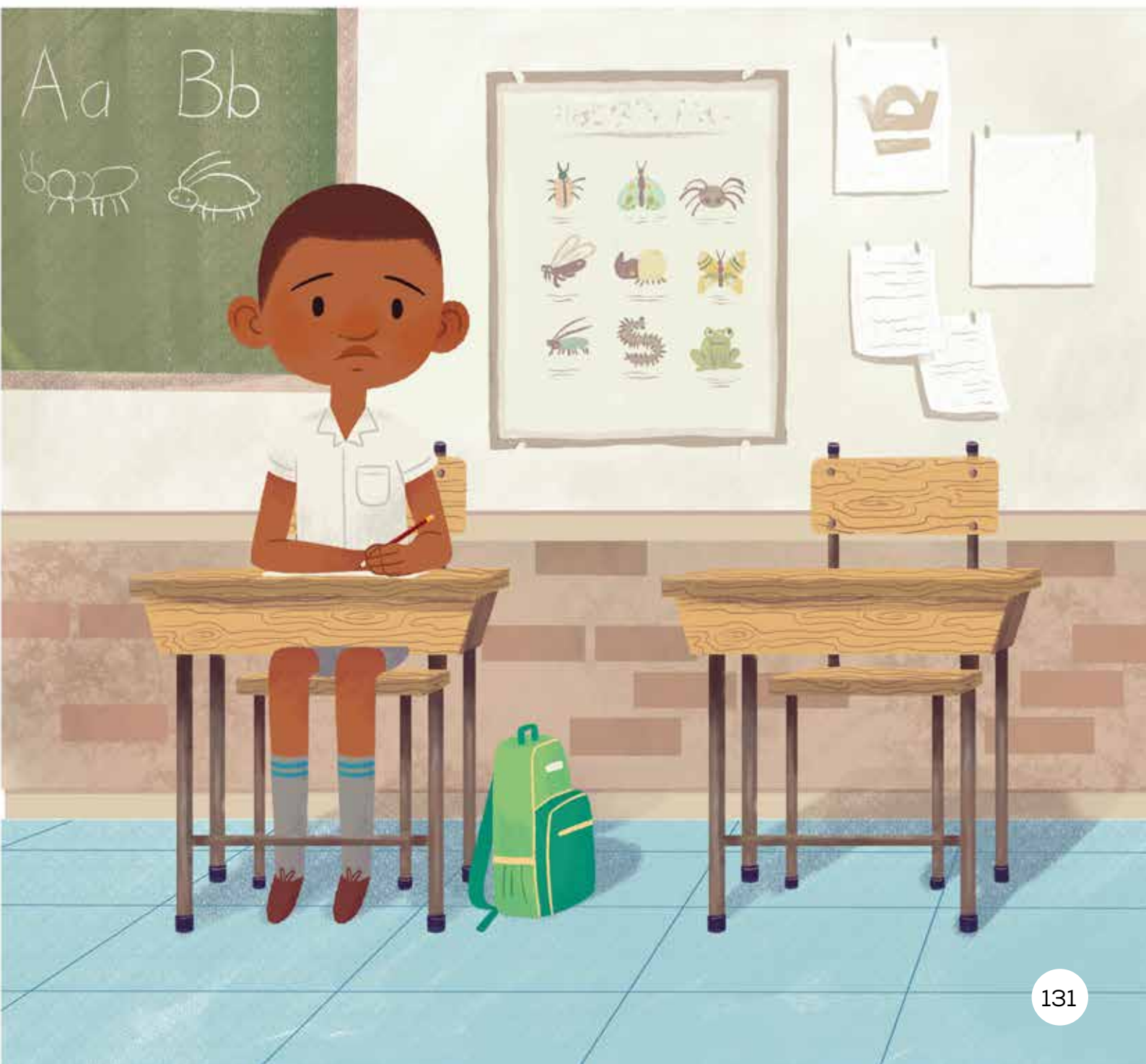
- Musi muthu o lovha, muvhili wawe u vha u si tsha shuma lune vha tsha ŭo vuwa. Vhathu vhe vha vha vha tshi vha funa vha anzela u pfha vhuŭungu.
- Tshililo ndi dzina ŭi no amba u ŭungufhala huhulu hune ra hu pfha musi muthu ane ra mu funa a tshi lovha.
- Vhathu vha sumbedza u ŭungufhala nga ndila dzo fhambanaho. Vhaŭwe vha a lila. Vhaŭwe vha a fhumulesa. Vhaŭwe vhathu vha a eŭela lwo kalulaho. Vhaŭwe vha nga mwemwela tshifhinga tshilapfhu.
- zWA khwiŭe ndi u amba uri Musi khonani dzashu dzo ŭungufhala, a si tshifhinga tshoŭhe hune ra tea u ita uri vha takale. Tshiŭwe tshifhinga ndi khwiŭe u amba uri, “Ndi lila na inwi” na dzula navho musi vho ŭungufhala. Hezwi zwi nga thusa uri muŭwe muthu a pfhe a si eŭhe vhutshiloni, naho a tshee o ŭungufhala.

U shumisa tshitiirathedzhi itshi kha tshitori itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
133. 1	“Thamusi ndi nga ita uri Orisumbedza a see arali nda nga mu vhudza miswaswo ya nthesa!” ndi Maemu a tshi elekanya. “Zwi do ita uri a hangwe zwa u tungufhala hawe!” Maemu a thoma u humbula nga ha miswaswo yawe yore i no seisesa. A i nwala fhasi kha bammbiri a li dzhenisa begeni yawe ya tshikolo.	Ndi a kona u humbulela uri Maemu u khou toda u thusa khanani yawe uri a hangwe nga ha u tungufhala hawe. U khou humbula uri u sea zwi do ita uri khanani yawe a pfhe o no vha khwine.
139, 1	Maemu a wana Orisumbedza tshikoloni. “Ndi lila na inwi nge makhulu wanu vha lovha,” ndi Maemu a no ralo. “A thi divhi uri ndi nga ni thusa hani uri ni pfhe ni khwine. Fhedzi ri nga dzula rothe arali ni tshi zwi takalela. Nahone arali ni tshi tama u amba nga u tungufhala hanu, ndi hone, ndi do ni thetshelesa,” Maemu a ralo.	Maemu a tevhedza nyeletshedzo ya mme awe. Ndi a kona u humbulela uri u a funa khonani yawe zwa vhukuma, nahone u khou tama uri khonani i pfhe i khwine.

Khonani ya Khumo, Bantu ho ngo ɗa tshikoloni
nga Musumbuluwo kana nga Lavhuvhili. Khumo o
ɗivhudzisa uri khonani yawe a nga vha e ngafhi.

Musi Khumo a tshi swika hayani a tshi bva tshikoloni nga Musumbuluwo, mme awe vho mu vhudza uri makhulu wa Orisumbedza vho lovha. Bantu o vha a tshi dzula na makhulu wawe tshifhinga tshoṭhe. Khumo o humbula nga ha nḽila ine Bantu a nga vha o singuwa ngayo.

“Ndi ḽo linga u ita uri khonani yanga a pfe e khwine,” ndi Khumo a tshi humbula. O humbula o humbula nga zwine a nga ita.

“Thamusi ndi nga ita uri Orisumbedza a see arali nda nga mu vhudza miswaswo ya nthesa!” ndi Maemu a tshi elekanya. “Zwi do ita uri a hangwe zwa u tungufhala hawe!” Maemu a thoma u humbula nga ha miswaswo yawe yore i no seisesa. A i nwala fhasi kha bammbiri a li dzhenisa begeni yawe ya tshikolo.

Nga Lavhuraru nga matsheloni, Khumo o wana Bantu tshikoloni. Khumo o humbula uri zwi nga singusa Bantu arali a nga amba makhulu. Zwino, Khumo a si ambe tshithu. Madzuloni a hezwo, a bvisa bammbiri lawe a thoma u vhudza Bantu miswaswo yawe yothe. O vha o lindela u vhona u mwemwela ha tshifhatuwo tsha Bantu. Fhedzi, Bantu o vhonala o singuwa.

Nga madekwana a Lavhuraru, Khumo o humbula nga ha zwiṇwe zwi ne a nga ita u thusa khonani yawe u ri a pfe e khwiṇe.

“Thamusi ndi nga ita uri Bantu a hangwe ndila i ne a khou ḡi pfa o sinyuwisa arali nda nga mu sumbedza masilamusi maswa a u gavha zwithu,” ndi Khumo a tshi khou hambula. U ḡo kona u hangwa zwoṭhe nga ha u pfa o sinyuwa!

Maemu a dzhia maswiri khishini. A bvela nao nḡa uri a ḡigudise u a posa na u a gavha, u swikela a songo wa vhuraru hao!

Nga Lavhuna nga matsheloni, Khumo o wana Bantu tshikoloni. Khumo o humbula humbula uri zwi nga sinyusa Orisumbedza arali a nga amba makhulu. Zwino, Maemu a si ambe tshithu. Madzuloni a hezwo a bvisa ala maswiri awe a sumbedza Orisumbedza masilamusu maswa. O kona u ita uri maswiri aya a si we vhuraru hao musu o a posa muyani, a a gavha. O vha o humbula uri zwi a ita ndi vhuṭolo hu no mangadza. A sedza uri a vhone arali tshifhatuwo tsha Orisumbedza tshi tshi khou mwemwela. Fhedziha, Orisumbedza a vhone a tsee o tungufhala.

Musi Khumo a tshi swika hayani tshikolo tsho no bva, o pfa o sinyuwa.

“Ndo lingedza! Ndo lingedza! u ita uri Bantu a pfe a songo sinyuwa!” ndi Maemu a tshi vhudza mme awe. “Ndo mu vhudza miswaswo, ndo mu sumbedza masalamusi, fhedzi a hu na tsho shumaho!” ndi Khumo musi a tshi amba.

“No mu vhudza uri ni khou mu pfhela vhuṭungu nga ha u lovha ha makhulu wawe?” hu vhudzisa mme awe.

“Hai, ndo humbula uri zwi ḑo ita uri a ṅaṅe u vhaisala, arali ndo amba nga ha makhulu wawe,” ndi Khumo a tshi fhindula.

Mme a Khumo vho dzula fhasi tsini nae. Bantu u pfha o singuwa ngauri o vha a tshi funa makhulu wawe. “A no ngo tea u lingedza u mu ita uri a hangwe vhuṭungu vhune a khou vhu pfa. Tshiṅwe tshifhinga, musi ro singuwa, ri ṭoda fhedzi uri khonani dzashu dzi vhe tsini na riṅe, vha ri thetshelese,” ndi mme a Khumo vha tshi amba.

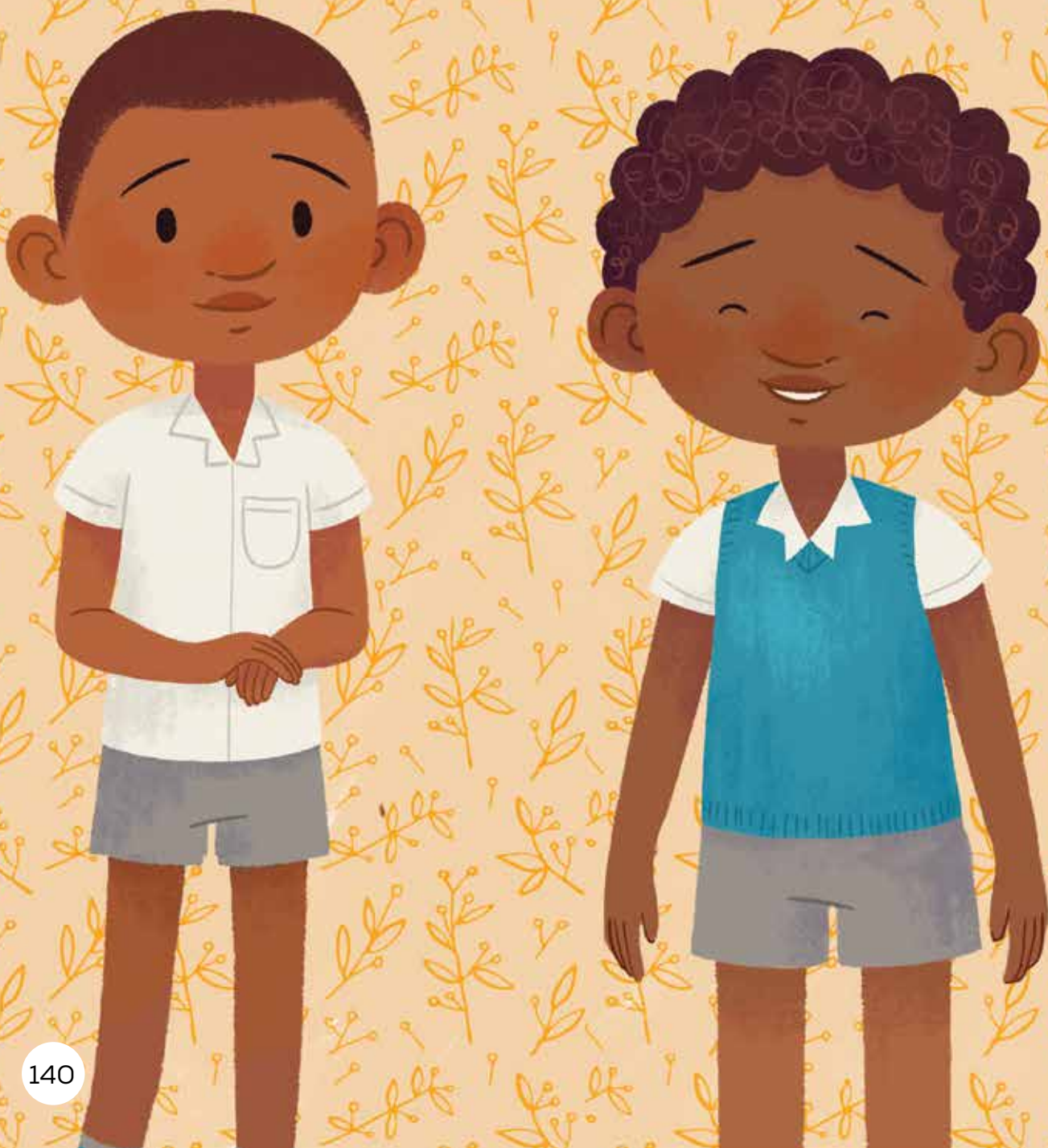
Maemu a wana Orisumbedza tshikoloni.

“Ndi lila na inwi nge makhulu wangu vha lovha,” ndi Maemu a no ralo. “A thi divhi uri ndi nga ni thusa hani uri ni pfhe ni khwine. Fhedzi ri nga dzula rothe arali ni tshi zwi takalela. Nahone arali ni tshi tama u amba nga u tungufhala hangu, ndi hone, ndi do ni thetshesesa,” Maemu a ralo.

Lwo vha lwa u thoma vhege yothe he, Bantu o sedza Khumo a tshi khou mwemwelanyana.

“Ndo livhuwa Khumo. Ni khonani ya vhukuma,” hu amba Bantu.

Vhalani 1

Ndi nga mini Bantu o vha a songo da tshikoloni nga Musumbuluwo na Lavhuvhili?

Ngauri makhulu wawe vho lovha.

Khumo o ita mini nga Lavhuraru u lingedza uri khonani yawe a pfe e khwine?

O vhudza khonani yawe miswaswo u lingedza u mu seisa.

Ndi nnyi o thusaho Khumo kha tshitori?

Ndi mme a Khumo vho mu thusaho.

Ndi nga mini Khumo o amba miswaswo na u ita masalamusi?

- Ngauri o vha a tshi toda uri khonani yawe Bantu a pfe e khwine.
- Ngauri o humbula uri miswaswo na masalamusi zwi do ita uri a a si tsha singuwa.
- Ngauri o vha e na ndavha na u thusa khonani yawe uri a pfe e khwine.
- Ngauri o vha a sa divhi zwine zwa nga thusa khonani yawe uri a vhe khwine, o lingedza nga ndila ine a nga kona!

Vhalani 2

Ndi lini he Bantu a vha a songo da tshikoloni?

Nga Musumbuluwo na Lavhuvhili

Khumo o ita mini u thusa khonani yawe uri a pfe e khwine?

- O mu vhudza miswaswo i no takadza.
- O guda u ita masalamusi.
- Mafheleloni, o dienetshedzela u thetshesesa khonani yawe!

Ndi nga mini ri tshi humbulela uri Khumo o vha o dada/hanganea nga Lavhuna vhusiku?

- Ngauri ho ngo kona u ita uri khonani yawe a vhe khwine.
- Ngauri o vha o lingedza zwinzhi fhedzi a hu na tsho shumaho.
- Ngauri o vha a sa tsha divha uri a ite mini zwiwe.

vNdi nga mini mafhedziseloni Bantu o mwemwelelela Khumo?

- Ngauri mafhedziseloni Khumo o ri u khou mu pfela vhutungu nga ha makhulu wawe.
- Ngauri Khumo o dinekedzela u mu thetshesesa Bantu.
- Ngauri Khumo ho ngo lingedza u ita uri Bantu a hangwe nga ha makhulu wawe.
- Ngauri Khumo o vhudza Bantu uri zwo luga u singuwa.

TSHITŌRI 3

ANDANI U SHUMISA INTHANETHE

Thero: Ri shumisa thekhinolodzhi

Siangane ya mafhungo

- Tshiŭtori itshi ndi tshi si tsha ngoho
- Tshi khou itea Afrika Tshipembe.
- Zwi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Itshi tshiŭtori tshi ŭo thusa vhagudi u pfhesesa uri thekhinolodzhi, u fana na Inthanethe na dziselfounu, zwi nga ri nthusu u wana mafhungo a u tsivhudza, khathihi na u guda zwithu zwiswa arali ri tshi i shumisa nga vhuŭali.

Minwe ya mihumbulo ine vha nga űea vhagudi

- Inthanete ndi tshishumiswa tshine tsha ŭumanya vhathu na mafhungo a lifhasi lothe. Ri a kona u ŭala phindulo dza mbudziso dzashu kha inthanethe.
- Musi ri tshi ŭoda u ŭivha zwithu, ri nga thaipha mbudziso kha nzhini ya u ŭala (sa Google) ra wana dzividio, zwifanyiso, na dziatikili.
- Inthanete i a wanala kha khomphyutha kana kha founu. Ri a kona u ŭuma kha inthanete ri tshi shumisa wifi kana data. Data i a ŭura ya dovha ya ita uri founu i ŭumanywe na inthanete.
- Thekhinolodzi i ri űea mafhungo, fhedzi a i koni u ri humbulela. Ri kha ŭi fanela u vhalu, ra saukanya na u shumisa zwe ra guda.

Tshiŭrathedzhi tsha: U wana na u elelwa zwidodombedzwa

- Ndi mini: Ndi u ŭoda na u elelwa zwidodombedzwa zwa ndeme u fana na vhabvumbedzwa, fhethuvhupo, na zwiitei.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela u ŭhireka kana u tevhelela zwe zwa itea na u pfhesesa tshiŭtori khwine.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Zwi ni thusa u amba nga ha tshiŭtori na u pfhesesa thevhekano ya zwiitei.

U shumisa tshitiirathedzhi itshi kha tshitiiri itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
147, 2	“Ndi nga ita mini uri zwiṭiroberi zwanga zwi aluwe?” ndi Andani a tshi ḡivhudzisa.	Andani u ḡivhudzisa zwifhio? Hoo! U ḡivhudzisa uri a nga ita mini uri mbeu i mele nga ngona.
150, 1	Nga madekwana eneyo, mukomana wa Andani, Londani, o founa e Johannesburg. Mmawe vha ṅekedza Andani founu. “Maswa ndi afhio?” hu vhudzisa Londani.	Andani u amba na nnyi kha founu? Hoo! U amba na Londani, mukomana wawe, kha founu.

Andani o vha a tshi funesa zwiṭiroberi. Fhedzi zwiṭiroberi zwo vha tshi ḡura mavhengeleni!

Ḳinwe ḡuvha, mme a Andani vho vha vha tshi khou sedza mbeu ya mafhuri. Mmawe vha rembulusa raga, vha tshi khou ṭoḡa mbeu ya mafhuri.

Andani a mbo ḡi vhona phakhethe ya mbeu ya zwiṭiroberi!

“Mmawe, ndi khou humbela, ri nga kona u renga idzi mbeu?” u a vhudzisa.

Mmawe vha sedza mutengo R28. Vho amba vha ri, “Eish! Dzi a ḡura!” vha ralo. Fhedzi vha tenda nga ṭhoho vha dzhia iyo mbeu.

Vha tshi swika hayani, mme a Andani vha mu nea phakhethe ya mbeu ya zwiṭiroberi. “A thi athu vhuya nda dzi ṭavha! hu amba mmawe. “Ni tea u ṭoda ndila i ne ya ḑo ita uri dzi aluwe zwavhuḑi.”

“Fhedzi nṅe ndo vha ndi tshi humbula uri mbeu dzoṭhe dzi a fana,” hu amba Andani.

“Mbeu dzo fhambanaho dzi ṭoda zwithu zwo fhambanaho, ndi mme awe vha a ṭalutshedza.

“Zwiṅwe zwimela zwi ṭoda masana maṭuku. Zwiṅwe zwimela zwi ṭoda masana manzhi. Zwiṅwe zwimela zwi ṭoda maḑi maṭuku. Zwiṅwe zwimela zwi ṭoda maḑi manzhi.

Andani ha tṱoḍi u tambisa na mbeu ya zwiṱiroberi, dzo vha dzi tshi khou ḍura!

“Ndi nga ita mini uri ndi vhe na vhuṱanzi uri zwiṱiroberi zwi aluwe?” ndi Andani a tshi ḍivhudzisa.

Andani o bvela nn̄a. O vhona muhura wavho,
Mukegulu VhoMinah, vho dzula duvhani. “

“Ndi matsheloni, Makhulu,” a tshi lumelisa.

“Aa!” hu amba Makhulu Vho Minah.

“Vho no vhuya vha t̄avha zwiṭ̄iroberi?” ndi “Andani a
tshi vhudzisa.

“Haai, a thi athu,” vha ralo vha tshi fhindula.

Duvha li tevhelaho kereke yo no bva, “Andani a vhona khonani ya mukomana wawe, Lindi, “Hello,

Lindi,” a ralo.

“Hello Andani,” hu fhindula Lindi.

“No no vhuya na ṭavha zwiṭiroberi?” Andani u a vhudzisa.

“Hai, a thi athu. Sori!” u ralo a tshi amba.

Nga madekwana eneyo, mukomana wa Andani, Londani, o founa e Johannesburg. Mmawe vha nekedza Andani founu. “Maswa ndi afhio?” hu vhudzisa Londani.

A hu na manzhi. Mmawe vho nngwanela phakhethe ya mbeu dza zwiṭiroberi! Ndi ṭoda u dzi ṭavha, fhedzi a thi ḍivhi uri hani?” O amba zwenezwo.

Londani a ri, “Ni nga wana tshinwe na tshinwe kha Inthanethe!” “Shumisani founu ya mmawe. Ndi ḍo ni rumela data.”

Vhusiku honoho, Mmawe vha vulela Andani Inthanete.
“Sonto o ni rumela data,” hu amba mmawe vha tshi mu nea founu.

Nga nṱha kha siatari ho ṅwalwa u pfhi “Google.”

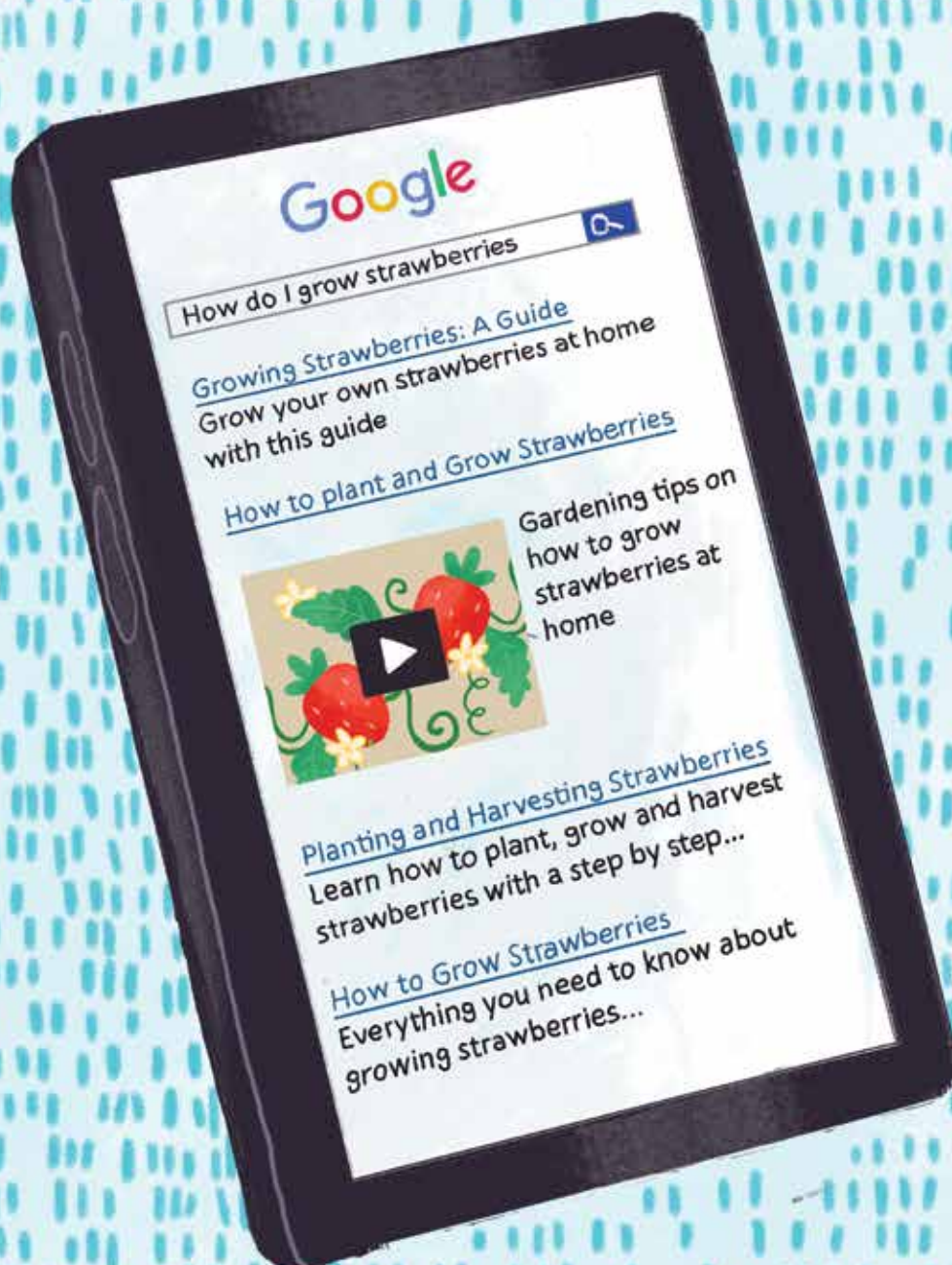
“Ndi tea u ita mini?” hu vhudzisa “Andani.

“Thaiphani zwine na khou ṱoda,” hu ṱalutshedza Mmawe.

Andani a thaipha: Ndi nga ṱavhisa hani u ṱavha zwiṱiroberi. Ni kone u puṱedza bathoni ya u ṱala.

Nga murahu hja minete i si gathi, mutevhe wa video na atikili zwa bvelela. Zandile a puṭedza ‘tamba’ kha video.

Musi Zandile a tshi khou ɬalela video, o guda zwinzhi.

O guda uri zwimedzwa zwa zwiɬiroberi zwi ɬoda maɬi manzhi. O guda uri u tea u lindela vhege dzi no swika 4 u wana mutshelo.

Duvha li tevhelaho tshikolo tshi tshi bva, Zandile a bvela nnda na mbeu yawe.

O ṭavha mbeu hu ne ha vha na duvha dzharaṭani. o ṭavha mbeu kha tshifaredzi, sa zwe a zwi vhona kha video. O sheledza mbeu.

Ha khou kona u lindela uri mitshelo i bvelele!

Vhalani 1

Mme a Zandile vho mu rengela mini vhengeleni?

Vho mu rengela phakhethe ya siṭiroberi.

Zandile o shumisa mini u guda nga ha u ṭavha mbeu dza siṭiroberi?

O shumisa founu ya mme awe. O shumisa Google. O shumisa Inthanete.

Zandile o guda mini nga ha u ṭavha siṭirober?

- guda uri zwimedzwa zwa siṭiroberi zwi ṭoda awara dza 8 dza masana a ḡuvha ḡuvha liṅwe na liṅwe.
- O guda uri hezwi zwimedzwa zwi ṭoda maḡi manzhi.
- O guda uri u tea u lindela vhege 4 zwadzo u wana mutshelo

Zandile o guda hani u ṭavha siṭiroberi?

- O ṭoda kha inthanete.
- Mukomana wawe Sonto o rumela data kha founu ya mme awe. O shumisa Inthanete.
- O ṭalela video ye ya mu sumbedza maṭavhele a mbeu dza zwiṭiroberi

Vhalani 2

Ndi nga'ni Mmawe vha songo thusa Zandile u ṭavha siṭiroberi?

Ngauri a vha athu u vhuya ṭavha na liṅwe ḡuvha.

Ndi nga'ni Zandile o ṭavha mbeu kha miduba wo nakaho?

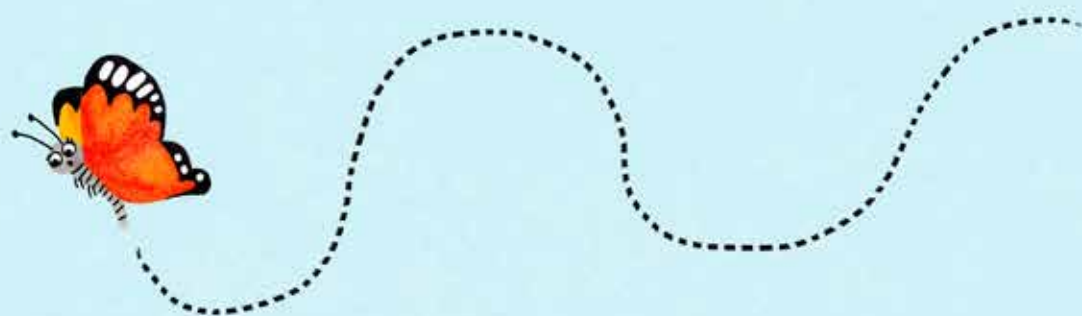
Ngauri ndi zwe a zwi vhona tshi ṭalela video.

Zandile o wanisa hani data ya u shumisa inthanete?

Mukomana wawe o mu rumela data kha founu ya mme awe ya u shumisa.

Ndi nga'ni Zandile o shumisa inthanete?

- Ngauri o vha a tshi ṭoda u guda maṭavhele a mbeu ya siṭiroberi.
- Ngauri a hu na we a mu vhudzisa we avha a tshi ḡivha maṭavhele a mbeu ya siṭiroberi.
- Ngauri u nga guda tshiṅwe na tshiṅwe kha Inthanete.

TSHITŌRI TSHA 4 THANYA U SHUMISA ZWIKIRINI

Thero: Ri shumisa thekhinolodzhi

**Siangane
ya mafhungo**

- Tshiŭori itshi ndi tshi si tsha ngoho.
- Tshi khou itea Afrika Tshipembe.
- Zwi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Hetshi tshiŭori tshi ō thusa vhagudi vhavho u pfhesesa uri u fhedza tshifhinga ri tshi khou shumisesa zwikirini zwi nga ita uri ri pfhukiwe nga zwifhinga zwa u diphina zwi re na ndeme, ri na vha hayani na khonani dzashu. Ri tea u guda kunangele kwa tsheo dzi re na vhuŭali ngomu malugana na kushumisele kwa zwikirini.

**Tshiŭirathedzhi tsha: U
monithara Kupfhesesele**

- Ndi mini: U ŭola kupfhesesele kwanu musi ni tshi khou vhala na u awela arali zwiŭwe zwithu zwi sa pfhali.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U ŭalukanya uri a ni pfhesesi zwithu na mbo ōi zwi lugisa.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Tshi ita uri ni dzulele u ōidzhenisa kana u dzhenelela kha mafhungo zwa khwinisa u pfhesesa nge na ŭavhanyedza u tandulula u sa pfhesesana

**Miŭwe ya mihumbulo ine
vha nga ŭea vhagudi**

- U fhedza tshifhinga tshinzhi ri kha founu, theblethe, kana khomphyutha zwi nga ita uri ni ŭahele u tamba, u ita ndowendowe, kana u ŭwa na vha hanu kana dzhi khonani.
- U shumisa thekhinolodzhi lwo kalulaho zwi nga amba uri u ŭahela kha zwi takadzaho zwa vhukuma, u haseledza na vhanwe, kana u thusa kha mishumo ya hayani.
- Miŭa i ita zwithu yoŭhe, u fana na u vhudzana uri vho ŭwa hani, u tamba mitambo, kana u baka. U shela mulenzhe kha zwithu zwi a takadza na u vha na ndeme kha vhuthihi ha miŭa. U sa vha tshipiōa tshazwo zwi nga ita uri ri pfhe u nga ro siwa nŭa.
- Thanya u tea u nanga vhukati ha u shumisa founu kana u vha tshipiōa tsha zwine muŭa wa khou ita. Roŭhe ri tea u dikhethela ngaurali ōuvha liŭwe na liŭwe.

U shumisa tshitarathedzhi itshi kha tshitori itshi:

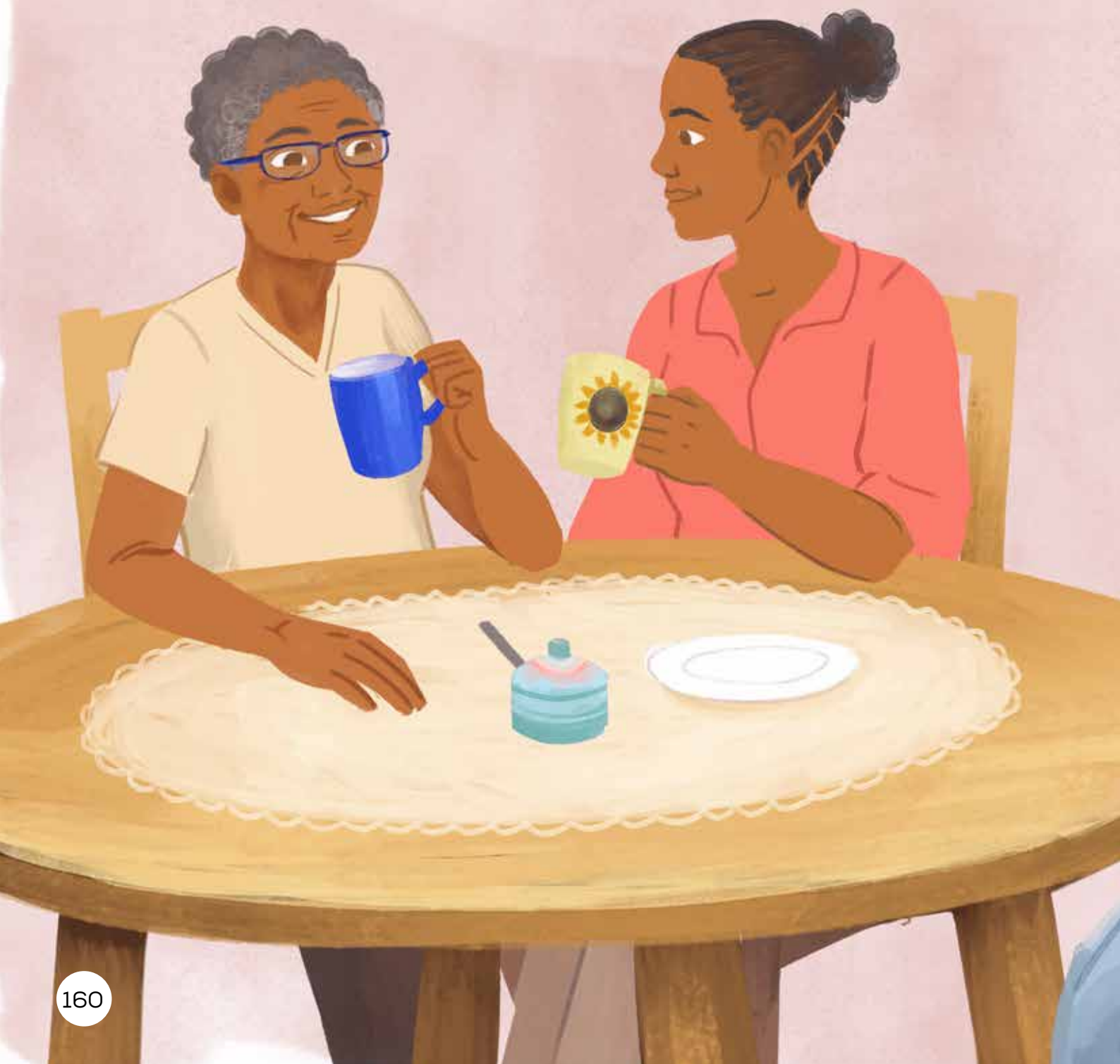
Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
159, 1	Musi makhulu wa Thanya vha tshi tou dzhena nga munango, Thanya o humbela founu yavho.	Irini ndi ime ndi humbule. Makhulu wa Thanya vha kha di tou bva u swika zwino tshithu tsha u thoma tshine Thanya a ita ndi u humbela founu yavho. Hezwi zwi mmbudza zwithu zwi re na ndeme. O takalesa malugana na founu. Kha vha ri ndi sedze uri ndi a zwi pfhesesa naa: Zwi tou nga tshi no mu takadzesa ndi founu u fhira u lumelisa kana u amba. Hezwi zwi nga vha na ndeme nga vhuya.
163, 1	Thanya, idani ri yo tamba, kha ri tuwe!" hu amba Sapho a tshi khou lingedza u thivha tshikirini. "Vhanwe vha khou tamba bola ya vharathi nga vharathi hangei tshitaratani. Vha khou ri vhidza!"	Irini ndi ime ndi humbule. Sapho u toda u ya u tamba nda. Zwi pfhala zwi tshi amba u diphina, fhedzi Thanya ha yi. Ndi a divhudzisa uri ngani. Kha vha ri ndi sedze uri ndi a zwi pfhesesa naa: Zwi tou nga ene o sedzesa zwa founu. Ha toda u ya u tamba ngauri u khou shumisa founu vhudzuloni ha u ya utamba.

Musi makhulu wa Thanya vha tshi tou dzhena nga muṅango, Thanya o mbo ḡi humbela founu yavho. Thanya a mbo ḡi ganama kha sofa, a ṭalela vidio nnzhinnzhi.

Makhulu na mma vha khou haseledza vha tshi sea vhe ţafulani. “Thanya, iḽani ni anetshele zwa ino vhege!” ndi Makhulu vha tshi vhidzelela Thanya.

“Iḽani ni vhudze Makhulu uri no shuma zwavhuḽi hani kha thesite ya mupeleṭo!” hu vhidzelela Mma.

Thanya a dzungudza ṭhoho. “Hai! A thi khou ṭoda u amba n̄e. Ndi na zwine nda khou vhona!” ndi ene a no ralo, mạto awe o donolela tshikirini.

Musi data ya Makhulu yo no fhela, Thanya a luvhelela mme awe uri a tambe nga founu yavho. Mme awe vha tenda – vha ri zwi vhe zwa tshifhinganyana.

Thanya, idani ri yo tamba, kha ri tuwe!” hu amba Sapho a tshi khou lingedza u thivha tshikirini. “Vhañwe vha khou tamba bola ya vharathi nga vharathi hangei tshiṭaraṭani. Vha khou ri vhidza!”

Thanya a sinyalala. “Ibvani hone, wee! Ni ɔo nkhakhisa
nda tshinya!” a ralo, a tshi pfhala o dinaleanyana.

Musi khotsi awe vha tshi vhuya hayani, Thanya a vha luvhelela uri a shumise founu yavho kha u rumela muzwala wawe WhatsApp. Khotsi awe vha tenda, vhe na u timatima. Thanya a rumela muzwala wawe milaedza i re na tshivhalo a dzula o lavhelesa founu, o lindela phindulo.

“Tshifhinga tsha tshilalelo tshi tsini na u swika!” hu
vhidzelela mme a Thanya. “Ndi vhona u nga ro tea u
baka mabisikitsi. Hu na ane a khou tᵒᵒᵒ nthusu?” hu
vhudzisa Mma.

“Ndi nᵒᵒ!” Sapho u a vhidzela, a tshi gidimela khishini.

Thanya a sa fhindule.

Musi vhe kha tshilalelo, vha muṭa wa ha Thanya vha anetshelana zwe zwa bvelela ilo duvha. Mma vha amba nga ha muswaswo we makhulu vha vha vhudza. Sapho a amba nga bola ye a kora e tshiṭaratani.

Baba vha ḽa bisikitsi vha fhedza vho khoḽa mma
na Sapho uri bisikitsi ḽi khou ḽifha. Thanya a sokou
thetshesela o fhumula, a zwi vhona uri ha ngo shela
mulenzhe kha zwinzhi iḽo ḽuvha.

Musi o no vha kamarani yawe, Thanya a elekanya nga zwithu zwe zwa mu pfhuka ilo duvha – u diphina nga maseo na mme awe na makhulu wawe, u tamba bola na khonani dzawe, u baka mabisikitsi.

“Matshelo ndi go lingedza u ita zwiñwe zwiswa,” a humbula ngauralo.

Vhalani 1

Thanya o hambela makhulu wawe mini musi vha tshi tou dzhena?

O hambela makhulu arali a tshi nga shumisa founu yavho.

Sapho o hambela Thanya uri a ye nnda u ita mini?

Sapho o hambela Thanya uri vha ye utamba tshifhinga tshine tshi nga shumiswa kha founu kha duvha?

Ni hambula uri ndi tshifhinga tshingafhani tshine tshi nga shumiswa kha founu kha duvha?

Ndi hambula...

Tsumbo: Ndi hambula uri hu kha duvha na tshifhinganyana tsho teaho tsha u tamba na u amba na muta nga murahu ha u khungeledza tshunwahaya.

Ndi ngani ni tshi tshi hambula uri Thanya ha todi u litsha u shumisa founu?

Ndi hambula...

Tsumbo: Ndi hambula uri Thanya u a diphina nga u talela vidio na u tamba mitambo. A thi kholwi uri u khou vhuya a elekanya nga zwithu zwinzhizwinzhi zwine a khou tahela.

Vhalani 2

Ndi zwithu zwifhio zwe Thanya a kundelwa u zwi ita nga masiari?

- U amba a tshi sea na Makhulu na Mma.
- U tamba bola ya milenzhe na Sapho.
- U baka mabisikitsi na mme awe.
- U vha na tshifhinga tsha u twa na muta wa hawe.

Vhudifari ha Thanya duvha ilo vhu kwama hani vhushaka hawe na muta ?

- Thanya u fhedzesa tshifhinga tshinzi tsha duvha e kha founu ngauri ha koni u twa e na muta wa hawe. U fhambana na u pfhukwa nga zwifhinga zwi re na ndeme zwa u shela mulenzhe vhothe sa muta.

Ndi ngani ni tshi hambula uri Thanya o vha o fhumula nga tshifhinga tsha tshilalelo?

- Ndi vhona u nga X o vha o fhumula nga tshifhinga tsha tshilalelo ngauri u khou pfha uri hu na zwe a tahela - ha ngo dzhenelela kha mishumo ya duvha na muta na khonani.
- Ndi hambula uri Thanya o fhumulesa ngauri a huna zwinzhi zwine a nga shela mulenzhe khazwo sa izwi zwo mu pfhuka.
- Ndi vhona u nga Thanya o fhumulesa ngauri vha muta wa hawe vha khou amba nga zwithu zwi takadzaho zwe vha ita vhothe ilo duvha, fhedzi Thanya o vha o fhedza duvha lothe e ethe, e kha founu.

Ndi mulaedza ufho une muwali a khou lingedza u ri funza nga ha u shumisa founu?

Ndi Ndi vhona u nga...

Tsumbo: Ndi hambula uri muwali u khou ri funza uri u ndi zwavhudi u sa shumisesa founu fhedzi zwa u fhedza tshifhinga tshinzi ro sedza zwikirini zwa founu zwi nga ita uri ri kundelwe u twa na vha muta na dzikhonani.

TSHITŌRI 5 NI TSIRELEDZEE NDAMULELO!

Thero: Ri tevhela ndaela

Siangane ya mafhungo

- Tshiṭori itshi ndi tshi si tsha ngoho.
- Tshi khou itea Afrika Tshipembe.
- Zwi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Hetshi tshiṭori tshi ḑo thusa vhagudi vhavho u pfhesesa uri u tevhedza ndaela kana ndayo/milayo a zwo ngo leluwa tshifhinga tshoṭhe. Tshiṇwe tshifhinga, ri pfha ri tshi lingea uri ri pfhuke ndayo/milayo. Fhedziha, ndayo dza u ḑitsireledza dzo vhewaho nga vha no ri funa ndi dza u ri tsireledza..

Minwe ya mihumbulo ine vha nga ṇea vhagudi

- Hu na fhethu hune vhana vha vha vho tsireledzea na hune vha vha vha songo tsireledzea.
- Tshiṇwe tshifhinga vhatu vhahulwane vha a ḑivha nga ha khombo dzine vhana vha sa dzi ḑivhe. Vhabebi na vhaunḑi vha vhea ndayo/milayo ya u tsireledza vhana kha khombo.
- Tshiṇwe tshifhinga ri vha ri tshi khou ṭoḑa zwithu (sa maḑegere), hezwi zwi ita uri zwi konḑe u ḑinangela zwithu zwo tsireledzeaho. Tshiṇwe tshifhinga mulayo ri a u ḑivha fhedzi ri pfha ri tshi lingea uri ri u pfhuke.
- U vha na nyofho zwi ri tsivhudza nga ha zwithu zwi re na ndeme. Ndi tshithu tsha u ri sevha. Nyofho a si vhugoswi, arali ra nga thetshelesa nyofho, dzi nga ri tsireledza kha khombo.

Tshiṭirathedzhi tsha: U vhudzisa mbudziso / U ḑivhudzisa

- Ndi mini: U elekanya na u vhudzisa mbudziso nga ha tshiṭori musi ri tshi khou vhalala.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela uri ni dzule ni na dzangalelo na u wana zwinzhi nga ha tshiṭori musi ni tshi khou vhalala.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Ndi u ita uri ni dzule ni tshi ḑidzhenisa kana u dzhenelela kha mafhungo na u ni thusa u pfhesesa tshiṭori khwiṇe.

U shumisa tshitiṛathedzhi itshi kha tshitiṛi itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
177, 1	Ndamulelo o ḡelwa nga muhumbulo wa u vhidza Vhulenda uri a mu fhelekedze. Fhedzi o vha a sa ṭodi murathu wawe a tshi mu ḡeledza tshelede ya maḡegere!	Ndamulelo u a zwi ḡivha uri ha ngo tea u tshimbila e eṭhe, nahone u a zwi ḡivha uri ha ngo fanela u sendela tsini na tshipoto kana shebini. Ndi a ḡivhudzisa uri Ndamulelo u ḡo tevhedza ndayo kana milayo ya mme awe naa, naho vha siho tsini?
180, 1	Musi Ndamulelo o no vhona tshipoto, o gidima nga luḡila lwa lupatepate uri a swike vhengeleni. A ya khautharani. “Ndo ḡa u dzhia zwiliwa zwa Vho Neḡota,” u amba a tshi khou vha nekedza tshelede.	Ndi a ḡivhudzisa uri mme a Ndamulelo vho vha vha tshi nga ḡipfha hani musi vha tshi vhona uri Ndamulelo o fhira tsini na tshipoto e eṭhe?

Linwe duvha nga matshelonitsheloni, Mme a Ndamulelo vho ya vha dala ha khonani yavho. Vha onesa Ndamulelo na Vhulenda nga u tou vha kuvhatedza. “Arali na ya mavhengeleni ni tsireledzee. Ni songo vhuya na fhambana

duvha lothe. Arali na nga ya mavhengeleni ni tea u tshimbila nga bada – hu si nga vhudila vhu re vhukati ha miḡi! Ni songo fhira tsini na zwipoto!”

Lenelo duvha nga masiari, Vho Negota, muhura wa Ndamulelo vha mu vhidza. Vho vha o fara tshelede. “Ndi khou humbela uri ni ye vhengeleni murahu ha tshipoto, ni nthengele nama na vhuswa,” vha amba ngaualo, “Ni nga kha di direngela malegere henefha ndilani.”

Ndamulelo o delwa nga muhumbulo wa u vhidza
Vhulenda uri a mu fhelekedze. Fhedzi o vha a sa
todi murathu wawe a tshi mu leledza tshelede ya
malegere!

Lo vha li tshi vho kovhela fhedzi Ndamulelo o humbula uri arali a nga ya vhengeleni nga u ṭavhanya a nga vhuya mme awe vha sa athu vhuya. Zwi ḁo ita uri mme awe vha sa zwi ḁivhe. Ndamulelo a ṭanganedza tshelede ya Vho N̄egota. “Ndo no ḁi founela vhengeleni, zwiliwa zwanga zwi ḁo vha zwo luga musi ni tshi swika henengei!” hu amba Vho N̄egota vha tshi khou mwemwela.

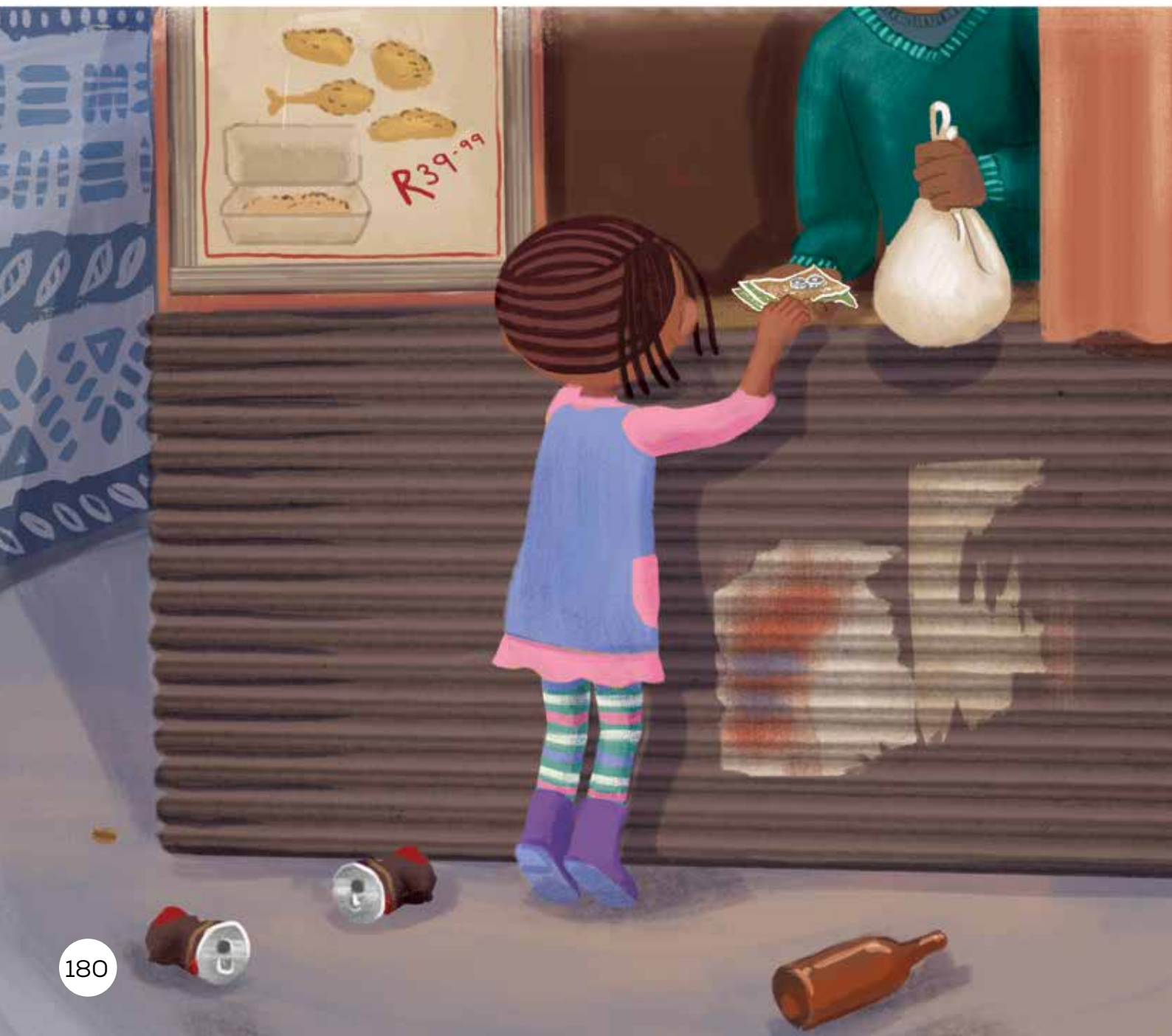

Ndamulelo a zonya tshelede tshikwamani tshawe a thoma u gidimela vhengeleni. Mme a Ndamulelo vho vha vho mu sevha uri a tshimbile badani fhedzi musi a tshi ya vhengeleni! Fhedzi ene a humbula uri arali a dzhia ya mulila u do tsvhanya a vhuya mme awe vha sa athu vhuya. Zwa ralo, mme awe a vha nga do zwi divha.

Musi Ndamulelo o no vhona tshipoto, o gidima nga
ludila lwa lupatepate uri a swike vhengeleni.

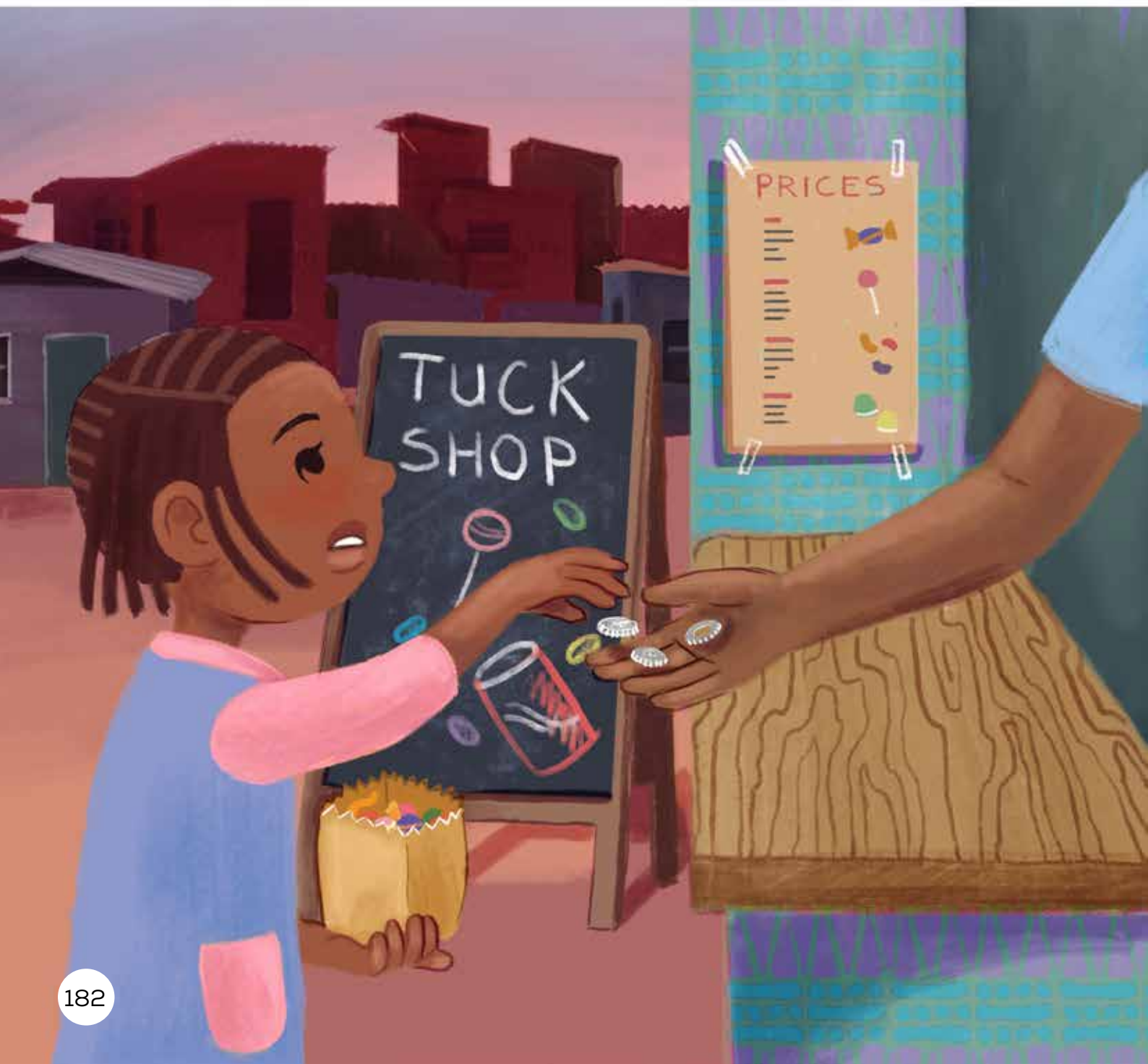
A ya khautharani. “Ndo ḡa u dzhia zwiliwa zwa Vho
Negota,” u amba a tshi khou vha nekedza tshelede.

Musi Ndamulelo a tshi rembuluwa uri a humele hayani, a vbona vhanna vhararu vho ima luvilani lwa lupatepate. Vha mu zwondolola. O pfa o tshuwa. “Ndi ngazwo mmawe vho mmbudza uri ndi songo fhira tsini na tshipoto.” ndi ene a tshi humbula.

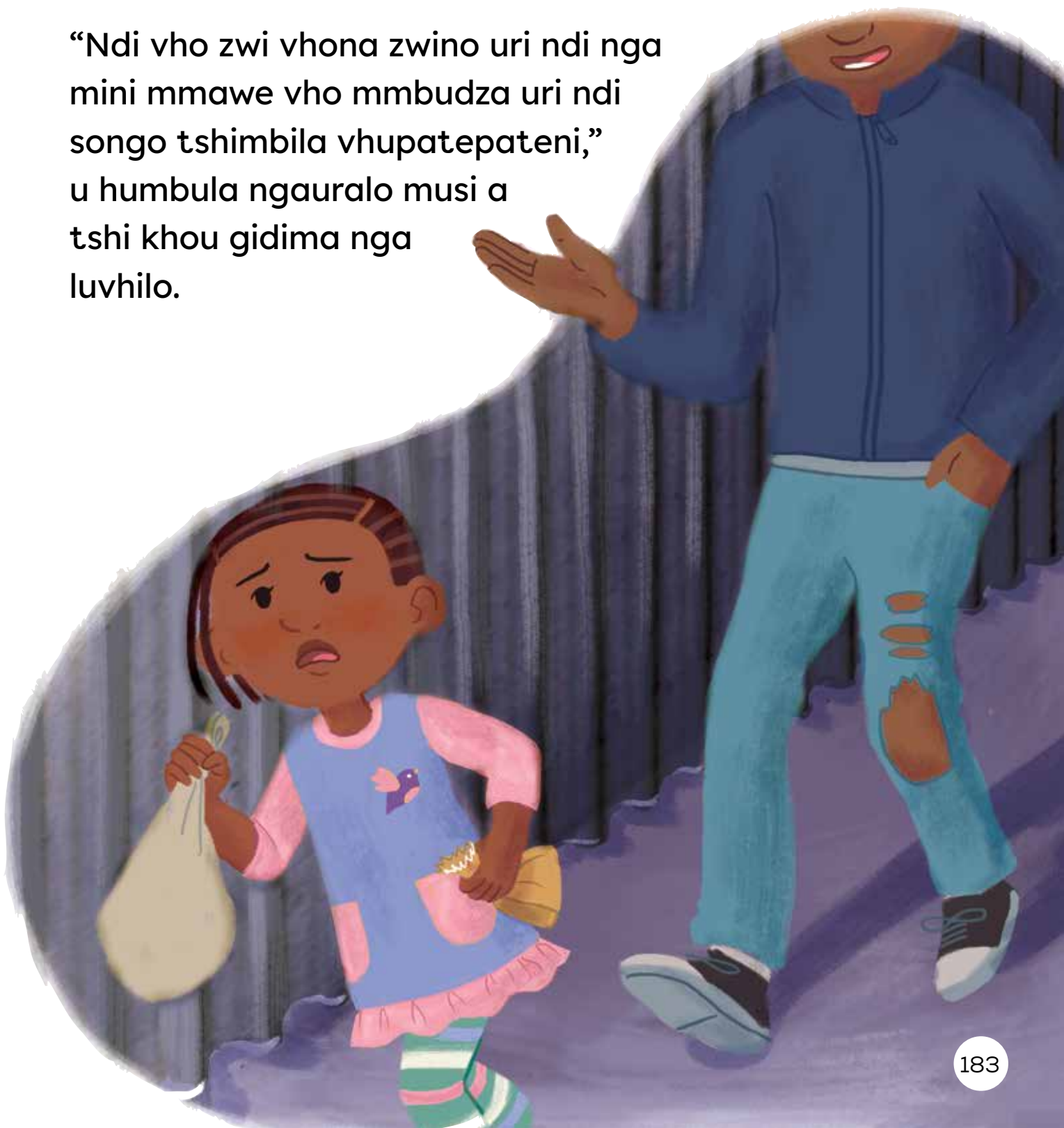

Lesego o shumisa tshintshi u direngela maġegere
henefho tship hazani. Ƙi ɔo swifhala zwenezwino.

O gidima nga henefha vhupatepateni, a tshi khou itela u swika hayani li sa athu swifhala, mme awe vha sa athu swika. Musi a tshi khou gidima, muñwe mutḥannga a mu vhidzelela, “Hee inwi musidzana, idani hafha! “Idani ndi ambe na inwi!” Ndamulelo a pfha o tshuwa nga maanda.

“Ndi vho zwi vhona zwino uri ndi nga mini mmawe vho mmbudza uri ndi songo tshimbila vhupatepateni,” u humbula ngauralo musi a tshi khou gidima nga luvhilo.

Musi a tshi swika hayani, Ntate Thapelo vho vha vho lindela. “Mme anga vho no swika hayani? Vho vha vhona?” Lesego u vhudzisa o tshuwa.

“Hai, a thi athu u vha vhona, hu amba Ntate. Lesego u a femela ntsha a nwethuwa nga u pfa o vhofholowa.

Musi o dzula tshitupuni a tshi khou la malegere awe,
o dzhia tsheo. O dzhia tsheo ya uri ha nga do vuwa o
fhira tsini na tshipoto kana u gidima lupatepateni na
duvha na lithihi.

Vhalani 1

Ntate Thapelo vho humbela Lesego uri a ye ngafhi?

Vho mu humbela u ya vhengeleni murahu ha tshipoto u dzhia zwiliwa zwavho.

Mme awe vho mu tsivhudza u sa ya ngafhi?

Vho mu tsivhudza u sa tshimbila nga lupatepate kana tsini na tshipoto.

Ndi nga mini Lesego o ya tshipotoni, na muso mme awe vho mu tsivhudza u sa ita zwenezwo?

- Ngauri o vha a sa humbuli uri hu nga itea zwithu zwo vhifhaho.
- Ngauri o vha a tshi khou toda u wana malegere.
- Ngauri Ntate Thapelo vho mu humbela u vha dzhiela zwiliwa vhengeleni.
- Ngauri o dzhia tsheo ya uri mme awe thamusi a vha nga zwi divhi.

Vhalani 2

Lesego o di rengela malegere ngafhi?

O di rengengela malegere tshiphazani.

Lesego o dzhia tsheo ya mini mafheloni a tshitori?

O dzhia tsheo ya uri ha nga dovhi a ya tsini na tshipotoni kana u gidima kha lupatapate na liñwe divha.

Ndi nga mini Lesego o dzhia tsheo ya uri a nga si tsha ya tsini na tshipoto kana u gidima nga lupatapate na liñwe divha?

- Ngauri o pfa a tshi khou ofhesa musi e tsini na tshipoto.
- Ngauri o pfa a tshi khou ofha musi a tshi khou gidima lupatapateni musi a tshi khou ya hayani.
- Ngauri o zwi vhona uri zwiñwe zwithu zwo vhifhaho zwo vha zwi tshi nga vha zwo bvelela khae!

TSHITŌRI 6

VUWANI NA MULONGA WA MULAMBO

Thero: Ri tevhela ndaela

Siangane ya mafhungo

- Tshiŭori itshi ndi tshi si tsha ngoho.
- Tshi khou itea Afrika Tshipembe.
- Zwi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Hetshi tshiŭori tshi ōo thusa vhagudi vhavho u limuwa uri vuhali ha ngoho ndi ha musi ri tshi ōinangela zwo tsireledzeaho nge ra thetshesela musi ri tshi sevhiwa, naho vhaŭwe vha tshi nga ri ŭunga uri ri ōidzhenise khomboni.

Tshiŭirathedzhi tsha: U humbulela

- Ndi mini: Ndi u bvumba zwithu zwine muŭwali a sa zwi bvisele khagala kana a sa zwi ŭalutshedze thwii, nga u shumisa lusevheŋi kha tshiŭori.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela u pfhesesa ŭhalutshedzo dzo dziaho na milaedza yo dzumbamaho.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Ndi uri ni kone u dzhia tsheo musi ni tshi khou vhala, na u pfhesesa tshiŭori na vhabvumbedzwa khwiŋe.

Minwe ya mihumbulo ine vha nga űea vhagudi

- Mulonga wa mulambo ndi fhasi ha mulambo hune maŋi a ela hone. Tshiŭwe tshifhinga hu vha ho oma, hu si na maŋi. Tshiŭwe tshifhinga hu vha hu na maŋi maŭukuŭuku. Musi ho na mvula nnzhi, mulonga u nga ōala nga u ŭavhanya lune wa vho ofhisa. Musi mvula i tshi na i nnzhi, maŋi a ela a tshi dzhena milamboni. Ludambo lu nga vha mulambo muhulu, u re na maanda.
- Maŋi na khou elela a na khombo khulu. A nga ni wisa a ni kumba, naho a sa vhonali e nŭhanŭha. Matombo a re fhasi ha maŋi mulamboni a a suvha lune u wa zwa leluwa.
- Tshiŭwe tshifhinga vha kanganyisa u vha muhali na u sa vha na nyofho. Fhedziha, vhahali vha a vha na nyofho. U vha muhali a zwi ambi u nyadza khombo.
- Vhathu vhahulwane vha anzela u sevha vhana nga ha fhethu hune vha nga ŭangana hone na khombo. Milayo ya u kaidza vhana nga ha fhethu hu songo tsireledzeaho ndi ya u ri tsireledza, hu si u ri tshinyela muŋifho.
- Tshiŭori tshi na tshivhumbeo tshi no ōidovholola tshine vhagudi vha nga ŭuŭuwedzwa u tshi ōivha: Khonani dza Vuwani dzi a mu ŭunga, u a pfha zwe khaladzi awe a mu sevha khazwo fhedzi a sa zwi thetshesele, khombo i a nana.

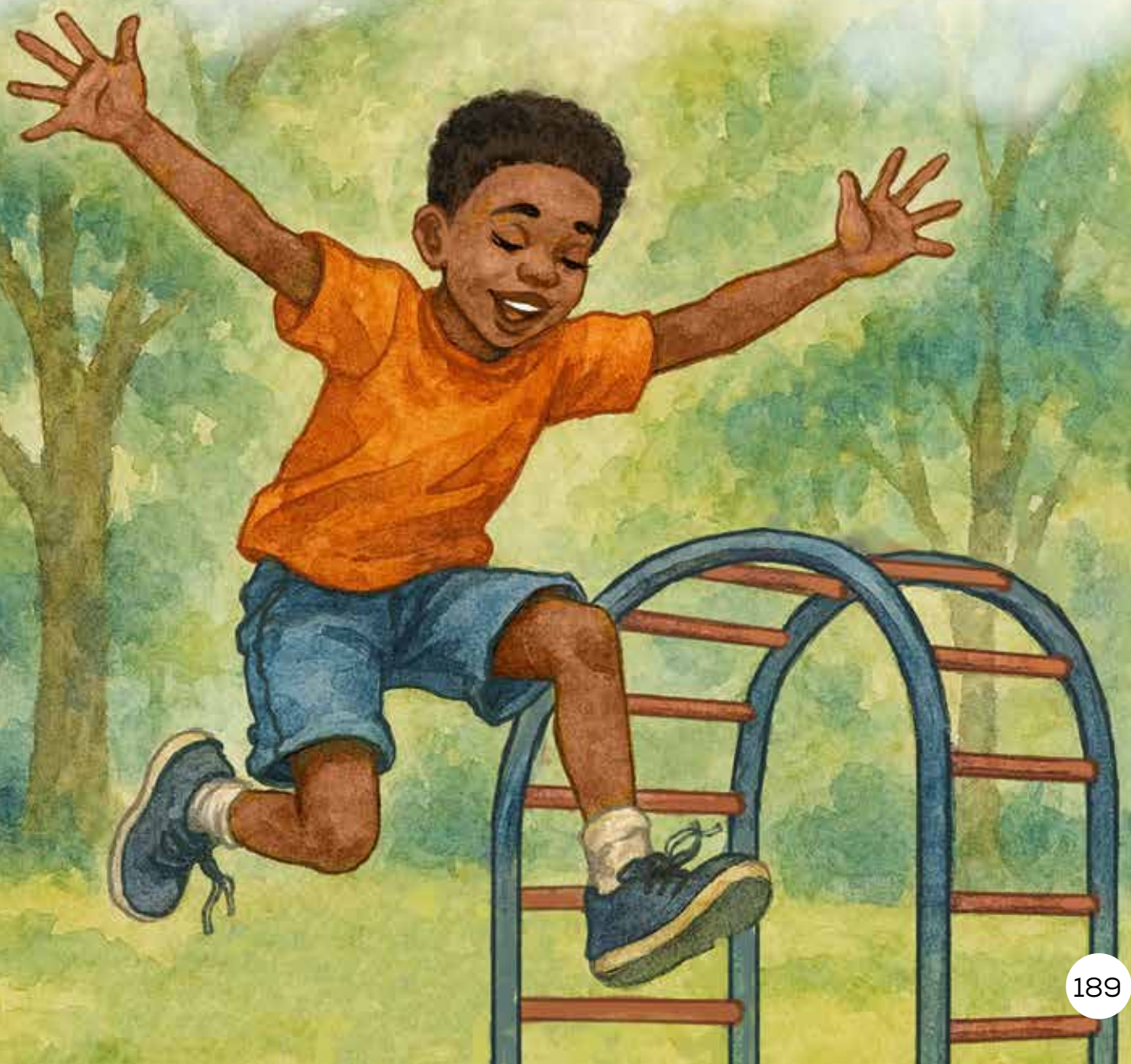
U shumisa tshitiṛathedzhi itshi kha tshitiṛi itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
193, 1	Nga matshelo, Vuwani a fhira tsini na mulonga wa mulambo. Fhedzi wo vha u si tsha vha mulonga wa mulambo, aṇe ho vha ho no vha na maḡi a no khou sisima na u elela.	Ndi a elelwa uri ho vha hu na mvula i no khou rotha nṱha ha ṱhanga hayani ha Vuwani. Ndi a kona u humbulela uri ndi nga mini mulonga wo omaho wa mulambo wo no vha ludambo, ndi maḡi a mvula.
196, 2	Vusi e duu! A elekanya luvhili na luraru. Ṱhohoni u khou pfha ipfhi ḽa khaladzi yawe: Ni songo tamba tsini na mulonga wa mulambo. A ni ḡivhi ḡuvha ḽine wa ḡo ni kumba.”	Ndi tou humbulela uri Vuwani o thoma u pfha a tshi vho timatima kana e na mazhuluzhulu, ngauri o imanyana, a humbula luvhili, na u humbula zwe khaladzi awe a mu sevha.

Vusi ndi muhali. Vusi ha na nyofho. O vha a tshi pfana na u zuwa uri ene ha ofhi tshithu.

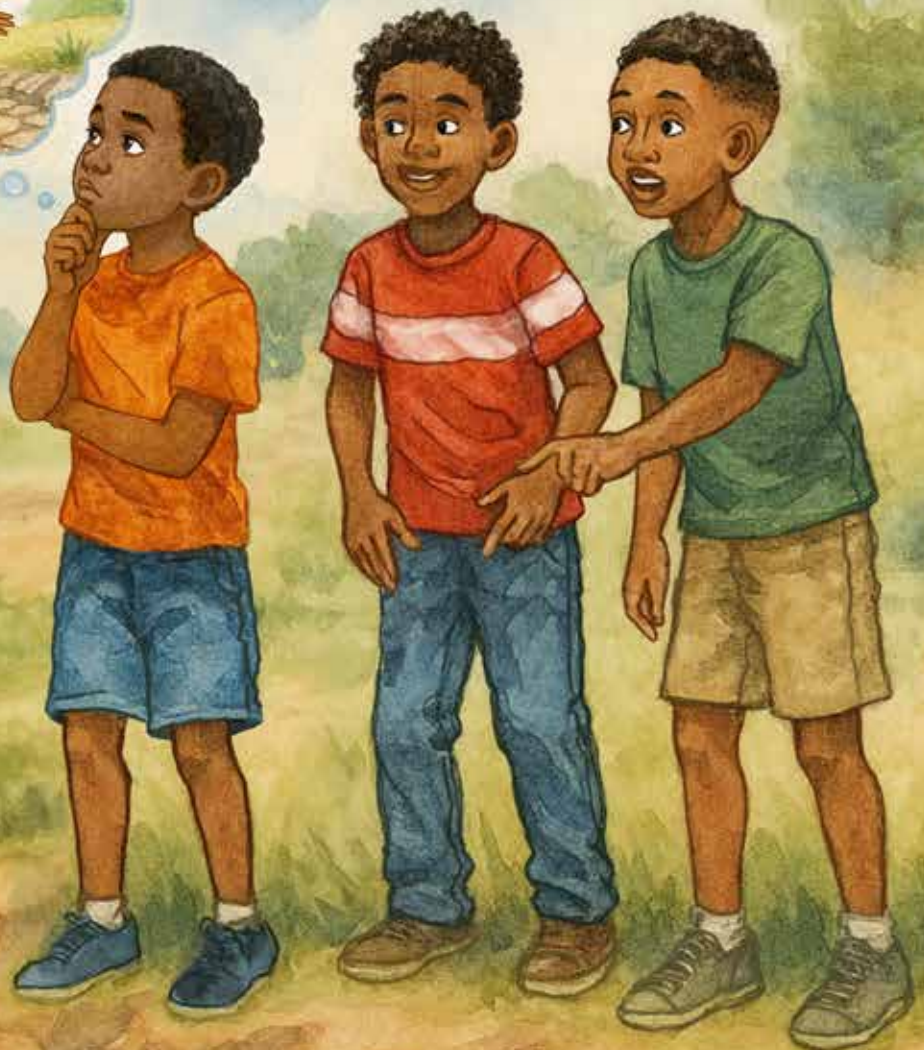
Musi khonani dza Vusi dzi tshi mu ṭunga uri a fhufhe a tshi bva ṭhodzini ya dzhangilidzhimu, ha ngo vhuya a ṭwa a tshi timatima.

Musi khonani dzawe dzi tshi mu itela khaedu ya u gonya muri mulapfusa, ha ngo ṭwa a tshi humbula kavhili.

Liñwe ðuvha, khonani dza Vusi dza mu tunga uri a tshimbile a tshi pfuka mulambo. Vusi e duu! A elekanya luvhili na luraru.

Thohoni u khou pfha ipfhi la khaladzi awe: “Ni songo tamba tsini na mulonga wa mulambo. A ni ðivhi uri u nga ni kumba lini.”

Fhedzi Vusi ndi muhali. Vusi ha na nyofho. O vha a sa ofhi milambo yo xaho.

Vusi a tshimbila sa khunzi a tshi pfuka uyu mulambo wo xaho. A mbo swika ngei seli, musu a tshi vhuya, a tshimbila a tshi tou tepa a tshi tou ṅaṅisa vhukunzi. “Khezwo!” u amba a tshi ḽikukumusa, “a hu na tshi no ofhisa hafha mulamboni wo xaho!”

Vhusiku honoho, Vusi a ganama mmbeteni a tshi khou
thetshelesa muungo wa marotha a mvula a no khou
rwa mazenngwe a tšhanga ya nndu ya hawe.

Nga matshelo, Vuwani a fhira tsini na mulonga wa mulambo. Fhedzi wo vha u si tsha vha mulonga wa mulambo, aṅe ho vha ho no vha na maḡi a no k hou sisima na u elela.

Khonani dza Vusi dza mu ṭunga hafhu uri a wele ludambo ulu. Vusi e duu! A elekanya luvhili na luraru.

Maipfhi a khaladzi awe u kha ḡi a pfa zwavhuḡivhuḡi ṭhohoni yawe: “Ni songo tamba tsini na mulambo. A ni ḡivhi ḡuvha ḡine wa ḡo ni kumba.”

Fhedzi Vusi ndi muhali. Vusi ha na nyofho. A ya maḡi a re ludamboni o pfa a tshi mu tshuwisanyana, fhedzi o vha a sa ṭoḡi u zwi sumbedza.

Vusi a dadamala nga u ṭavhanya a tshi pfuka ludambo ulu. O no swika ngei seli, a huma nga u ṭavhanya. “Khezwo!” u amba a tshi ḡikukumusanyana, “a hu na tshi no ofhisa hafha ludamboni hulu lu si na na phanḡa na murahu!”

Vhusiku honoho, Vusi a ganama mmbeteni a tshi khou thetshesela muungo wa marotha a mvula n̄tha ha t̄hanga ya n̄du ya hawe. A thetshesela mudivhitho muhulu wa mubvumo wa mvula. “Ndi a ðivhudzisa uri ludambo luḽa lwa zwiḽi zwiḽukuḽuku lu tshuwisa nga mini?” u a elekanya.

Nga matshelo, Vusi a fhira nga fhaḽa kudamboni lwa maḽi maṭukuṭuku. Fhedzi kwo vha ku si tsha vha kudambo kwa maḽi maṭukuṭuku – ho vha ho no vha na maḽi a no khou sisima na u elela..

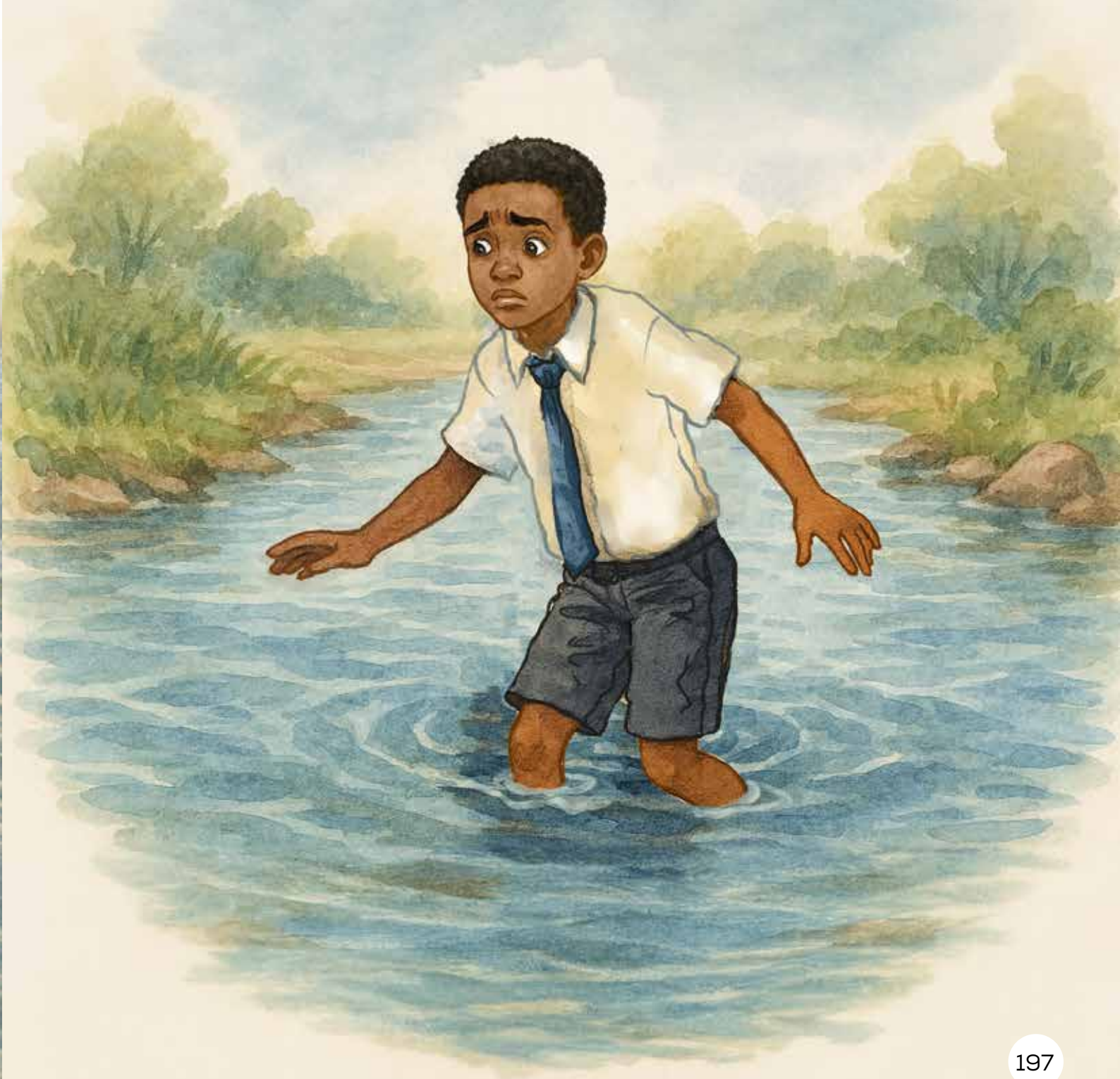
Khonani dza Vusi dza mbo dovha dza mu ṭunga uri a wele uyu mulambo wo ḽalaho. Vusi e duu! A elekanya luvhili na luraru.

Maipfi a khaladzi awe na zwino u kha ḽi a pfa zwavhuḽivhuḽi ṭhohoni yawe: “Ni songo tamba tsini na mulambo. A ni ḽivhi ḽuvha ḽine wa ḽo ni kumba.”

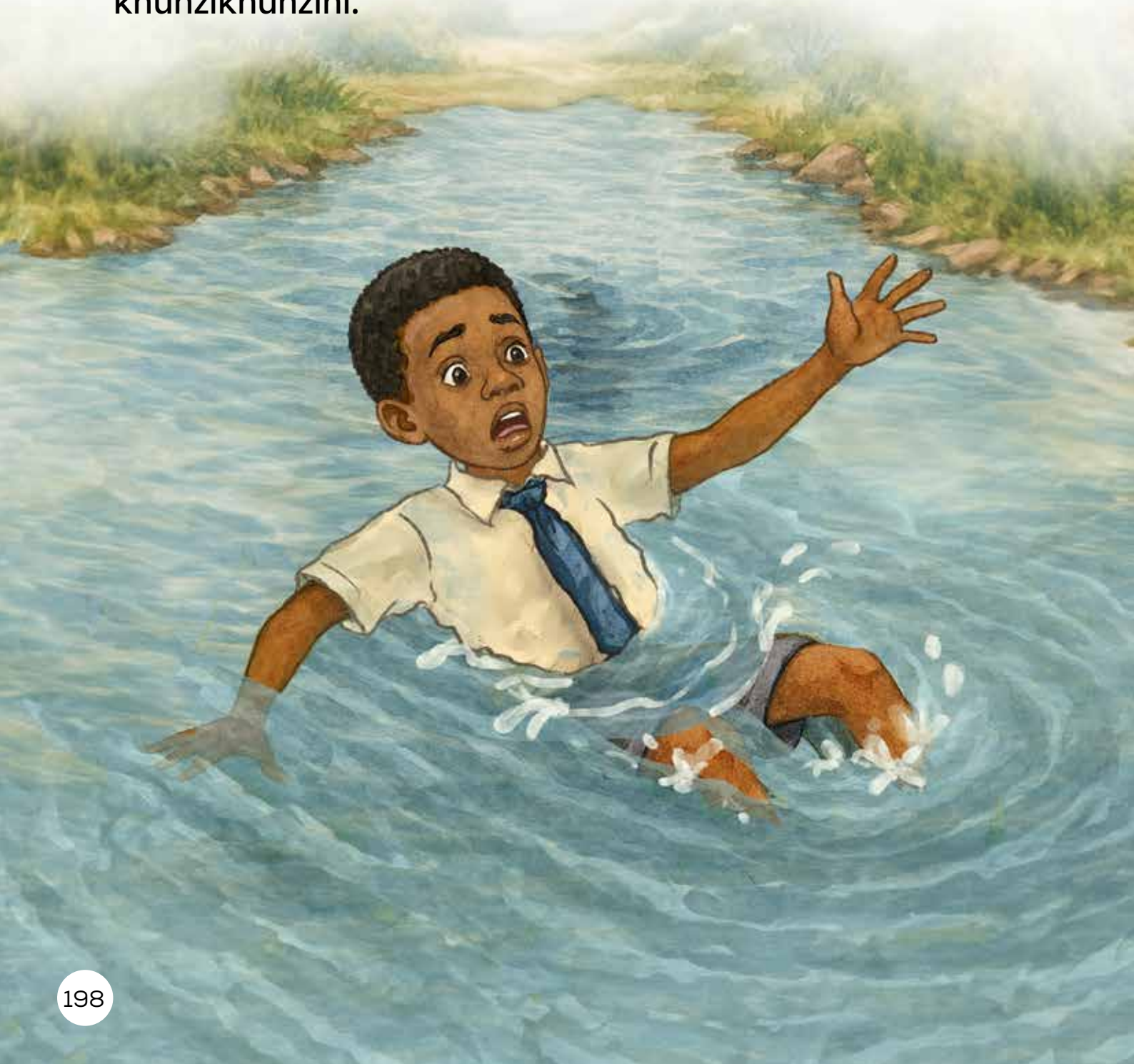
Fhedzi Vusi ndi muhali. Vusi ha na nyofho. U vho vhona aya maḓi a re mulamboni a tshi vho ofhisa, fhedzi o vha a sa ṱoḓi u zwi sumbedza.

Vusi a gidima a tshi wela mulambo u no khou elela, nga luvhilo u ya nga hune a nga kona ngaho. O no wetshela seli, a rembuluwa a tshi gidima a tshi vhuya.

Fhedziha, musi a sa athu swika khunzikhunzini ya mulambo, a suvha kha matombo. E, mulamboni wo dalaho nahone u no khou elela, kumvuu! Mulambo wa thoma u tuwa nae.

“Thusani!” Vusi u a vhidzelela. Zwa zwino o vha a si tsha londa uri khonani dzi do vhona nyofho dzine a vha nadzo. Vusi a lingedza u tala a tshi ya nnda khunzikhunzini.

Khonani dzawe dza gidima dzi tshi tsa na khunzikhunzi ya mulambo. Khonani yawe Michael a dzhenisa mulenzhe mulamboni wo dalaho, u no khou elela a khatamedza tshanda tsha Vusi. Michael a kokodza Vusi a mu bvisa madini a mu posa khunzikhunzini ya mulambo.

Vusi o humela hayani o nukala nahone o farwa nga nyofho khulu.

Vhusiku honoho, Vuwani a ganama n̄tha ha mmbete. “Ndi vho zwi ḡivha uri mulambo u no khou elela wo ḡala u ofhisa nga mini,” ndi ene a tshi elekanya, “Ndi nga vha ndi muhali, ndi nga vha ndi si na nyofho, fhedzi a thi tsha ḡo dovha nda tamba tsini na mulambo!”

Vhalani 1

U vhala ha u thoma/ranga

- Ndi zwifhio zwe khaladzi a Vusi a u kaidza kazwo nga tsivhudzo
- O mu kaidza kha u tamba tsini na mulambo, ngauri a nga kha di kumbiwa.

Mulambo we wa vha wo xa wo shanduka wa vha mini?

Wo shanduka wa vha mulambo wo dalaho, u no khou elela.

Ni vhona u nga ndi nga mini khaladzi a Vusi o mu kaidza uri a songo tambela tsini na mulonga wa mulambo?

- Ngauri u a zwi divha zwa uri mvula i nga shandula mulonga wa wo xaho wa vha kudambo na ludambo kana mulambo muhulu.
- Ngauri u a zwi divha uri tshiwe tshifhinga Vusi u pfana na u ita zwithu zwine zwa nga mu vhangela khombo.
- Ngauri u a zwi divha uri Vusi ha koni u bambela.
- Ngauri u a zwi divha uri Vusi a nga kumbiwa arali mulambo wa nga dala nahone u tshi khou elela u na maanda.
- Thamusi o vha o no vhuya a vhona vha we vhana vha tshi khou kumbiwa mulamboni.

Vhalani 2

Ndi zwiito zwiwe zwifhio zwa u sumbedza u vha muhali na u sa vha na nyofho zwa Vusi a ita?

- O vhuya a fhufha a tshi bva thodzini ya dzhangidzimu.
- O vhuya a gonya muri mulapfulapfu.

Ni vhona u nga Vusi u do dovha a tambela mulamboni? Nga'ni?

Ndi vhona u nga...ngauri...

Ni vhona u nga Vuwani o guda mini ilo divha?

Ndi vhona u nga Vusi o guda... ngauri...

Tsumbo: Ndi vhona u nga Vuwani o guda u sa tamba fhasi ha mulambo ngauri u nga shanduka u tsvhanya wa vha dambo la maanda.

TSHIṬORI 7

BULATSHO YA U OLA

Thero: Ri na vhutsila

Siangane ya mafhungo

- Tshiṭori itshi ndi tshi si tsha ngoho.
- Tshi khou itea Afrika Tshipembe.
- Zwi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Hetshi tshiṭori tshi ḑo thusa vhagudi vhavho u pfhesesa uri maanovhusiki zwi amba u edzisa mihumbulo miswa, u edzisa zwishumiswa zwiṇwevho, na u shumisa ngelekanyo kha u tandulula thaidzo kana tshiṇwe tshithu tsho songo ḑowealeho.

Tshiṭirathedzhi tsha: U humbulela

- Ndi mini: Ndi u bvumba zwithu zwine muṇwali a sa zwi bvisela khagala kana a sa zwi ṭalutshedze thwii, nga u shumisa lusevhedi kha tshiṭori.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U itela u pfhesesa ṭhalutshedzo dzo dziaho na milaedza yo dzumbamaho.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Ndi uri ni kone u dzhia tsheo musi ni tshi khou vhala, na u pfhesesa tshiṭori na vhabvumbedzwa khwiṇe.

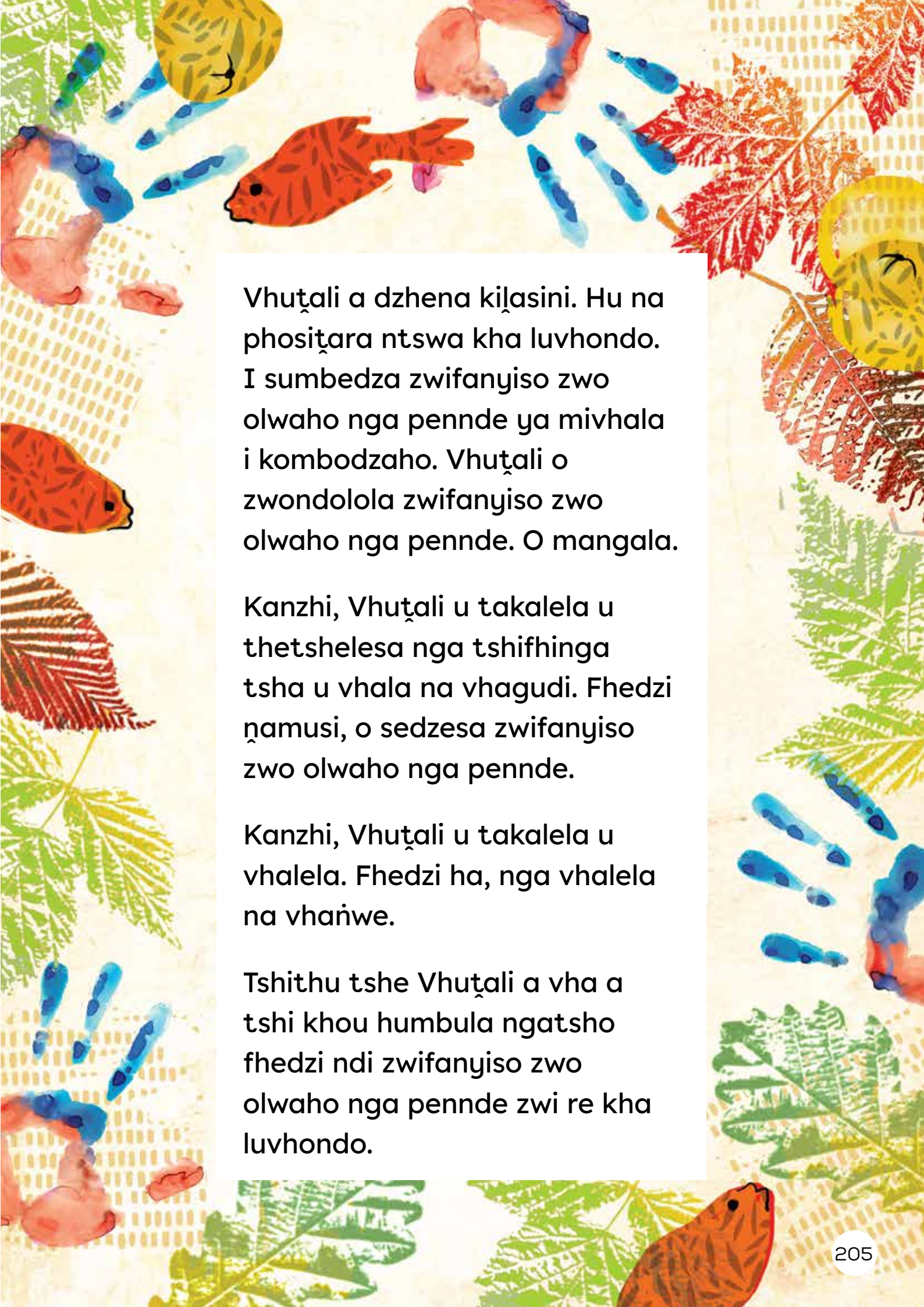
Minwe ya mihumbulo ine vha nga ṇea vhagudi

- Muoli (mutsila wa u ola) ndi muthu ane a ita vhutsila a tshi shumisa pennde, penisela, kana zwiṇwe zwishumiswa. Muoli u a dovha na vha na maanovhusiki nge a shumisa zwithu zwi songo ḑowealeho kha vhutsila hawe.
- U vha na maanovhusiki zwi amba u edzisa zwithu zwiswa. Tshiṇwe tshifhinga, muthu u tea u humbula nga ṇḑila iṇwevho na u edzisa zwithu uri u vhumbe zwithu zwi sa fani na zwa vhaṇwe.
- U vhona zwithu zwa vhutsila zwi ita uri vhathu vha takale, vha ṭode u ḑivhesa, kana vha ṭuṭuwedzwe u ḑiitela vhutsila havho vhone vhaṇe.
- Vhutsila ndi u ḑiitela zwithu nga ṇḑila yau iwe muṇe. A hu na vhutsila honehone na vhutsila hu si hone. U vha na maanovhusiki zwi amba u shumisa ngelekanyo yau na u ḑinangela zwithu.

U shumisa tshithirathedzhi itshi kha tshitori itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
205, 4	Tshithu tshe Vhuṭali a vha a tshi khou humbula ngatsho fhedzi ndi zwifanyiso zwo olwaho nga pennde zwi re kha luvhondo.	Ndi tou humbulela uri Vhuṭali o mangadzwa nga tshifanyiso tsho olwaho nga pennde ngauri ha fhedzi u humbula ngatsho!
211, 1	Musi o no lalela, Vhuṭali o zwondolola pennde. A lavhelesa bammbiri. Vhuṭali a ḡelwa nga muhumbulo. A longa munwe penndeni. A thoma u ola nga munwe wawe. A ola nga ṭari ḡitswuku. Tshithu tshiṇwe na tshiṇwe tsha vho vha buratsho ya u ola nga pennde!	Ndi a kona u humbulela uri Vhuṭali u na maanovhusiki, ngauri a limuwa uri a nga shumisa zwithu zwinzhi kha u ola ha kombetshedzei u shumisa buratsho ya u ola nga pennde na luthihi!

Vhuṭali a dzhena kilasini. Hu na phositara ntswa kha luvhondo. I sumbedza zwifanyiso zwo olwaho nga pennde ya mivhala i kombodzaho. Vhuṭali o zwondolola zwifanyiso zwo olwaho nga pennde. O mangala.

Kanzhi, Vhuṭali u takalela u thetshesela nga tshifhinga tsha u vhala na vhagudi. Fhedzi namusi, o sedzesa zwifanyiso zwo olwaho nga pennde.

Kanzhi, Vhuṭali u takalela u vhalela. Fhedzi ha, nga vhalela na vhaṅwe.

Tshithu tshe Vhuṭali a vha a tshi khou humbula ngatsho fhedzi ndi zwifanyiso zwo olwaho nga pennde zwi re kha luvhondo.

Musi bele i tshi lila, Vho Mahao vho ri kilasi i bvele nnda ngauri ndi bureiki.

“Vhuṭali, ndi khou humbela uri ni ḡe ni mmbone!” vha a vhidzelela.

Vha ri, “Ndi khou zwi vhona uri ni a takalela u ola nga pennde. Ṱhamusi heyi bugu i ḡo ni takalela!” Vho Mahao vho fha Vhuṭali bugu.

Siya o vha o lindela Vhuṭali hangei nnḁa.

“Vhonani!” hu amba Vhuṭali.

Vhuṭali a vula bugu. Siatari ḽinwe na ḽinwe ḽi na zwifanyiso zwo olwaho nga pennde minzhi zwiswa zwa u naka. Zwo mangadza Vhuṭali.

Koki o vhidza Vhuṭali uri a ḁe vha tambe khadi.

“Namusi ndi nga si kone!” u a fhindula.

Musi Vhutali a tshi swika hayani, o wana bogisi laawe
la kale la pennde ya u ola. Fhedzi musi a tshi li vula,
bulatsho ya u ola nga pennde yo vha i siho! A sedza
desikeni yawe. A sedza manngini wawe wa thoyi.
Bulatsho ya u ola i si wanale.

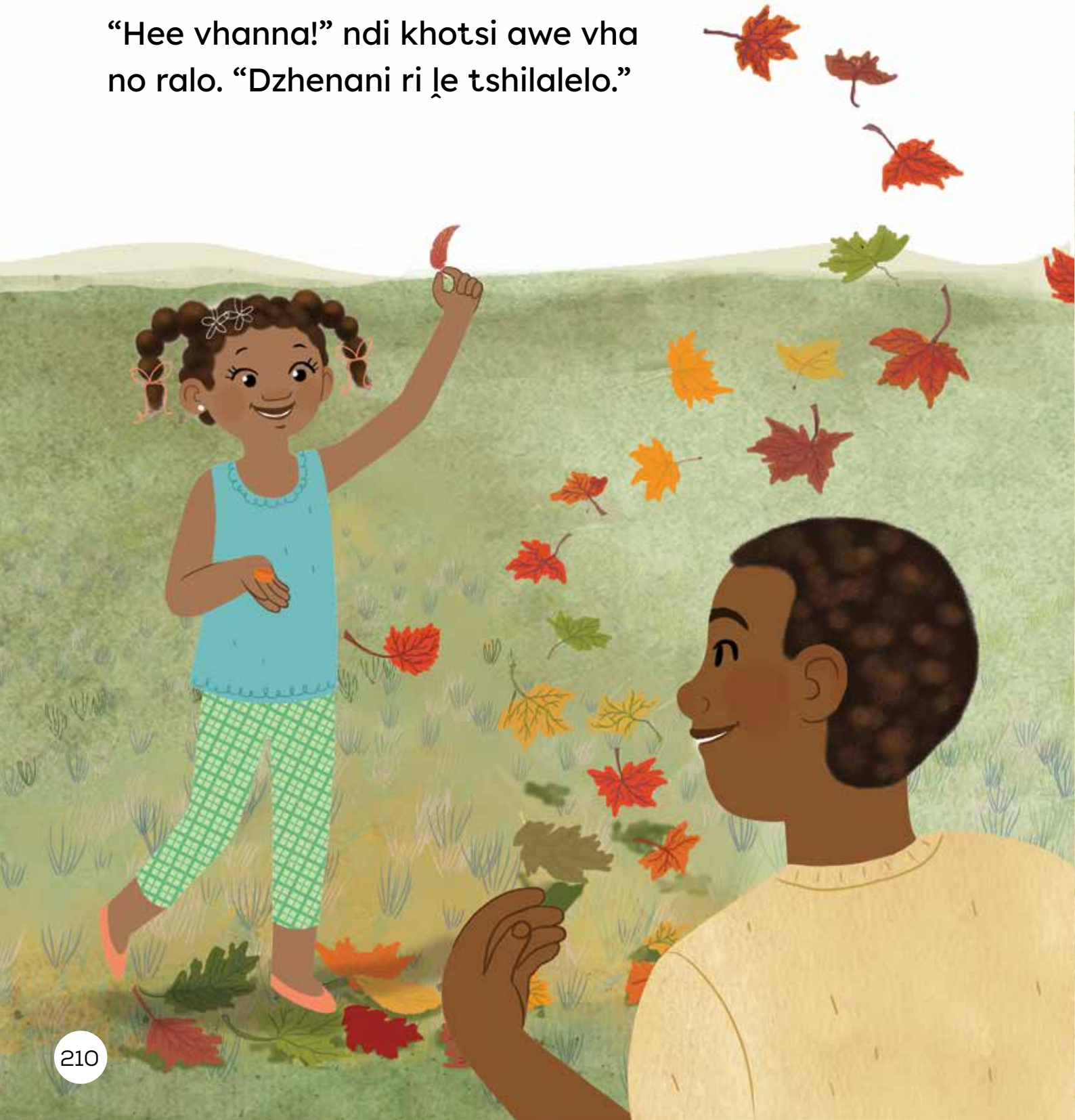

Vhuṭali a ya u tamba nṇa. A wana ṭari ḽitswuku. A wana mutibo wa boḡelo wa u penya.

Khotsi a Vhuṭali vha bvela nṇa.

“Kha vha vhone zwe nda wana!” Ndi Vhuṭali a no ralo.

“Hee vhanna!” ndi khotsi awe vha no ralo. “Dzhenani ri ḽe tshilalelo.”

Musi o no lalela, Vhutali o zwondolola pennde. A lavhelesa bammbiri. Vhutali a delwa nga muhumbulo. A longa munwe penndeni. A thoma u ola nga munwe wawe. A ola nga tari litswuku. Tshithu tshinwe na tshinwe tsha vho vha buratsho ya u ola nga pennde!

Vhutali a ola a sa imi, u swikela khotsi awe vha tshi dzhena lufherani lwawe.

Vha ri, “Ndi tshifhinga tsha u edela.”

Nga matsheloni a li tevhelaho, Vhutali a nanga
tshifanyiso tsho olwaho nga pennde tshine a tshi
takalelesa a tshi dzhenisa begeni.

“Ndi do tuwa nga u tsvhanya namusi,” ndi ene a tshi
vhudza mme awe. Vhutali u vula vothi la kilasi. Vho
Mahao vho vha vho no dilugisela zwa ilo duvha.

Vhutali a bvisa tshifanyiso tsho olwaho nga pennde
begeni yawe.

“Hetshi ndi tshavho,” a ralo.

“Yoo!” ndi Vho Mahao vha no ralo. Thamusi liniwe
duvha zwifanyiso zwanu zwo olwaho nga pennde zwi
do dzheniswa kha bugu.

Musi bele i tshi lila, Vhutali a ya kilasini. Vhañwe vhana khevha vho ima vha vho lavhelesa tshinwe tshithu tshi re kha luvhondo. Vhutali a mbo lavhelesavho na ene – ndi tshiḽa tshifanyiso tshawe tshe a ola nga pennde!

“Na nḽe ndi a ṭoḽa u ola nga pennde ngaurali!” a pfha muñwe ñwana a tshi khou amba ngauralo.

Vhutali a pfha a sa koni u lindela uri a bvele nḽa a ye u ṭoḽa zwithu zwiswa zwa u ola nga pennde ngazwo.

Vhalani 1

Bohlale o vhona mini kha luvhondo?

Bohlale o vhona phositara/zwifanyiso zwo olwaho nga pennde kha luvhondo.

Vhutali o vha a tshi khou toda mini nduni ya hawe?

O vha tshi khou toda bulatsho ola nga pennde

Vhutali o vho do shumisa mini musi a tshi ola?

Minwe yawe, tari, na tshitibo tsha bogelo.

Ndi nga mini Vhutali o fha Vho Mahao tshifanyiso tsho olwaho nga pennde

- O vha a tshi khou livhuwa Vho Mahao ngauri vho mu fha bugu.
- Vho Mahao vho vha na vhulenda kha Vhutali ndi ngazwovho mu fha mpho.
- Vhutali o vha a tshi khou toda u sumbedza Vho Mahao uri u a kona u pennda tshifanyiso.

U vhala ha 2

Vhutali u shumisa zwithu zwifhio kha u ola nga pennde?

U shumisa munwe, tari litswuku na tshithivho tsha bogelo tshi no penya.

Ndi nga mini Vhutali a songo ola nga bulatsho ya u ola nga pennde?

Ngauri o balelwa u wana bulatsho ya u ola ngayo.

Ndi nga mini Bohlale o takalela u bvela nda u u ya u toda zwithu zwiswa zwa u pennda ola ngazwo?

- Ngauri o vha a tshi khou toda u wana zwithu zwiswa zwa u pennda ola ngazwo.
- Ngauri u pfa a tshi dihudza nga zwifanyiso zwawe zwa a ola nga pennde yawe. o nyanyulwa nga u toda u ola zwifanyiso zwiswa.
- Ngauri zwi a takadza u pennda ola nga zwithu zwo fhambanaho.
- O vha a tshi khou lingedza u pennda nga zwithu zwiswa zwo fhambanaho
- O diphina nga u pennda ola. U khou toda u pennda ola zwifanyiso zwinzhi.
- U takalela u vha musiki na u pennda ola nga zwithu zwo fhambanaho zwiswa.
- Thamusi u toda u itela Vho Mahao zwifanyiso zwiswa ya u fhahea kha luvhondo.

TSHITŨTORI 8

MURWA WA

VHUṬALI

Thero: Ri na vhutsila

Siangane ya mafhungo

- Tshiṭori itshi ndi tshi si tsha ngoho.
- Tshi khou itea Afrika Tshipembe.
- Zwi khou itea kha tshifhinga tsha musalauno.
- Hetshi tshiṭori tshi ḑo thusa vhagudi vhavho u pfhesesa uri u elekanya nga vhuronwane na u pulana zwi nga vha na ndeme u fana na u shumesa musi ri tshi tandulula thaidzo.

Tshiṭirathedzhi tsha: U ita tsedzuluso

- Ndi mini: Ndi u dzhia tsheo arali ni tshi takalela tshiṭori kana zwe vhabvumbedzwa vha nanga.
- Ndi nga mini ri tshi tshi shumisa: U ḑa na mihumbulo yaṇu na u pfhesesa tshiṭori kha vhuimo / leveḓe yo dziaho.
- Zwine tsha thusa ngazwo: Ndi u elekanya nga ha mulaedza wa tshiṭori na zwine na tenda nga hatsho.

Minwe ya mihumbulo ine vha nga ṇea vhagudi

- U nga nungo zwi amba u shumesa musi u tshi ita tshithu. U pulana zwi amba u humbula nga vhuronwane musi u sa athu ita tshithu. Tshiṇwe tshifhinga u thoma wa humbula zwi a u thusa u vha mutandululi wa thaidzo wa khwine.
- Kanzhi, hu na ṇḓila ndi no fhira nthihi dza u tandulula thaidzo. Zwi tshi ḑa kha u tandulula thaidzo, kuhumbulele ku re na na maanomasiki na vhuṭali ku nga vha na ndeme u fana na nungo dza muvhili.
- Maanovhusiki a si u ola kana u ola nga pennde fhedzi. Maanovhusiki zwi katela na musi ri tshi humbula nga ha ṇḓila ntswa kana dziṇwevho dza u tandulula thaidzo..
- Humbulani nga ipfhi, ḑadza/ḑadzani. Zwi amba uri, ḑadza/ḑadzani, tshithu?

U shumisa tshitiirathedzhi itshi kha tshitori itshi:

Siatari na pharagirafu	Vhalani	Ambani
224, 2	A humbula uri a dadze dulu nga mutavha. A hwalela bara dza mutavha dzi tshi tandulukana, u tshi bva mulamboni, fhedzi musi duvha la vhuṭanu li tshi swika, dulu lo vha li sa athu swika na kha hafu.	Ndi tsenguluso kana thatuvho ifhio ine na nga ita malugana na tanzhe la vhatukana? Ndi ita tsenguluso kana thatuvho ya uri ndi mushumi wa biko.
229, 1	Musi li tshi thoma u ita luswiswi nga leneli duvha la vhuṭanu, uyu murathu wa lupedzi a vhidzela khotsi awe duluni. Kha kugege kwawe a bvisa khandela lihulu a li vhea fhasi vhukati ha dulu. A li funga, dulu lothe la dala nga tshedza.	Ndi tsenguluso kana thatuvho ifhio ine na nga ita malugana na phedzi ya vhatukana? Ndi ita tsenguluso kana thatuvho ya uri o ita zwithu nga ndila yo fhambanaho na ya vhakomana vhawe.

Mpumi na vharathu vhawe vho vha vha tshi takalela u dalela makhulu wavho mudanani wa Zinyoka nga holodei ya vhuria. Nga madekwana, makhulu vho vha vha tshi vhasa lidido lihulu ngei nnda, vhothe vha ya vha dzula vho temba muliloni, vha tshi khou swura tie ngeno mudugudugu u tshi vha dudedza.

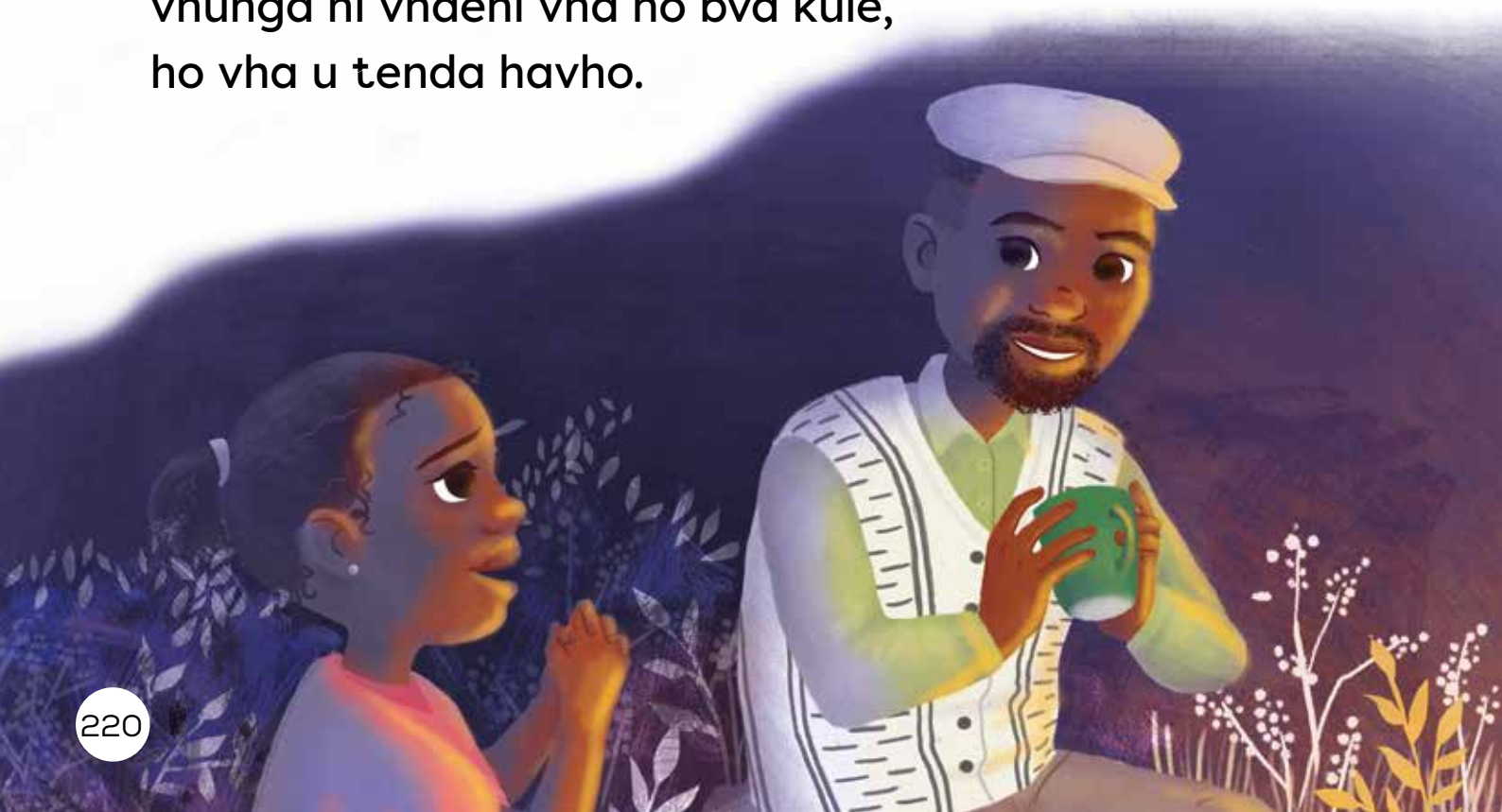
Ha ri vhuṇwe vhusiku hu songo ḡowealeaho. Malume Vho Kwezi vha mbo swika. Afha muṭani uyu, vho vha vhe na bvumo ḡa u anetshela zwiṭori zwi no takadzesa. Fhedziha, vho vha vhe muthu a sa ambesi, lwe zwa vha zwi tshi ḡivhiwa uri vha a konḡa u anetshela zwiṭori izwi.

Mpumi na vharathu vho lavhelesa Malume Vho Kwezi vha tshi khou swura tie yavho vho sokou ṇoo! Mpumi u khou balelwa u ḡifara.

“Malume. Ri khou humbela vha ri anetshela-vho tshiṭori! Ro pfa u pfi zwi a takadzesa!” ndi ene a tshi luvhelela malume wawe.

Malume Vho Kwezi vha imisa tshifhaṭuwo, vho mangala. Vha ṇwethuwa vho sedza Mpumi.

“Ndi ḡo ni anetshela tshiṭori tshine nda tshi funesa, vhunga ni vhaeni vha no bva kule,” ho vha u tenda havho.

Kalekale, ho vhuya ha vha na rabulasi wa mukalaha we a vha e na vharwa vhararu. O vha a tshi vho sokou farwa nga malwadze khathohi na u hotefhala, zwino a tea u tshea tsheo ya uri ndi ufhio kha avha vharwa ane a tea u dzhia bulasi musi ene o no lovha. “U vha rabulasi zwi toḁa u elekanya na u pulana nga vhuronwane,” ndi ene a tshi elekanya. “Iyi bulasi ndi tea u i siela murwa wanga ufhio na ufhio ane a vha muelekanyi na mupulani a no fhira vhoṱhe.”

Nga lĩwe ɖuvha nga masiari, mukalaha vha mbo vhidza avha vharwa vhuraru havho, ha dzheniwa tshitaleni/ shedeni.

“Musĩ ndi sa tsha vha kha lĩno, muĩwe wa vhoiwe u ɖo wana vhufa ha bulasi heyi,” vha ralo vha tshi vhudza avha vharwa, “zwino u ɖo vha mushumo wanu uri onoyo muthu a ṭhogomele avha vhaĩwe vhana vha mme. Ndi tea u dzhia tsheo uri ndi nnyi wa khwiĩesa kha vhoiwe ane a ɖo ṭhogomela bulasi musi ndi si tsheho.”

Vharwa avha vha sedzana, vha tshi ɖivhudzisa uri ndi nnyi ane a ɖo ŋewa bulasi.

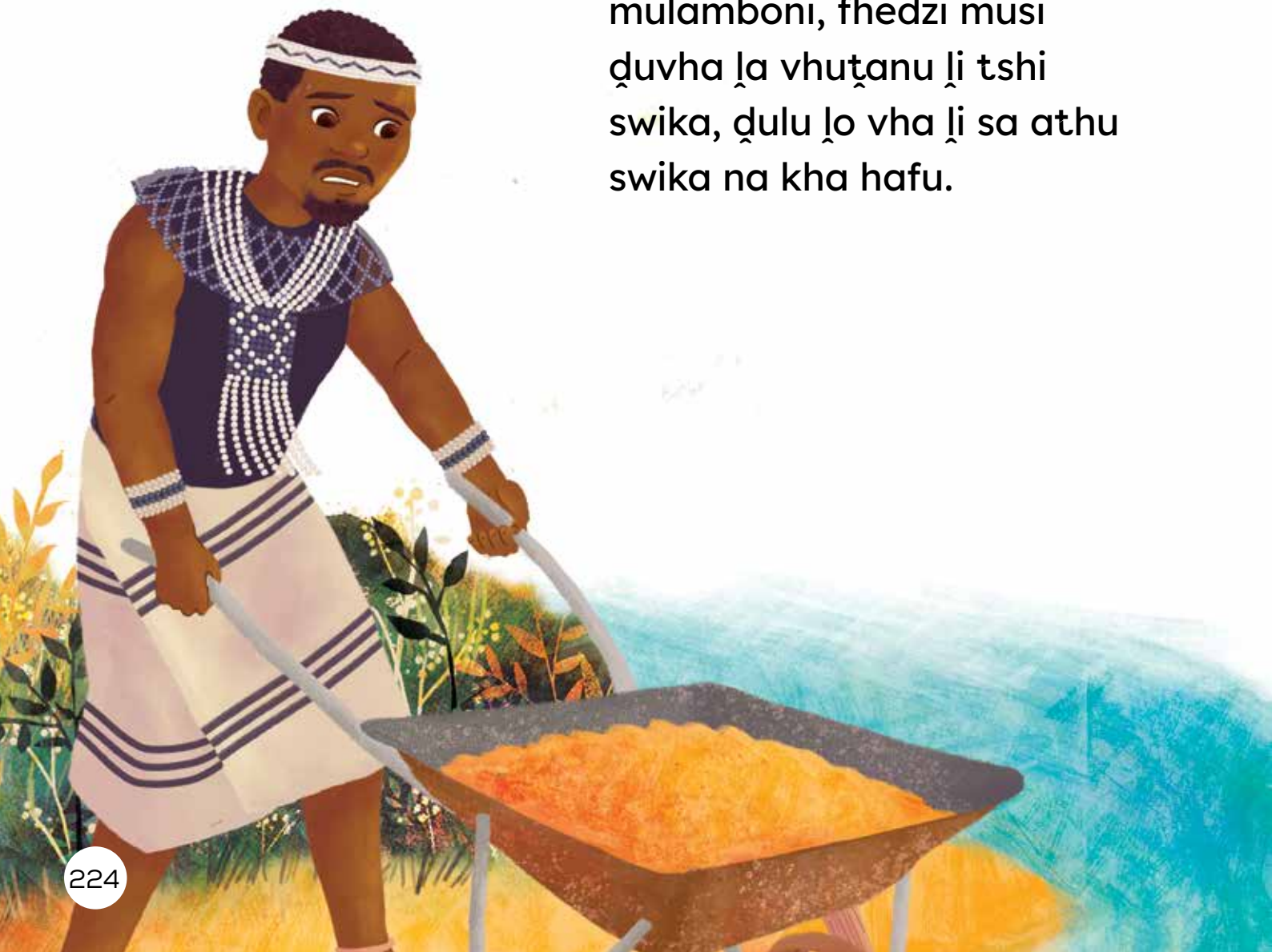
“Dulu ili lihuluhulu ni khou li vhona?” ndi avha mukalaha vha tshi vhudzisa. “Muñwe na muñwe wa vhoiwe ndi khou mu fha maḍuvha maṭanu uri a li ḍadze nga tshiñwe na tshiñwe tshine a tama. Ni ḍadze ḍulu loṭhe nga maḍuvha maṭanu.”

Murwa wa thanzhe a vha
ene wa u thoma u edzisa

A humbula uri a ḡadze ḡulu
nga muṭavha. A hwalela
bara dza muṭavha dzi tshi
ṭandulukana, u tshi bva
mulamboni, fhedzi musi
ḡuvha ḡa vhuṭanu ḡi tshi
swika, ḡulu ḡo vha ḡi sa athu
swika na kha hafu.

Murwa wa vhukati o vha ene wa u tevhela. Ene o nanga u dadza dulu nga mavhele. A hwalela mavhele duluni, a tshi bva masimuni, o a gagadela nga zwanda a tshi tsa a tshi gonya. A shuma o diimisela tshothe, fhedzi nga duvha la vhubanu, dulu lo vha lo dala hafu fhedzi.

Murwa wa phedzi o vha ene wa u fhedzisela. O fhedza
ḽuvha ḽa u thoma o ganama murunzini wa muri a tshi
khou humbula.

“Ndi mubva hoyu muthu!” ndi mukomana wawe wa
tanzhe a tshi elekanya.

“A zwi vhuyi zwa vhudziswa uri heyi bulasi i ḽo vha
yanga!”

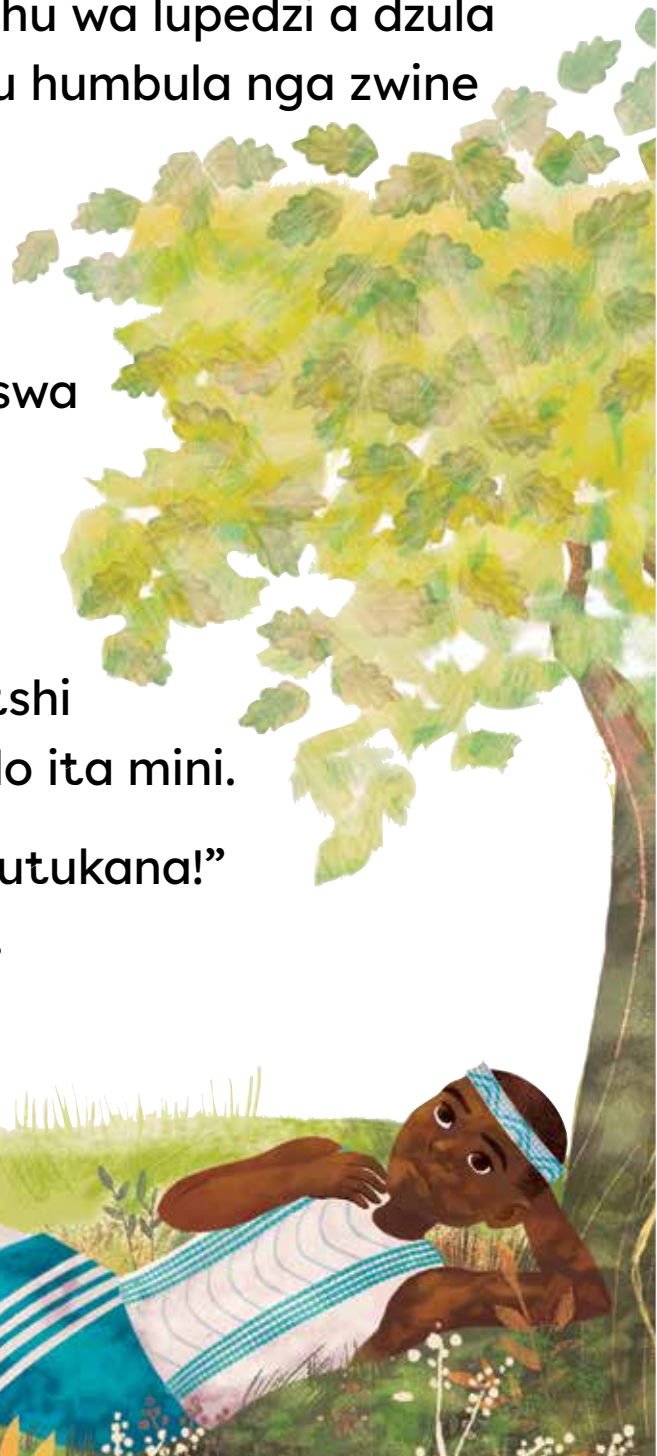
Nga ḽuvha ḽa vhuvhili, uyu murathu wa lupedzi a dzula
fhasi hafhu a tshi khou vhala na u humbula nga zwine
a tea u ita.

“Ha londi hoyu mutukana!” ndi
mukomana wa vhukati a tshi
elekanya. A zwi vhuyi zwa vhudziswa
uri heyi bulasi i ḽo vha yanga!

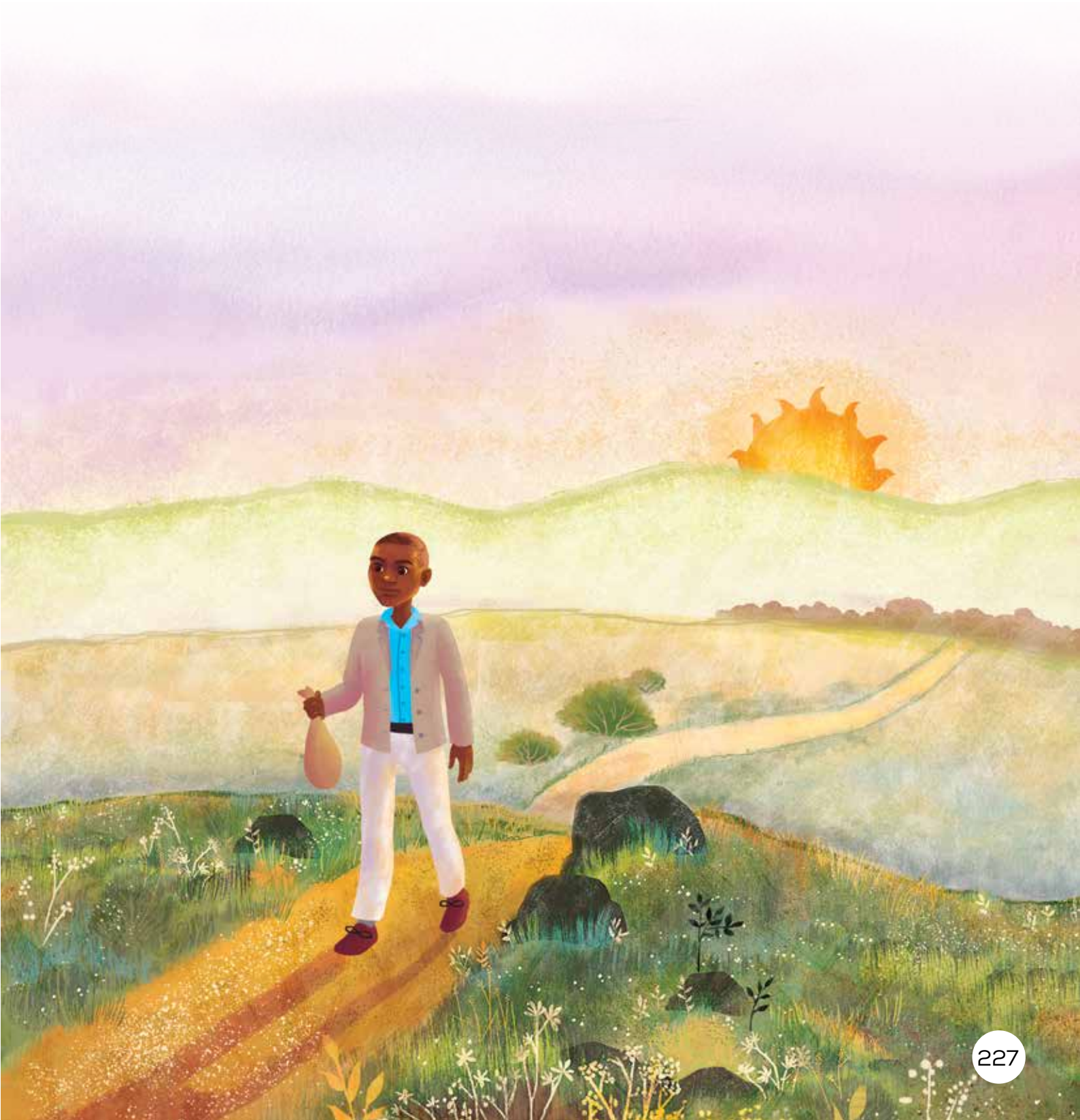
Nga ḽuvha ḽa vhuraru, uyu
murathu wa lupedzi a dzula fhasi
na kubugwana kwa u ṅwalela, a tshi
khou humbula na u pulana uri u ḽo ita mini.

“Ha khou vhuya a shuma hoyu mutukana!”
ndi khotsi awe vha tshi elekanya.

“A hu na tshine a ḽo wana!”

Nga ḍuvha ɭa vhuṇa, uyu murathu wa lupedzi a bubela
ḍoroboni. A vhuya nga madekwana o fara kubede
kuṭuku. Nga hetshi tshifhinga, vha afha muḍini
vhoṭhe vho vha vha tshi vho tenda uri ha na ndavha
na uri a wane bulasi.

Nga ɖuvha la vhuṭanu, khotsi awe vha amba nae.”
Ndi nga mini wo sokou puta zwanda? U khou ntsema
u a ɖivha!” vha mu hambekanya.

“A si zwone Baba! Kha vha mpfulufhele. Ndi na pulane
yavhuḍi nga maanda!”

Musi li tshi thoma u ita luswiswi nga leneli duvha la vhuṭanu, uyu murathu wa lupedzi a vhidzela khotsi awe duluni. Kha kubege kwawe a bvisa khandela lihulu a li vhea fhasi vhukati ha dudu. A li funga, dudu lothe la dala nga tshedza.

Khotsi awe vha lavhelesa hothe vho akhamala. “Wo thanya nga maanda nwananga. Ndi iwe u wothe we wa kona u dadza dudu ili. Bulasi ndi yau!”

Malume Vho Kwezi vha lavhelesa Mpumi na vharathu vhawe. “Zwino ni a kona u zwi vhona-ha – u shumesa zwi na ndeme, fhedzi ni tea u dovha na vha muthu a no kona u pulana!

Vhalani 1

Mukomana wa tanzhe o lingedza u dadza shede nga mini?

Mukomana wa tanzhe o lingedza u dadza shede nga mutavha.

Mukomana wa vhukati o lingedza u dadza shede nga mini?

Mukomana wa vhukati o lingedza u dadza shede nga mavhele?

Ndi nga mini murwa wa lupedzi o newa bulasi?

- Ngauri o vha ene murwa e ethe we a dadza shede.
- Ngauri o dadza shede yotho nga tshedza.
- Ngauri o vha e na pulane yoneyone.
- Ngauri o vha e na pulane yoneyone u fhira vhakomana vhawe.
- Ngauri o vha o talifha.

Vhalani 2

Ndi khaedu ifhio ye khotsi vha i nea vharwa vhavho?

Vho itela khaedu vharwa vhavho u dadza dula lihuluhulu nga maguvha a 5.

Ni humbula uri murwa wa lupedzi vha a tshi ita mini duvha liñwe na liñwe musi o dzula a tshi khou humbula?

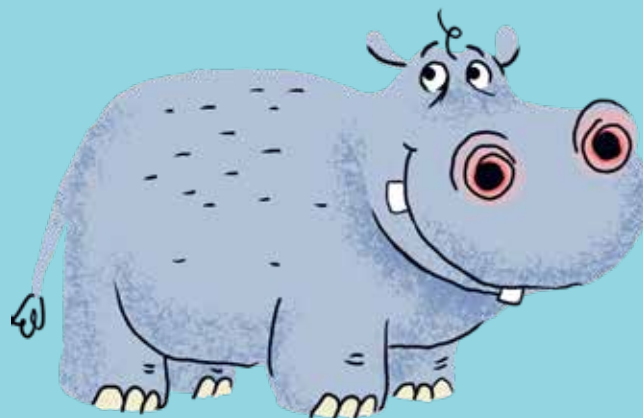
Ndi humbula uri o vha...

Tsumbo: Ndi humbula uri u khou lingedza u humbula nga ha ndila ntswa na vhusiki ha u dadza dula.

Ni a tendelana na tsheo ya khotsi ya u nea bulasi murwa wa lupedzi? Tikedzani muhumbulo wanu.

- Ee, ndi a tendelana na tsheo ya khotsi ngauri...
- Hai, a thi tendelelani na tsheo ya khotsi ngauri...

NHLRP | National Home Language Reading Programme “